

การใช้กิจกรรมนันทนาการในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขัง
: กรณีศึกษาผู้ต้องขังเรือนจำกลางชลบุรี

Recreation Activities for Prisoners' Behavioral Adjustment
: A Case Study of Chonburi Central Prisoners



โดย
นายกำจัด วรบุตร

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาการจัดการโครงการสวัสดิการสังคม บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

พ.ศ. ๒๕๔๔

ISBN 974-7144-74-3

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

สารนิพนธ์	การใช้กิจกรรมนันทนาการในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขัง : กรณีศึกษาผู้ต้องขังเรือนจำกลางชลบุรี Recreation Activities for Prisoners' Behavioral Adjustment : A Case Study of Chonburi Central Prisoners
ชื่อนักศึกษา	นายกำจัด วรบุตร
รหัสประจำตัว	418001
สาขาวิชา	การจัดการโครงการสวัสดิการสังคม
ปีการศึกษา	2544

บทคัดย่อ

การศึกษากำจัด วรบุตร นันทนาการในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขังในเรือนจำกลางชลบุรี มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาภูมิหลังของผู้ต้องขังที่เข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการที่จัด ขึ้นในเรือนจำของผู้ต้องขัง (2) เพื่อศึกษาความพึงพอใจของผู้ต้องขังในการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการ และ (3) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ต้องขัง

ผลการศึกษาพบว่าภูมิหลังของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 21-30 ปี เป็นโสด มีการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษา โดยมีอาชีพก่อนต้องโทษ คือ รับจ้างทั่วไป ส่วนใหญ่กระทำผิดในคดี พ.ร.บ. ยาเสพติดให้โทษ จำคุกระหว่าง 3-5 ปี และผู้ต้องขังส่วนใหญ่เข้าร่วมกิจกรรมการแสดงดนตรี กิจกรรมการประกวดร้องเพลง และ กิจกรรมการแข่งขันกีฬา จำนวน 1-5 ครั้ง

ผลการศึกษาความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในระดับปานกลาง โดยลำดับของความพึงพอใจในกิจกรรมแต่ละประเภทมีดังนี้ กิจกรรมการแสดงดนตรี ในส่วนของการขับร้องเพลงและเล่นดนตรีของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ พอใจมากที่สุด รองลงมาคือ การขับร้องและเล่นดนตรีแนวเพลงเพื่อชีวิต

ในการประกวดร้องเพลง พอใจมากที่สุดในส่วนของการได้รับการยอมรับจากเพื่อนผู้ต้องขังและเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ ว่าเป็นบุคคลที่มีคุณค่าและความสามารถ รองลงมาคือ การได้รับแจกของรางวัลที่มีคุณค่า (สิ่งอุปโภค และบริโภค)

ในกิจกรรมการแข่งขันกีฬาพอใจมากที่สุดในส่วนของการได้รับความสนุกสนาน เพลิดเพลิน จากการได้ออกกำลังกายจากเกมส์กีฬา และมีสุขภาพแข็งแรง รองลงมาคือ การได้รับการแจกรางวัล

ผลการศึกษาการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขังจากการใช้กิจกรรมนันทนาการ พบว่า อยู่ในระดับมาก โดยเห็นได้ชัดจากความสมบูรณ์ของสุขภาพร่างกาย รองลงมาคือ การพัฒนาตนเองให้เป็นบุคคลที่ทำประโยชน์ต่อสังคมภายในเรือนจำ

ผลการศึกษาความสัมพันธ์ในการใช้กิจกรรมนันทนาการกับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขัง พบว่า จำนวนครั้งในการเข้าร่วมกิจกรรมกับความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรม มีความสัมพันธ์ต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขังมากที่สุด และรองลงมาคือ ระดับการศึกษา

จากผลการศึกษาดังกล่าว ผู้ศึกษาขอเสนอแนะให้กระทรวงมหาดไทย ควรมีนโยบายให้กรมราชทัณฑ์ใช้กิจกรรมนันทนาการเป็นกลยุทธ์ในการพัฒนา และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขัง กรมราชทัณฑ์ควรมีนโยบายให้เรือนจำ / ทัณฑสถาน ส่งเสริมการจัดกิจกรรมนันทนาการแก่ผู้ต้องขังอย่างเหมาะสมกับสภาพในเรือนจำ / ทัณฑสถานนั้นๆ ผู้บริหารเรือนจำกลางชลบุรี ควรมีการส่งเสริมและให้ความสำคัญต่อการปรับปรุงปรับเปลี่ยนแนวทางในการใช้กิจกรรมนันทนาการให้เหมาะสมแก่ผู้ต้องขัง โดยเน้นใช้หลักการจัดกิจกรรม ตามหลักนันทนาการมาประยุกต์ใช้กับกฎระเบียบ ข้อบังคับของทางเรือนจำ และจัดสรรงบประมาณ สวัสดิการต่างๆ ตลอดจนการจัดการโครงการทรัพยากรบุคคล และ ทรัพยากรที่มีอยู่ภายในเรือนจำให้เกิดประโยชน์สูงสุด เจ้าหน้าที่ในเรือนจำ ควรสร้างความสัมพันธ์อันดีงาม กับผู้ต้องขัง เนื่องจากการสร้างสัมพันธ์ที่ดีจะก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี ระหว่างเจ้าหน้าที่กับผู้ต้องขัง ทำให้ลดความกดดัน ความตึงเครียด และเกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน

สำหรับการศึกษารoundต่อไป ควรมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในกลุ่มผู้ต้องขังหญิง เพื่อหาข้อสรุปว่ากิจกรรมใดที่เหมาะสมกับผู้ต้องขังที่เป็นเพศหญิง

กิตติกรรมประกาศ

สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้จากความช่วยเหลือจากอาจารย์จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร ประธานกรรมการ รองศาสตราจารย์ ดร.ชัตติยา กรรณสูต และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธัญญา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา กรรมการ ที่ได้เสียสละเวลาอันมีค่ายิ่งให้คำปรึกษา แนะนำ ตลอดทั้งได้ช่วยเหลือวิเคราะห์ข้อมูล รวมถึงความกรุณาของ รองศาสตราจารย์ นิภา ส. ตุมรสุนทร ซึ่งได้สละเวลามาเป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิจากทบวงมหาวิทยาลัย โดยได้ให้คำแนะนำ ปรีกษา ตรวจสอบแก้ไข และเสนอแนะเพิ่มเติมที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาครั้งนี้

ความสำเร็จของการศึกษาเกิดจากการประสิทธิประสาทวิชาความรู้ของคณาจารย์ทุกท่าน ผู้ศึกษาจึงขอขอบคุณ คณาจารย์บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ ทุกท่าน ตลอดจน คณาจารย์พิเศษทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ ประสาทวิชาความรู้อันมีค่ายิ่งแก่ผู้วิจัย

ขอขอบคุณเพื่อนนักศึกษารุ่น 6 ทุกท่าน ที่ให้ความช่วยเหลือ ห่วงใย และ เป็นกำลังใจตลอดมา

ขอขอบคุณ คุณกาญจนา วรบุตร ที่เป็นกำลังใจให้การสนับสนุนผู้ศึกษาอย่างยิ่ง และขอขอบคุณครอบครัววรบุตร ที่อบรมเลี้ยงดู รวมทั้งให้การสนับสนุนแก่บุตรมาโดยตลอดจนทำให้ผู้ศึกษา ประสบความสำเร็จในการศึกษาในครั้งนี้ได้

นายก้าจัด วรบุตร

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ.....	(1)
กิตติกรรมประกาศ.....	(3)
สารบัญ.....	(4)
สารบัญตาราง.....	(6)
สารบัญแผนภูมิ.....	(8)
บทที่	
1. บทนำ	
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	3
1.3 ขอบเขตในการศึกษา.....	4
1.4 ข้อจำกัดในการศึกษา.....	4
1.5 นิยามศัพท์ปฏิบัติการ.....	4
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
2. แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 แนวคิดในการมองมนุษย์.....	6
2.2 ทฤษฎีการปฏิบัติงานของงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มชน.....	9
2.3 ทฤษฎีการป้องกันและการฟื้นฟูสภาพ.....	20
2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการปรับพฤติกรรม.....	27
2.5 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม.....	31
2.6 แนวคิดเกี่ยวกับนันทนาการ.....	35
2.7 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	45
2.8 กรอบแนวคิดในการศึกษา.....	47

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3. ระเบียบวิธีวิจัย	
3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	49
3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา.....	49
3.3 การทดสอบเครื่องมือ.....	50
3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	51
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	51
4. ผลการวิจัย	
4.1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง.....	53
4.2 ผลการศึกษาความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรม.....	57
4.3 ผลการศึกษาการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขังจากการใช้ กิจกรรมนันทนาการ.....	59
4.4 การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการใช้กิจกรรมนันทนาการ ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขังในเรือนจำ.....	60
5. สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
5.1 สรุปผลการวิจัย.....	69
5.2 อภิปรายผล.....	70
5.3 ข้อเสนอแนะ.....	72
บรรณานุกรม.....	74
ภาคผนวก	
แบบสอบถาม.....	76
ประวัติผู้เขียน.....	79

สารบัญตาราง

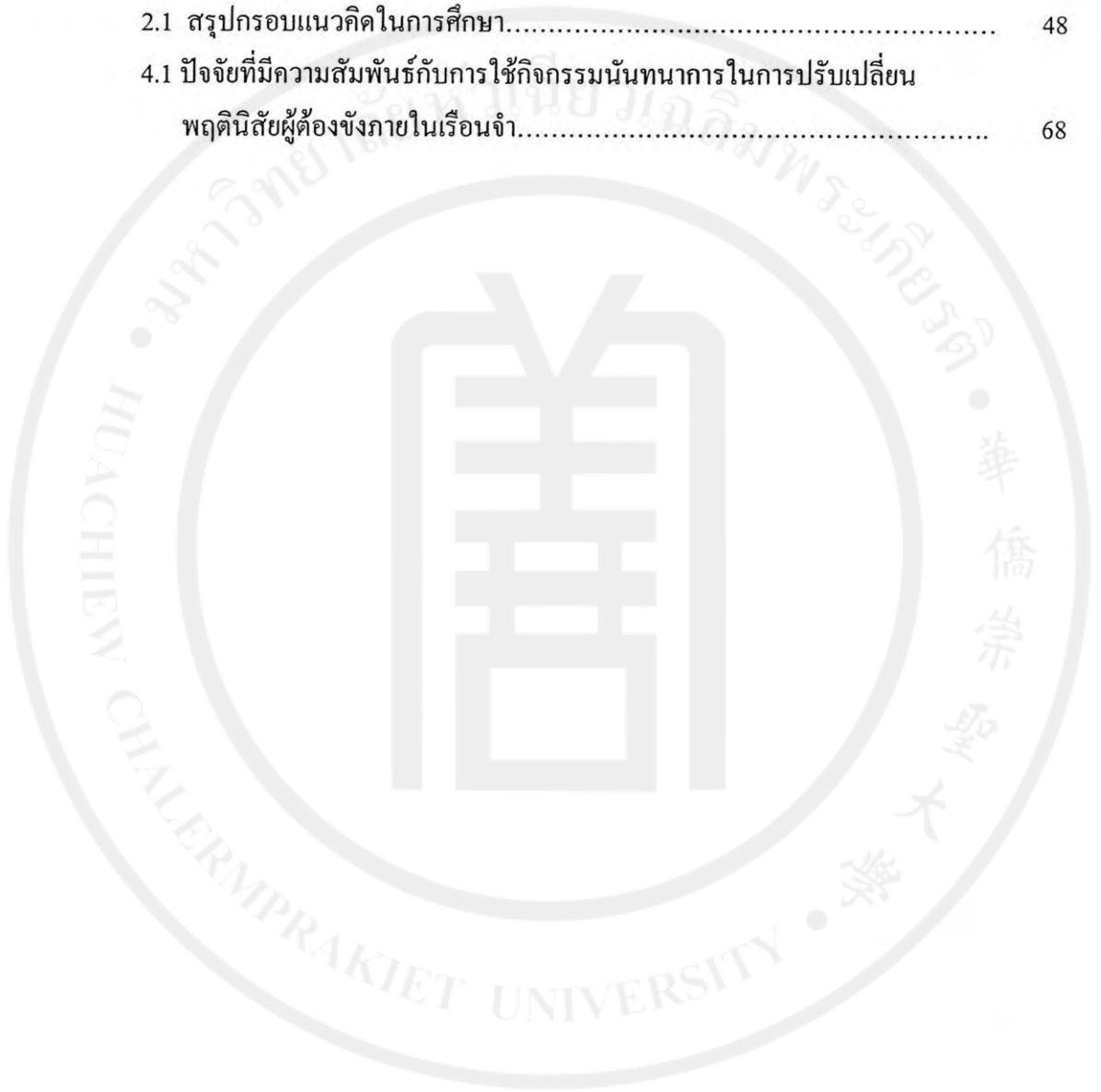
ตารางที่	หน้า
3.1 แสดงการเปรียบเทียบค่า Coefficient Alpha.....	50
4.1 แสดงข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง.....	54
4.2 ความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมประเภทกิจกรรมด้านการแสดงดนตรี.....	57
4.3 แสดงความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรม ประเภทประกวดร้องเพลง.....	58
4.4 แสดงความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรม ประเภทการแข่งขันกีฬา.....	59
4.5 แสดงการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ต้องขังจากการใช้กิจกรรมนันทนาการ.....	60
4.6 แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของการใช้กิจกรรมนันทนาการ ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ต้องขังระหว่างผู้มีระดับการศึกษาต่างกัน.....	61
4.7 แสดงค่าเฉลี่ยของการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ผู้ต้องขังจากการใช้กิจกรรมนันทนาการ ระหว่างผู้มีการศึกษาต่างกัน.....	62
4.8 แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวน เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของการปรับเปลี่ยน พฤติกรรมผู้ต้องขัง จากการใช้กิจกรรม นันทนาการ ระหว่างสถานภาพสมรสต่างกัน.....	62
4.9 แสดงค่าเฉลี่ยของการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขัง จากการใช้กิจกรรมนันทนาการระหว่างผู้ที่มีสถานภาพการสมรสต่างกัน.....	63
4.10 แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวน เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ต้องขัง จากการใช้กิจกรรมนันทนาการ ระหว่างผู้ที่มีอาชีพก่อนต้องโทษต่างกัน.....	63
4.11 แสดงค่าเฉลี่ยของการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ต้องขัง จากการใช้กิจกรรมนันทนาการระหว่างผู้ที่มีอาชีพก่อนต้องโทษต่างกัน.....	64
4.12 แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขัง จากการใช้กิจกรรมนันทนาการระหว่างผู้มีลักษณะแห่งความผิดต่างกัน.....	64

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
4.13 แสดงค่าเฉลี่ยของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนิสัยผู้ต้องขังจากการใช้กิจกรรม นันทนาการระหว่างผู้ต้องขังต้องโทษลักษณะแห่งความผิดต่างๆ.....	65
4.14 แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของการ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนิสัยผู้ต้องขัง จากการใช้กิจกรรมนันทนาการ ระหว่างผู้ที่มี กำหนดระยะเวลาต้องโทษต่างกัน.....	65
4.15 แสดงค่าเฉลี่ยของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนิสัยผู้ต้องขังจากการใช้กิจกรรม นันทนาการระหว่างผู้ที่มีกำหนดระยะเวลาที่ถูกลงโทษต่างกัน.....	66
4.16 แสดงค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ จำนวนครั้งในการเข้าร่วมกิจกรรม กับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนิสัยผู้ต้องขัง จากการใช้กิจกรรมนันทนาการ.....	66
4.17 แสดงค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ระหว่างความพึงพอใจในการ เข้าร่วมกิจกรรมกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนิสัยผู้ต้องขังจากการใช้กิจกรรม นันทนาการ.....	67

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
2.1 สรุปกรอบแนวคิดในการศึกษา.....	48
4.1 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการใช้กิจกรรมนันทนาการในการปรับเปลี่ยน พฤติกรรมผู้ต้องขังภายในเรือนจำ.....	68



บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จังหวัดชลบุรี เป็นจังหวัดที่เป็นแหล่งเศรษฐกิจในภาคตะวันออก จึงทำให้มีประชากรเคลื่อนย้ายเข้ามาอาศัย ประกอบอาชีพและท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก ทำให้มีประชากรอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น เช่น อำเภอเมืองชลบุรี อำเภอศรีราชา เมืองพัทยา และอำเภออื่น ๆ ในจังหวัดชลบุรี ประกอบกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจมายังภาคตะวันออก เช่น โรงงานอุตสาหกรรม ทางคมนาคม สาธารณูปโภค และธุรกิจ การส่งออกที่ทำเรือสำเภาแลนมอซัง ทำให้มีประชากรต่างถิ่นและประชากรในท้องถิ่นบักหลักทำงานและอาศัยเพิ่มจำนวนขึ้นอีก เกิดภาวะการแข่งขันทำมาหากินในวงจรเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้อง ทำให้มีสภาพสังคมทั่วไปในจังหวัดชลบุรีขยายเป็นสังคมเมืองใหญ่มากขึ้น กระทั่งวิกฤติเศรษฐกิจตกต่ำครอบคลุมนทั่วสังคมไทย จังหวัดชลบุรี ก็มีผลกระทบจากวิกฤติครั้งนี้ ทำให้เกิดภาวะคนตกงาน ถูกเลิกจ้างสินค้า ค่าครองชีพสูงขึ้น ทำให้เกิดภาวะรายได้ไม่พอรายจ่าย เกิดปัญหาอาชญากรรมที่ความรุนแรงขึ้นอย่างน่ากลัว และไร้ความควบคุมอย่างสิ้นเชิง ทำให้มีคดีความต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างมากมาย โดยเฉพาะคดีที่เกี่ยวกับยาเสพติด และคดีทางเศรษฐกิจกับคดีที่เป็นปัญหาต่อคุณภาพชีวิตของคนในสังคม มีเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้สร้างภาระแก่ส่วนราชการที่มีหน้าที่เกี่ยวกับกฎระเบียบการยุติธรรม

กระบวนการยุติธรรม เป็นส่วนราชการที่เกี่ยวข้องอยู่ 4 หน่วยงาน คือ (1) เจ้าหน้าที่ตำรวจซึ่งทำหน้าที่จับกุมและสอบสวนผู้กระทำผิด (2) สำนักงานอัยการ ทำหน้าที่กั้นกรองก่อนส่งฟ้องศาล (3) ศาลสถิตยุติธรรมทำหน้าที่พิจารณาคดีตัดสิน และการลงโทษ ผู้กระทำผิด (4) ราชทัณฑ์ มีหน้าที่ควบคุมดูแลผู้กระทำผิด ตามคำสั่งศาล หรือคำสั่งของผู้มีอำนาจตามกระบวนการยุติธรรม การที่มีผู้กระทำผิดตามปรากฏการณ์วิกฤติเศรษฐกิจ ทำให้มีผู้ต้องขังเพิ่มขึ้นอย่างมากและรวดเร็ว ทำให้เกิดกรณีนักโทษล้นเรือนจำ (ปี พ.ศ. 2539 ผู้มีต้องขังทุกประเภทในเรือนจำกลางชลบุรี จำนวน 1,973 คน ปี พ.ศ. 2542 เพิ่มจำนวนรวมทั้งสิ้น 4,900 คน ข้อมูลจากฝ่ายทัณฑ์ปฏิบัติเรือนจำกลางชลบุรี เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2544) จากเดิมที่พื้นที่ความบรรจุผู้ต้องขังของเรือนจำกลางชลบุรีผู้ต้องขังหรือรับได้ประมาณ 2,500-3,000 คน ทำให้ผู้ต้องขังอยู่กันอย่างแออัดในพื้นที่ภายในบริเวณเรือนจำ รวมอาคารสถานที่ทั้งหมด 25 ไร่ 15 ตารางวา โดยเรือนจำกลางชลบุรีมีฐานะเป็นประธานของเรือนจำในเขต 2 ซึ่งต้องรองรับผู้ต้องขังจากเรือนจำที่อยู่ในเขต 2 โดยสามารถรับควบคุมกักขังนักโทษเด็ดขาดได้ไม่เกินกำหนดโทษ 30 ปี ทำให้สถานภายในเรือนจำกลางชลบุรีมีผู้ต้องขังหลายประเภท เช่น ผู้ต้องขังที่มีโทษ

สูง กระทำผิดในลักษณะอุกฉกรรจ์ สะเทือนขวัญ ค้ายาเสพติดรายใหญ่ ผู้ต้องขังมีอิทธิพล ผู้ต้องขังสูงอายุ ผู้ต้องขังจิตวิปริตไม่สมประกอบ ผู้ต้องขังที่มีอายุอยู่ในระหว่าง 18-30 ปี ค่อนข้างมากและผู้ต้องขังที่จัดว่าเป็นสาวประเภทสอง กับอื่น ๆ ฯลฯ โดยทั้งนี้ผู้ต้องขังทั้งหมดที่อยู่ในความควบคุมของเรือนจำต้องอยู่ในอาคารสถานที่ ที่กำหนดไว้เท่านั้น ทำให้เกิดสังคมภายในเรือนจำซึ่งแตกต่างจากสังคมภายนอกโดยสิ้นเชิง

สังคมในเรือนจำ จัดว่าเป็นสังคมที่ค่อนข้างปิด ไม่ค่อยมีข่าวหรือข้อมูลออกสู่สังคมภายนอก เนื่องจากกฎระเบียบข้อบังคับ และแบบแผนของทางราชการไม่เอื้อต่อการเปิดเผยต่อสาธารณชนหรือบุคคลภายนอกได้รับรู้

ผู้ต้องขังซึ่งใช้ชีวิตอยู่ในเรือนจำก็เช่นกัน ไม่สามารถรับรู้ข่าวสารจากสังคมภายนอกถูกปิดกั้นจากระเบียบของทางราชการ เพื่อความปลอดภัยในการควบคุมผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์และเรือนจำฯ

ผู้ต้องขังซึ่งใช้ชีวิตอยู่ในเรือนจำต้องปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้าพนักงานเรือนจำในทุกกรณี เช่น เวลากิน เวลาทำงาน เวลานอนและเวลาตื่นนอน ขาดความเป็นส่วนตัวตั้งแต่วันแรกที่เหยียบย่างก้าวเข้าสู่ประตูเรือนจำ ผู้ต้องขังส่วนใหญ่ขาดแคลนทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นทางกาย ทางจิตใจ เช่น ทางกายคือ อิศระภาพทางร่างกาย ข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็น อาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการ ยารักษาโรคที่มีคุณภาพ ที่พักผ่อนหลับนอนที่ไม่แออัดและคับแคบ ฯลฯ ส่วนทางใจ คือ การบริโภคสิ่งที่ตนเองชอบ เช่น การผ่อนคลายทางการรับรู้ต่อสิ่งบันเทิงทางตา หู และสัมผัสที่จิตใจตนปรารถนา

ผู้ต้องขังจัดว่าเป็นผู้ด้อยโอกาสทางสังคม ตามหลักการจัดสวัสดิการสังคม ซึ่งทางเรือนจำได้ดำเนินการควบคุม อบรม และแก้ไข เพื่อให้กลับตนเป็นคนดีตามนโยบายกรมราชทัณฑ์ ซึ่งงานควบคุมผู้ต้องขังให้อยู่ในเรือนจำจนกว่าจะพ้นโทษนั้น มีกฎระเบียบข้อบังคับมากมาย ซึ่งผู้ต้องขังจะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับนั้น โดยทุกกรณีตามคำสั่งของเรือนจำ เช่น กินเป็นเวลานานเป็นเวลา ทำงานตามกำหนดที่ได้รับมอบหมาย ฯลฯ

กล่าวคือ ชีวิตและความเป็นส่วนตัวของผู้ต้องขังขาดอิสรภาพโดยสิ้นเชิงจากคนที่เคยมีอิสระ มีความเป็นอยู่ตามใจตนเมื่อถูกเปลี่ยนสภาพเป็นผู้ต้องขังทำให้ภาวะจิตใจเกิดความเครียดและอารมณ์ขุ่นมัว สภาพทางร่างกายถูกบังคับให้ปฏิบัติตามคำสั่งของเรือนจำ สภาพทางอารมณ์และจิตใจต่อต้านแต่ปฏิเสธคำสั่งนั้นไม่ได้ในทุกกรณี ทำให้เกิดภาวะความเครียดตามแรงปรารถนาของจิตใจ ที่อยากทำตามใจตัวเองนึกคิดเมื่อเกิดการต่อต้านทางด้านอารมณ์ และจิตใจของผู้ต้องขังทำให้การพัฒนาควบคุม อบรม แก้ไข ฟันฟูทำได้อย่างไม่บรรลุวัตถุประสงค์ จากการที่ผู้ต้องขังกระทำผิดซ้ำกลับเข้ามาในเรือนจำอีกเป็นจำนวนมาก เนื่องจากสภาพทางอารมณ์และจิตใจในตลอดการใช้ชีวิตภายในเรือนจำเกิด

ความเครียดดังที่กล่าวมาแล้วเบื้องต้น ผู้ต้องขังที่ตกอยู่ในภาวะความเครียดมักจะไม่ยินดียินร้ายต่อกิจกรรมต่าง ๆ ที่เรือนจำจัดให้เพื่อการพัฒนาผู้ต้องขังให้กลับตนเป็นคนดี ภายหลังพ้นโทษ เนื่องจากจิตใจและอารมณ์ไม่อยู่ในสภาพจะรับการแก้ไข ฟื้นฟู เพราะไม่ยอมรับสภาพชีวิตที่อยู่ในเรือนจำตามอารมณ์และจิตใจที่ตกอยู่ในภาวะความเครียด

การที่ถูกปิดกั้นทุกสิ่งทุกอย่างทั้งร่างกายและจิตใจ ทำให้สภาพผู้ต้องขังส่วนใหญ่อยู่ในภาวะของความเครียด ซึ่งถ้าผู้ต้องขังส่วนใหญ่ตกอยู่ในสภาวะการณีนี้นี้ ไม่เป็นผลดีต่อการพัฒนา ผู้ต้องขังให้กลับตนเป็นคนดีเมื่อกลับสู่สังคมภายนอกหากสามารถทำให้ผู้ต้องขังมีสภาพจิตใจดี มีร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรงตลอดระยะเวลาของการใช้ชีวิตอยู่ในเรือนจำของผู้ต้องขังก่อนที่จะได้รับอิสรภาพ จะส่งผลให้ผู้ต้องขังมีทัศนคติที่ดี รู้จักแก้ปัญหาของตนได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและร่วมพัฒนาสังคมเรือนจำให้มีคุณภาพโดยการยอมรับกระบวนการแก้ไข ฟื้นฟู ในกิจกรรมเรือนจำที่จัดให้เป็นอย่างดี เพื่อพัฒนาตนเองและสังคมที่ตนเองอาศัยดำรงชีวิตอยู่ให้ดีขึ้น เพื่อลดปัญหาอาชญากรรม และปัญหาสังคมอื่น ๆ อันเป็นการป้องกันสังคมทางอ้อมอีกทางหนึ่ง

การใช้กิจกรรมนันทนาการเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขังภายในเรือนจำจึงเป็นทางเลือกทางหนึ่งที่จะลดภาวะความเครียด และพัฒนาอารมณ์จิตใจให้แก่ผู้ต้องขังภายในเรือนจำ เพื่อจะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขังมีสภาพจิตใจที่แจ่มใส มองโลกในแง่ดี เข้าใจกฎระเบียบของสังคมที่ตนอยู่พร้อมที่จะแก้ไขปัญหของตนในทางที่ถูกที่ควร ภายใต้อารมณ์ที่ปกติและร่างกายที่แข็งแรง สมบูรณ์พร้อมที่จะกลับตัวเป็นคนดี ภายหลังพ้นโทษ

ผู้ศึกษาในฐานะเจ้าพนักงานราชทัณฑ์ มีหน้าที่ในการควบคุม อบรม แก้ไข ฟื้นฟูสภาพจิตใจผู้ต้องขัง โดยปฏิบัติหน้าที่อยู่ในเรือนจำกลางชลบุรี ได้เคยจัดกิจกรรมนันทนาการให้กับผู้ต้องขังในระหว่างการฝึกภาคปฏิบัติในการศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ ระหว่างเดือน มิถุนายน - กันยายน 2542 และดำเนินกิจกรรมนันทนาการมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน (มีนาคม 2544) จึงต้องการศึกษาว่ากิจกรรมนันทนาการสามารถนำมาใช้ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขังได้มากน้อยเพียงใด

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาภูมิหลังของผู้ต้องขังที่เข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการที่จัดขึ้นในเรือนจำของผู้ต้องขัง
2. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของผู้ต้องขังในการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการ

3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขัง

1.3 ขอบเขตในการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาผู้ต้องขังที่เคยเข้าร่วมการใช้กิจกรรมนันทนาการที่จัดขึ้นในเรือนจำกลางชลบุรี ตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2542 ถึง มีนาคม 2544 และได้กำหนดขอบเขตในการศึกษาโดยจัดกิจกรรมนันทนาการที่จัดให้ผู้ต้องขังตามที่ได้เคยจัดกิจกรรมนันทนาการให้แก่ ผู้ต้องขังดังนี้ คือ ประเภทกิจกรรมแสดงดนตรี ประเภทกิจกรรมประกวดร้องเพลง ประเภทกิจกรรมการแข่งขันกีฬา ซึ่งผู้ศึกษาคิดว่าเหมาะสมกับผู้ต้องขัง เนื่องจากผู้วิจัยเคยใช้กิจกรรมนันทนาการดังกล่าวจัดโครงการในช่วงฝึกภาคปฏิบัติ ซึ่งเป็นการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

1.4 ข้อจำกัดในการศึกษา

ในการศึกษา เรื่องการใช้กิจกรรมนันทนาการในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนิสัยผู้ต้องขังในเรือนจำกรณีศึกษา เรือนจำกลางชลบุรี มีข้อจำกัดในการศึกษาดังนี้ คือ ระเบียบกฎ ข้อ บังคับของทางราชการ อาคาร สถานที่ที่กั้นมาตรการรักษาความปลอดภัยของทางเรือนจำ ทศนคติของเจ้าหน้าที่ในเรือนจำ และทัศนคติของผู้ต้องขัง เงื่อนไขเรื่องเวลาของผู้ต้องขัง และอื่น ๆ ฯลฯ

1.5 นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

ผู้ต้องขัง หมายถึง บุคคลซึ่งถูกขังไว้ในเรือนจำตามคำสั่งของผู้มีอำนาจโดยชอบตามกฎหมาย ซึ่งหมายรวมถึงนักโทษเด็ดขาดที่ได้รับคำพิพากษาถึงที่สุด รวมทั้งอยู่ในระหว่างอุทธรณ์ฎีกา พิจารณาและสอบสวน

พฤติกรรมนิสัย หมายถึง การแสดงออกของผู้ต้องขังที่เป็นรูปธรรม ในที่นี้ให้หมายความถึงการปรับเปลี่ยนในความหมายที่ดีขึ้นจากการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการ

นันทนาการ หมายถึง กิจกรรมที่ใช้ในการผ่อนคลายความตึงเครียดให้กับผู้ต้องขัง ได้แก่ การแสดงดนตรี การประกวดร้องเพลง การเล่นเกมกีฬาทั้งในร่มและกลางแจ้ง

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึงภูมิหลังของผู้ต้องขังที่เคยเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการ
2. ได้ทราบถึงความพึงพอใจของผู้ต้องขังในการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการ
3. ได้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมนันทนาการกับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

ผู้ต้องขัง

4. ได้นำผลที่ได้จากการศึกษาไปเป็นข้อเสนอแนะแก่กรมราชทัณฑ์ ในการส่งเสริมงานนันทนาการในเรือนจำต่อไป



บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องการใช้กิจกรรมนันทนาการในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขังมีแนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดในการมองมนุษย์
2. ทฤษฎีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มชน
3. ทฤษฎีการป้องกันและฟื้นฟูสภาพ
4. แนวคิดเกี่ยวกับการปรับพฤติกรรม
5. ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม
6. แนวคิดเกี่ยวกับนันทนาการ
7. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
8. กรอบแนวคิดในการศึกษา

2.1 แนวคิดในการมองมนุษย์

การศึกษาแนวคิดในการมองมนุษย์พบว่า การมองมนุษย์สามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ การมองในทางลบและการมองในทางบวก (อ้างถึงใน เสริน ปุณณะหิตานนท์. 2527 : 15)

2.1.1 การมองในทางลบ

Thomas Hobbes (อ้างถึงใน เสริน ปุณณะหิตานนท์. 2527 : 16) กล่าวถึงมนุษย์ที่อยู่ในสภาพธรรมชาติ (หมายถึง ภาวะที่ปราศจากความผูกพันกันตามกฎเกณฑ์ทางสังคม) ไว้ว่าเป็นผู้ที่คิดแสวงหาความมั่นคง อำนาจและเกียรติภูมิให้แก่ตนเองหรือกลุ่มที่ตนสังกัดอยู่ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ในทุกวิถีทางไม่ว่าจะผิดหรือถูกอย่างไร และจะไม่สนใจดีในตัวคนอื่นนอกเสียจากว่าคนอื่นจะเป็นเงื่อนไขสำคัญหรือเป็นที่มาของการตอบสนองของความพึงพอใจส่วนตัว ซึ่งความพึงพอใจส่วนตัวนี้ผลักดันให้มนุษย์เห็นแก่ตัวอย่างร้ายกาจ มนุษย์อาจจะทำลายล้างซึ่งกันและกันได้เสมอ เมื่อเห็นว่าเป็นความจำเป็นหรือเมื่อช่องทางเปิดโอกาสให้กระทำได้โดยสะดวกมนุษย์เราจะแสวงหาอำนาจโดยไม่รู้จักอภัย และจะมีวิธีอยู่แบบ "ทั้งหมดทำสงครามต่อกันและกัน" โดยไม่มีวันสิ้นสุด และผลสุดท้ายของชีวิตของมนุษย์ก็จะ "โดดเดี่ยว น่าสมเพช น่าขยะแขยง ป่าเถื่อนและสิ้น"

เมื่อมนุษย์ในสภาพธรรมชาติอยู่กันอย่างไม่มีกฎหมาย ไม่มีกฎเกณฑ์ ไม่มีข้อจำกัดอันเหมาะสม สำหรับควบคุมความโน้มเอียง (ที่ได้มาโดยกำหนด) ไปในทางแสวงหาผลประโยชน์ ใฝ่ตน โดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของคนอื่น จึงไม่มีเกณฑ์ที่จะวินิจฉัยว่าอะไรผิดถูก ไม่มีความปลอดภัย เบี่ยงเบน หรือความประพฤติที่ชอบที่ควร วิธีแก้ปัญหาลักษณะเดียวที่เปิดให้สำหรับคนที่มีเหตุผลก็คือ การรวมตัวกันเข้าปรึกษาหารือกัน และมอบอำนาจอันไม่จำกัดให้แก่บุคคลคนเดียว หรือองค์คณะบุคคลองค์คณะหนึ่ง (องค์อธิปัตย์) ในอันที่จะออกกฎหมายที่เหมาะสมและบังคับให้ผู้ที่อยู่ใต้อาณัติต้องปฏิบัติตาม การที่ยอมให้องค์อธิปัตย์มีอำนาจควบคุมดูแลให้สมาชิกอยู่ในร่องในรอยได้ ก็เพราะผู้ที่มีเหตุผลทั้งหลายได้ตระหนักเป็นอย่างดีแล้วว่า เป็นทางเดียวเท่านั้นที่จะป้องกันไม่ให้มีการทำลายล้างกัน และกันเพราะผลประโยชน์ส่วนตัว ดังนั้นการละเมิดกฎหมายหรือกฎเกณฑ์ที่ออกมาใช้บังคับก็คือ การกระทำผิดหรืออาชญากรรมในความหมายปัจจุบันนั่นเอง

Sigmund Freud (อ้างถึงใน เสริน ปุณณะหิตานนท์. 2527 : 17) มนุษย์โดยธรรมชาติไม่ตีมองว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ถูกครอบงำ โดยพลังขับที่มีรากฐานลึกอยู่ในชีวภาพ และโดยความหิวกระหายทางสัญชาตญาณที่รบเร้าให้ตอบสนองจนพึงพอใจอยู่มิได้ขาด เป็นแรงผลักดันแห่งความก้าวร้าวรุกรานทำลายหรือความปฏิปักษ์ต่อสังคมในรูปแบบอื่นๆ และมองว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่มีการควบคุมเหนี่ยวรั้งไว้ น้อยมาก ทำให้ลักษณะป่าเถื่อนอันเป็นพื้นฐานตามธรรมชาติ สามารถแหวกวงล้อมของสิ่งควบคุมทางสังคมออกมาเป็นรูปแบบพฤติกรรมที่ทำให้สังคมแตกแยก สำหรับตัวอย่างที่ทราบกันโดยทั่วไปในเรื่องนี้ก็คือ พลังทางชีวภาพที่เรียกกันว่า "id" ซึ่งได้มาโดยกำเนิดไม่ใช่ได้มาจากการเรียนรู้ และเป็นพลังบังคับให้คนเราแสวงหาความพึงพอใจโดยปราศจากความยั้งคิด ดังนั้น จึงเป็นแหล่งที่มาของความประพฤติส่วนใหญ่ที่สังคมเห็นว่าเป็นสิ่ง "เลว" ซึ่งรวมไปถึงการกระทำผิดหลายแบบหลายอย่าง โดยไม่ต้องสงสัย Freud ได้สรุปแนวทฤษฎีนี้ไว้ว่า "จิตวิเคราะห์ศาสตร์ได้สรุปลงความเห็นไว้ว่า แรงกระตุ้นที่ป่าเถื่อน ชั่วและชั่วร้ายของมนุษย์ไม่มีวันที่จะสูญสลายไปจากตัวปัจเจกบุคคลแต่ยังมีอยู่ ต่อไป ถึงแม้ว่าจะอยู่ในภาวะที่ถูกกดไว้ก็ตาม ในจิตไร้สำนึก และมันรอคอยโอกาสที่จะแสดงออกมาเป็นกิจกรรม (จิตวิเคราะห์ศาสตร์) ได้สอนเราต่อไปอีกว่า พุทธิปัญญาของตราบนั้น เป็นสิ่งที่ไม่มั่นคงและต้องพึ่งพาอาศัยสิ่งอื่น เป็นของเล่นและเครื่องมือสำหรับแรงกระตุ้นและอารมณ์ของเรา หากเราทั้งหลายถูกบังคับให้ประพฤติออกไปอย่างเฉลียวฉลาดหรือโง่เขลา สุดท้ายทัศนคติและการดำเนินทานภายในจะบันดาลให้เป็นอย่างไป"

มนุษย์ในขณะที่เจริญวัยจากทารกขึ้นมาเป็นเด็ก จากเด็กขึ้นเป็นวัยรุ่นจนกระทั่งเป็นผู้ใหญ่นั้น จะผ่านกระบวนการปลูกฝัง อบรมบ่มนิสัยที่ช่วยให้สามารถคุมแรงผลักดันจาก "id" ไม่ให้บุคคลกระทำผิดหรือกระทำในสิ่งที่ "เลว" กลไกสำคัญที่ทำหน้าที่ควบคุมในเรื่องนี้ก็คือ "Ego" (ตัวตน) หรือ

ความสามารถในการคิดทบทวน และรู้ว่าอะไรคือความแท้จริง (Rcality) และ “Supergo” ที่เทียบเคียงได้กับมโนธรรม (Conscience) การที่คนเราจะประพฤติดี ประพฤติชอบ ต้องอธิบายด้วยหลักเกณฑ์ในเรื่องการเติบโตและพลังการควบคุมของ ตัวตนและมโนธรรมนั่นเอง

Alexander และ Staub (อ้างถึงใน เสริน ปุณณะหิตานนท์, .2527 : 18) นักจิตวิทยารุ่นเก่า ได้อธิบายไว้ว่า “อาชญากรกระทำความผิดสำเร็จลุล่วงไปได้ก็โดยแรงขับทางสัญชาตญาณตามธรรมชาติที่ปราศจากการควบคุม อาชญากรจะกระทำแบบเดียวกับที่เด็ก ๆ จะกระทำถ้าสามารถกระทำได้ ส่วนคนธรรมดาโดยทั่วไปนั้น ถึงแม้จะมีแรงขับอย่างเดียวกัน แต่ก็สามารถกดหรือข่มเอาไว้จนกระทั่งอาชญาสภาพกลายเป็นจิตไร้สำนึกและมีทางระบายออกไปโดยไม่เป็นภัยต่อคนอื่น ความแตกต่างอย่างเดียวที่มีอยู่ระหว่างอาชญากรกับคนธรรมดาสามัญคืออยู่ที่ฝ่ายหลัง สามารถควบคุมแรงขับที่จะทำให้เขาประพฤติชั่วไว้ได้บางส่วน และสามารถหาทางออกเพื่อระบายแรงขับนั้นไปในกิจกรรมที่ไม่เป็นพิษเป็นภัยต่อสังคม”

2.1.2 การมองในทางบวก

ในทางตรงกันข้าม นักปรัชญาและนักพฤติกรรมศาสตร์อีกพวกเชื่อว่ามนุษย์โดยธรรมชาติ นั้นดี หรือเกิดมาด้วยความบริสุทธิ์ผุดผ่องเหมือนผ้าขาวสะอาด ถ้าจะกลายเป็นคนไม่ดีหรือกลายเป็นอาชญากรไปในภายหลัง ก็ต้องเป็นเพราะอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดี เริ่มด้วยแนวความคิดของ Plato (อ้างถึงใน เสริน ปุณณะหิตานนท์, 2527 : 18) ที่ว่าในคุณธรรมและในสิ่งที่ดีงามทั้งหลายจะมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยตามธรรมชาติ ดังเช่น ในกรณีสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์และในความสัมพันธ์แบบตามธรรมชาติของวิญญาณมนุษย์ Locke (อ้างถึงใน เสริน ปุณณะหิตานนท์, 2527 : 19) ตั้งสมมุติฐานไว้ว่าจิตใจของคนเรา ตั้งแต่แรกเกิดนั้นไม่ได้ประกอบไปด้วยความคิดหรือหลักการอะไร แต่จะมีลักษณะเป็น “กระดาดขาว” มาตั้งแต่แรก ดังนั้น ประสบการณ์ในชีวิตจึงมีส่วนสำคัญที่จะทำให้ความขาวนั้นต่างพล้อยไปได้

Bandura และ Walters (อ้างถึงใน เสริน ปุณณะหิตานนท์, .2527 : 20) กล่าวว่ามนุษย์เรานั้นมีลักษณะ กระตือรือร้น Active มีการสอนตัวเอง เสริมพลังรางวัลให้แก่ตัวเอง ตลอดจนมีการจัดระเบียบความประพฤติจากภายในของตัวเอง Bandura ถือว่าพฤติกรรมของมนุษย์และภาวะทางสังคม ที่ควบคุมมันอยู่ ต่างก็มีปฏิกริยาต่อกันและกัน จนทำให้คนเรามีส่วนสร้างสิ่งแวดล้อมของตนเองขึ้นมาได้ เป็นการสนับสนุนแนวคิดที่ว่า มนุษย์เกิดมาบริสุทธิ์เหมือนกระดาดขาว เมื่อมีประสบการณ์ไม่ดีกับสิ่งแวดล้อมร้ายในสังคมภายนอกก็ไม่ได้รับเอาไว้เฉย ๆ โดยไม่ทำอะไร (Passive) คนเราต่างพล้อยไปตามสิ่งแวดล้อมหรือไม่ขึ้นอยู่กับลักษณะการควบคุมที่เขามีส่วนกำหนดขึ้นด้วยตัวของเขาเอง ภายใต้หลักเกณฑ์ในเรื่องรางวัลและการลงโทษ

แนวคิดในการมองมนุษย์ในทางบวกมองอาชญากรหรือผู้กระทำผิดนั้นไม่ได้แตกต่างไปจากคนทั่วไปในด้านจิตใจหรือสภาพร่างกาย และแม้แต่กระทั่งคนที่มีสภาพจิตหรือและร่างกายไม่สมประกอบมาตั้งแต่เกิดก็ไม่ใช่เป็นเงื่อนไขเพียงพอที่จะกลายเป็นอาชญากรไป จะต้องมีการเรียนรู้การกระทำผิดเหมือนกับการเรียนรู้ทางวิชาชีพ สิ่งแวดล้อมเป็นตัวการสำคัญที่จะทำให้คนดี ๆ กลายเป็นคนเลวไปได้ สำหรับนักมนุษยวิทยาสำนักวัฒนธรรมสัมพันธ์ (Cultural Relativist) นั้น ถือว่าเด็กแรกเกิดจะมีลักษณะเหมือนกระดาษว่างเปล่าที่รอคอยการประทับเครื่องหมายของสังคม การกระทำอันเลวร้ายทั้งหลายของมนุษย์ เช่น สงคราม อาชญากรรม การเอาตัวเอาเปรียบ การหาประโยชน์บนความเดือดร้อนของคนอื่น และความทารุณโหดร้าย ย่อมเป็นสิ่งที่สามารถขจัดให้หมดไปได้ ถ้าได้ใช้อำนาจต่าง ๆ ทางสังคมไปในทางที่ถูกต้อง ถ้ามีโรงเรียนที่ถูกต้องเหมาะสม ถ้ามีรัฐบาลที่ถูกต้องเหมาะสมหรือเศรษฐกิจที่ถูกต้องเหมาะสม เราก็จะสามารถสร้างระเบียบทางสังคมมาใหม่ได้ โดยจะมีสันติสุขและความยุติธรรมอยู่ทั่วไปตลอดกาล

2.2 ทฤษฎีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มชน

ผู้ศึกษาได้นำแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการปรับพฤติกรรม หลัก ๆ มาใช้ในการศึกษา 3 ทฤษฎีด้วยกัน คือ (1) ทฤษฎีพัฒนาการ (2) ทฤษฎีการปะทะสังสรรค์ และ (3) ทฤษฎีการป้องกันและฟื้นฟูสภาพ

2.2.1 ทฤษฎีพัฒนาการ (Developmental Theory)

องค์ประกอบพื้นฐานของทฤษฎี ประกอบไปด้วยแนวคิดหลัก 3 ประการคือ (1) กระแสแนวคิดพัฒนาการ (2) กระแสแนวคิดปรากฏการณ์นิยม และ (3) กระแสแนวคิดปรัชญามนุษยนิยม ดังต่อไปนี้คือ (กิติพัฒน์ นนทบุรีมະดุลย์. 2536 :90)

(1) กระแสแนวคิดพัฒนาการ

แนวคิดนี้ให้ประโยชน์กับทฤษฎีพัฒนาการในด้านการกำหนด “เป้าหมายหรือทิศทาง” ของการทำงานเป็นส่วนใหญ่ เสมือนจะตอบคำถามว่า การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มชนโดยยึดทฤษฎีนี้จะนำกลุ่มและสมาชิกไปสู่สภาวะใด แนวคิดพัฒนาการจะให้แนวทางในการมองพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ซึ่งจะนำไปสู่เป้าหมายของกลุ่ม กระแสแนวคิดพัฒนาการมีอิทธิพลต่อทฤษฎีพัฒนาการโดยทำให้เกิดหลักการสี่ประการดังต่อไปนี้

1.1 วิชาชีพลังคมสงเคราะห์จะต้องตระหนักในความสำคัญของการส่งเสริมหน้าที่ทางสังคม (Social Function) ให้เกิดขึ้น โดยมีการพิจารณาการหน้าที่ทางสังคมในสามระดับ คือ (1) ระดับการซ่อมสร้างหรือฟื้นฟูการหน้าที่ที่สูญเสียไป (2) ระดับการป้องกันมิให้เกิดการสูญเสียของการหน้าที่ และ (3) ระดับการพัฒนาการหน้าที่ให้บรรลุศักยภาพสูงสุด โดยทั้งสามระดับถือว่าอยู่ในขอบข่ายของกระบวนการพัฒนา บุคคลสามารถบรรลุศักยภาพของการหน้าที่ทางสังคมได้ หากได้รับการช่วยเหลือที่ถูกต้องวิธี

1.2 จะต้องมีการประเมินว่าบุคคลนั้นมีระดับการหน้าที่ทางสังคมอยู่ในระดับใดเพื่อจะได้ข้อมูลความจริงเป็นพื้นฐาน โดยนักสังคมสงเคราะห์ (หรือผู้ที่เกี่ยวข้อง) จะสังเกตพฤติกรรมของแต่ละคนในสถานการณ์ต่าง ๆ

1.3 พฤติกรรมที่แสดงการหน้าที่ทางสังคมก็คือการที่ "อึดตา" ได้จัดการปรับตัวต่อสังคมที่แวดล้อมอยู่การจัดการของอึดตาดังกล่าวนี้อาจพิจารณาเป็นสามแนวทางคือ (1) การไม่สามารถทำการหน้าที่ได้อย่างเหมาะสมเพียงพอ (2) การทำหน้าที่ได้เหมาะสมเพียงพอ และ (3) การบรรลุการหน้าที่อย่างสูง

ทฤษฎีนี้เชื่อว่า บุคคลทุกคนจะมีความเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องต่อแนวการปรับตัวของอึดตา ทั้งสามแนวนี้นี้ตลอดชีวิต โดยขั้นสูงสุดก็คือการแสดงการหน้าที่จนบรรลุศักยภาพขั้นสูงสุดของมนุษย์ตามทัศนะของอับราฮัม มาสโลว์ (Abraham Maslow) ที่เรียกว่า "อึดตาประจักษ์"

(2) กระแสแนวคิดปรากฏการณ์นิยม

แนวคิดปรากฏการณ์นิยมนั้นให้เนื้อหาที่ชัดเจนของการสร้างประสบการณ์กลุ่ม เสมือนตอบคำถามว่า "ทฤษฎีนี้มีการดำเนินงานที่เน้นเนื้อหาชีวิตในด้านใดบ้าง" โดยมีหลักการย่อยจำแนกเป็นห้าประการดังต่อไปนี้ (กิติพัฒน์ นนทปัทมะดุลย์. 2536 : 91)

2.1 ประเด็นที่กลุ่มและนักสังคมสงเคราะห์จะต้องพิจารณาคือ ขณะนี้เกิดอะไรขึ้น เราทำอะไร เราทำอย่างไร และเราจะทำอะไรต่อไป ความสนใจของนักสังคมสงเคราะห์จะอยู่ที่กระแสความเคลื่อนไหวของกลุ่มและพฤติกรรมของบุคคลมากกว่าการวิเคราะห์บุคลิกภาพด้วยการอ่านความหมายจากแรงขับแรงจูงใจ

2.2 การพิจารณาพฤติกรรมทางสังคม แนวคิดนี้มองว่าพฤติกรรมทางสังคมมิได้เกิดจากพลังของจิตไร้สำนึก ทว่าเป็นองค์ประกอบของความรู้ตัว ความตั้งใจ และความจงใจ พฤติกรรมทางสังคมยังมีความหมายรวมถึงองค์ประกอบด้านอารมณ์ของพฤติกรรม ซึ่งอาจจะไม่ได้เกิดขึ้นโดยความตั้งใจ แต่ก็เป็นการรู้ตัวของบุคคลและกลุ่ม

2.3 สภาพความเป็นจริงของสถานการณ์กลุ่มเป็นตัวแปรหลักในการกำหนดและประเมินว่ามีอะไรเกิดขึ้นสภาพความเป็นจริงนี้เริ่มต้นกันตั้งแต่การตั้งเป้าหมายของการมีกลุ่ม (เหตุผลที่มีการตั้ง

กลุ่ม) การหน้าที่ของกลุ่ม (กลุ่มมุ่งจะทำอะไร) และโครงสร้างของกลุ่ม (จัดตั้งกลุ่มอย่างไรให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่พึงประสงค์)

2.4 กลุ่มต้องถูกมองว่า กลุ่มมีชีวิต ในฐานะที่กลุ่มได้ร่วมกันทำงานของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง กลุ่มต้องเผชิญกับภาระงานต่าง ๆ และจะต้องจัดการกับความขัดแย้งอันเนื่องมาจากการเผชิญหน้ากับภารกิจต่าง ๆ นี้ โดยสมาชิกในกลุ่มจำเป็นต้องเข้าร่วมกระบวนการกลุ่มอย่างผูกพันซึ่งกันและกัน

2.5. การปฏิสังสรรค์ที่เกิดขึ้นมีหลายระดับ และที่ทุกคนในกลุ่มจะเห็นได้ชัดเจนได้แก่ ปฏิสังสรรค์ของกลุ่มทั้งหมด กลุ่มสมาชิก สมาชิกกับสมาชิก กลุ่มกับกลุ่มย่อย กลุ่มย่อยกับกลุ่มย่อย สมาชิกกับนักสังคมสงเคราะห์ กลุ่มย่อยกับนักสังคมสงเคราะห์ และกลุ่มกับนักสังคมสงเคราะห์

(3) ปรัชญามนุษยนิยม

ปรัชญานี้ให้ประโยชน์โดยตรงแก่ “จุดยืน” ของนักสังคมสงเคราะห์ เสมือนการตอบคำถามที่ว่า “การหน้าที่ของนักสังคมสงเคราะห์และความสัมพันธ์กับกลุ่มควรจะเป็นอย่างไร” ทั้งนี้จุดยืนของนักสังคมสงเคราะห์ก็จะอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดพัฒนาการในเรื่องการหน้าที่ทางสังคมและแนวความคิดปรากฏการณ์นิยมในส่วนที่เป็นพื้นฐานประสบการณ์กลุ่ม สำหรับปรัชญามนุษยนิยมมีอิทธิพลต่อนักสังคมสงเคราะห์ จำแนกได้ดังต่อไปนี้ (กิติพัฒน์ นนทปัทมดุษย์. 2539 : 92)

(3.1) ปรัชญามนุษยนิยมของนักสังคมสงเคราะห์ที่สัมพันธ์กับสมาชิกเป็นทัศนคติการมองมนุษย์อย่างมนุษย์ด้วยกัน แม้จะตระหนักถึงความแตกต่างของแต่ละคนที่ปรากฏออกมา นักสังคมสงเคราะห์เองก็ได้มีส่วนร่วมแบ่งปัน “คุณค่าความเป็นมนุษย์” คนหนึ่งของเขาให้แก่กลุ่ม กลุ่มจึงเป็นสถานการณ์ร่วมของมนุษย์ นักสังคมสงเคราะห์ที่ทำงานภายในชุมชนก็จะได้สัมผัสกับกลุ่มในชุมชนแท้ที่จริงแล้ว สมาชิกของกลุ่มเป็น “ฝ่ายเจ้าของบ้าน” และนักสังคมสงเคราะห์เป็น “แขกของเขา” ดังนั้น จำเป็นที่นักสังคมสงเคราะห์ต้องให้ความสำคัญต่อเป้าหมายร่วมกันของคนที่มาพร้อมกันเป็นกลุ่ม รวมทั้งต้องให้ความสำคัญต่อบรรณภาพของกลุ่มด้วย

(3.2) ปรัชญามนุษยนิยมมีอิทธิพลต่อนักสังคมสงเคราะห์ในการสร้างสัมพันธภาพ โดยเฉพาะเป็นสัมพันธภาพที่ใกล้ชิดเสมอเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน แทนที่จะเป็นสัมพันธภาพแบบ “ฝ่ายหนึ่งครอบงำอีกฝ่ายหนึ่ง” และแทนที่จะนึกคิดเอาเองว่าสมาชิกแต่ละคนเป็นอย่างไร นักสังคมสงเคราะห์จะให้ความสำคัญต่อสมาชิกแต่ละคนอย่างที่เขาเป็น

(3.3) ธรรมชาติของกลุ่มที่มีวัตถุประสงค์เป็นของสมาชิกร่วมกัน สมาชิกที่มีผลประโยชน์คล้ายกัน หรือมีพันธะผูกพันกันจะสามารถช่วยเหลือกันได้โดยไม่ต้องพึ่งพานักสังคมสงเคราะห์ในระดับหนึ่ง นักสังคมสงเคราะห์จะเห็นความสำคัญที่สมาชิกกับสมาชิกช่วยเหลือกัน ซึ่งถือเป็นความเคลื่อนไหวในเชิงพัฒนาการที่เป็นหัวใจสำคัญของการรวมกลุ่มนักสังคมสงเคราะห์ จะพยายามจัดวางตำแหน่งของตนเองในกลุ่มให้เหมาะสมเพื่อกระตุ้นให้กลุ่มมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

(3.4) ภาระงานของกลุ่มและสถานการณ์ที่มีอยู่จริงของกลุ่มจะนำไปสู่การจัดการภายในกลุ่มอย่างแน่ชัดสมาชิกพอใจที่จะเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มก็เพราะเขารู้ว่าเขามีความสามารถในการจัดการกับภาระต่างๆ ของกลุ่มนักสังคมสงเคราะห์เมื่ออยู่ในกลุ่มก็จะแสดงความเชื่อมั่นในศักยภาพของสมาชิก

(3.5) กลุ่มจะสร้างประสบการณ์ให้กับสมาชิกโดยผ่านกระบวนการติดต่อสื่อสารอย่างเสรี เปิดกว้างเน้นความเป็นมนุษย์ กระบวนการนี้จะนำไปด้วยตัวของสมาชิกเองอย่างเป็นธรรมชาติ อย่างผ่อนคลายกลุ่มให้โอกาสที่สมาชิกจะเป็นตัวของเขาเองอย่างแท้จริง นักสังคมสงเคราะห์จะให้คุณค่ากับความ เป็นไปเองตามธรรมชาติ ด้วยเหตุว่าลักษณะเช่นนี้ใกล้เคียงกับความเป็นจริงของชีวิตมนุษย์อย่างที่สุด

(3.6) สำหรับตัวนักสังคมสงเคราะห์เมื่ออยู่ในกลุ่มจะมีทั้งสองส่วน คือ ส่วนแรกเป็นตัวของเขาเองอย่างแท้จริง และส่วนที่สองเป็นนักสังคมสงเคราะห์ที่มีการหน้าที่จริงและเข้าใจในการหน้าที่ของตนเองนักสังคมสงเคราะห์จะแสดงออกอย่างเปิดเผย อย่างเป็นตัวเองแท้ ๆ อย่างมีสัมพันธกับผู้อื่น สุภาพถ่อมตน ให้ความนับถือ มีความเข้าอกเข้าใจ มีความกรุณา มีส่วนร่วม มีการสนับสนุน มีความมุ่งหวังและให้การช่วยเหลือ เพื่อที่จะเป็นนักสังคมสงเคราะห์ให้ได้ดังกล่าว เราจะต้องตระหนักว่าเราติดต่อกับกลุ่มอย่างไรและในทางกลับกัน สมาชิกในกลุ่มติดต่อกับเราอย่างไร ดังนั้น นักสังคมสงเคราะห์จะต้องแสดงออกตามบทบาทหน้าที่ได้ทั้งอย่างเป็นตัวของเขาเองและอย่างเป็นไปตามแผนงาน ซึ่งจำเป็นต้องมีการปรับสมดุลของทั้งสองด้านนี้โดยประณีต

กล่าวโดยสรุป ทฤษฎีพัฒนาการ เป็นทฤษฎีที่เชื่อมั่นในการพัฒนาการของมนุษย์ที่จะต้องมีการเคลื่อนไหวและปรับตัวอย่างต่อเนื่อง เชื่อมั่นในพฤติกรรมของกลุ่มว่ามีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล และนักสังคมสงเคราะห์ ควรเป็นนักมนุษยนิยมในการจัดการกับกลุ่มคน โดยเน้นความเป็นธรรมชาติ การให้โอกาสกับสมาชิกของกลุ่มให้เป็นตัวของตัวเอง ทฤษฎีนี้จึงสอดคล้องกับกิจกรรมนันทนาการที่จัดขึ้นภายในเรือนจำ โดยเชื่อมั่นว่ากิจกรรมนี้จะมีส่วนช่วยพัฒนาพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขังให้ เป็นดี โดยใช้กิจกรรมผ่อนคลายความตึงเครียด ปลดปล่อยให้ผู้ต้องขังเป็นธรรมชาติ และให้ผู้ต้องขังด้วยกันเองเป็นแบบอย่างซึ่งกันและกันในทางที่ดี

2.2.2 ทฤษฎีการปะทะสังสรรค์ (Interactionist Theory)

กิติพัฒน์ นนทปัทมศุลย์ (2536 : 98-101) กล่าวถึง ความหมายของทฤษฎีการปะทะสังสรรค์ (Interactionist Approach) ในการสังคมสงเคราะห์กลุ่มชนตามที่วิลเลียม ชวาร์ทซ์ (William Schwartz 1974) เป็นผู้เรียบเรียงขึ้นนั้น ไม่เห็นด้วยกับการให้ความหมาย "งานสังคมสงเคราะห์กลุ่มชน" ของสมาคมนักสังคมสงเคราะห์กลุ่มชนแห่งสหรัฐอเมริกา (American Association of Group Workers) ในปี ค.ศ. 1948 ที่ว่า

การสังคมนาเคราะห์กลุ่มชนคือวิธีการหนึ่งที่นักสังคมนาเคราะห์กลุ่มชนเป็นผู้จัดให้มีกลุ่มหลายประเภทเพื่อให้กิจกรรมภายในกลุ่มและการมีปฏิริยาโต้ตอบกันได้นำไปสู่การเจริญเติบโตของบุคคล และบรรลวดัตุประสงค์ทางสังคมนาที่พึงประสงค์ ... ทั้งนี้ นักสังคมนาเคราะห์กลุ่มชนจะต้องเป็นผู้จัดกระบวนการกลุ่ม เพื่อให้ผลที่เกิดขึ้นเป็นไปโดยองค์ความรู้และแนวความคิด

ชวาร์ทซ์ เห็นว่าการให้ความหมายของการสังคมนาเคราะห์กลุ่มชนดังกล่าวเป็นการถือเสมือนว่า นักสังคมนาเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญที่สามารถกำหนดวัตถุประสงค์ของตนเอง โดยมีอำนาจที่ถูกต้อง - ผิดให้กับกลุ่มมากเกินไป เขายังไม่เห็นด้วยกับนักสังคมนาเคราะห์ที่ลอกเลียนแบบการทำงานของบุคลากรทางการแพทย์ที่พยายามหาข้อมูลสนับสนุนการวินิจฉัยแบบตีตรา (Label) ของตน ข้อวินิจฉัยของนักสังคมนาเคราะห์ดังกล่าวเปรียบเสมือนการที่แพทย์สั่งจ่ายยาคนไข้ตามความเห็นของตนเอง

นักสังคมนาเคราะห์ที่ยึดทฤษฎีการปะทะสังสรรค์เห็นว่าตัวแบบการทำงานดังกล่าวข้างต้นเป็นการบิดเบือนสัมพันธภาพในการให้ความช่วยเหลือที่แท้จริงให้สูญเสียไป ตัวแบบดังกล่าวเป็นไปตามความเชื่อที่เน้นนักสังคมนาเคราะห์เป็นพระเอก เป็นผู้เชี่ยวชาญจากนอกกลุ่ม มีการตัดสินใจก่อนล่วงหน้าแล้วว่าสภาพของกลุ่มควรจะเป็นเช่นไร หลังจากนั้นก็สร้างกรอบล้อมวงให้ผู้ใช้บริการทุ่มเทความพยายามดำเนินการไปตามแนวทางที่นักสังคมนาเคราะห์ได้กำหนดให้

ทฤษฎีการปะทะสังสรรค์เห็นว่าแท้จริงแล้ว เราควรพัฒนาตัวแบบการทำงานสังคมนาเคราะห์กลุ่มชนโดยพื้นฐานความเชื่อมั่นว่า ผู้ใช้บริการมีความตระหนักเข้าใจในตนเอง มีพลังในการดำเนินกิจกรรม นักสังคมนาเคราะห์เข้าร่วมในกลุ่มเพื่อให้บุคคลในกลุ่มสามารถสร้างความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน บุคคลในกลุ่มจะมีการสื่อสารสะท้อนป้อนกลับซึ่งกันและกันภายในระบบของกลุ่ม โดยที่แต่ละคนมีเหตุผลของตนเองในการเข้ากลุ่ม

ตามทฤษฎีการปะทะสังสรรค์ เนื้องาน (Tasks) ที่เกิดขึ้นมีสองส่วน คือ เนื้องานในส่วนของผู้ใช้บริการและส่วนของนักสังคมนาเคราะห์ เนื้องานทั้งสองชุดจะมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทฤษฎีการปะทะสังสรรค์ยังไม่เห็นด้วยกับการให้ความสำคัญกับการจัดองค์ประกอบของกลุ่มโดยการนำเอาบุคคลที่ประสบปัญหาเหมือน ๆ กันมารวมกลุ่มกัน แท้จริงแล้วการจัดกลุ่มควรจะเน้นความสำคัญในเรื่องของ (1) ประสบการณ์ของสมาชิกในกลุ่มและผลกระทบต่อกลุ่ม (2) กระบวนการที่ดำเนินไปเป็นขั้นเป็นตอน และ (3) สถานการณ์จริงที่เกิดขึ้นในกลุ่ม

ทฤษฎีการปะทะสังสรรค์ได้รับอิทธิพลในเรื่องของ "ทฤษฎีระบบ" จากงานของทาลคอตต์ พาร์สันส์ (Talcott Parsons) และลอเรนซ์ เค. แฟรงก์ (Lawrence K. Frank) โดยยกเอาผลงานของทั้งสองท่านมาอธิบายสนับสนุน "สัมพันธภาพของแต่ละส่วนย่อยที่มีผลกระทบต่อส่วนรวมทั้งหมด" ตลอดจนมองความสัมพันธ์ของระบบภายในกลุ่มว่ามีความซับซ้อน มีสัมพันธภาพระหว่างกันเป็นวัฏจักร

วงจรและมีแบบแผนการกระทำของแต่ละบุคคลเข้ามาเกี่ยวข้อง มิใช่เป็นเพียงความสัมพันธ์หลวม ๆ แบบ สิ่งเร้า - การตอบสนอง หรือเหตุ - ผล เท่านั้น

ทฤษฎีการปะทะสังสรรค์อธิบายระบบความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใช้บริการกับนักสังคมสงเคราะห์โดยให้ความสำคัญทั้งสัมพันธภาพระหว่าง (1) นักสังคมสงเคราะห์กับผู้ใช้บริการรายบุคคล และ (2) นักสังคมสงเคราะห์กับกลุ่ม ทั้งนี้สัมพันธภาพทั้งสองชุดมีความเชื่อมโยงต่อกัน

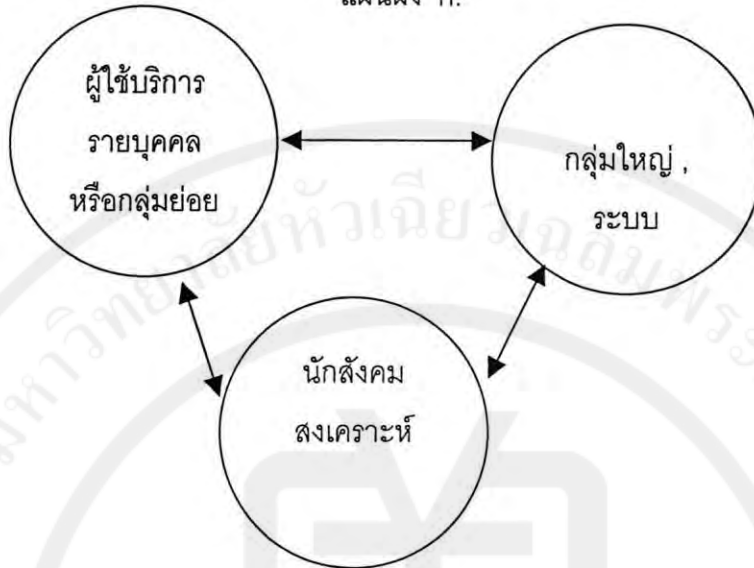
ในขณะที่นักสังคมสงเคราะห์อยู่ในระบบของกลุ่ม เราจะถูกรายรอบแวดล้อมไปด้วยบุคคลกลุ่มเล็ก ๆ ที่ต่างก็มีความต้องการคนอื่น ๆ ภายในกลุ่มให้มาร่วมภาระงานกัน ดังนั้น กลุ่มก็คือ กิจกรรมของการช่วยเหลือซึ่งกันและกันที่มีการตกลงพร้อมใจของสมาชิก โดยมีหน่วยงานให้การสนับสนุนการดำเนินงานของกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม หน้าที่ของนักสังคมสงเคราะห์ก็คือการเชื่อมประสานส่วนต่าง ๆ ของกลุ่มเข้าด้วยกัน บุคคลแต่ละคนในกลุ่มจะมีบทบาทแตกต่างกัน นักสังคมสงเคราะห์ต้องพัฒนากลไกที่เกี่ยวข้องและสร้างบรรยากาศเพื่อนำไปสู่บูรณาการของกลุ่มทั้งหมด

การเคลื่อนไหวของนักสังคมสงเคราะห์ในกลุ่ม จะต้องส่งผลสะท้อนไปสู่บุคคลหลายคนในกลุ่มให้มีการเคลื่อนไหวด้วย ตัวอย่างเช่น เมื่อนักสังคมสงเคราะห์แสดงการกระทำที่เป็นการให้ความช่วยเหลือสมาชิกหลายคนในกลุ่มก็จะมีการกระทำเช่นเดียวกัน การกระทำของหลาย ๆ คนรวม ๆ กัน ก็จะทำให้มีกำลังแรงส่งสมไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ

นอกจากนั้น กลุ่มแต่ละกลุ่มยังมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับสภาวะแวดล้อมของกลุ่มด้วย สภาวะแวดล้อมดังกล่าวนี้ อาจจะนับตั้งแต่หน่วยงานและขยายไปสู่ระบบอื่น ๆ ในชุมชน นักสังคมสงเคราะห์กลุ่มชนอาจกระตุ้นให้กลุ่มเล็ก ๆ ที่ตนดูแลอยู่เจาะจอต่อกับกลุ่มที่ใหญ่กว่า ขณะเดียวกันก็อาจดึงเอาระบบกลุ่มใหญ่เข้ามาผสมผสานกับกลุ่มย่อยก็ได้

ความสัมพันธ์ระหว่างนักสังคมสงเคราะห์ กลุ่มย่อย (หรือสมาชิกรายบุคคล) กับกลุ่มใหญ่ อาจแสดงให้เห็นในแผนผังที่แสดงระบบความสัมพันธ์เป็นรูปสามเหลี่ยม ดังนี้

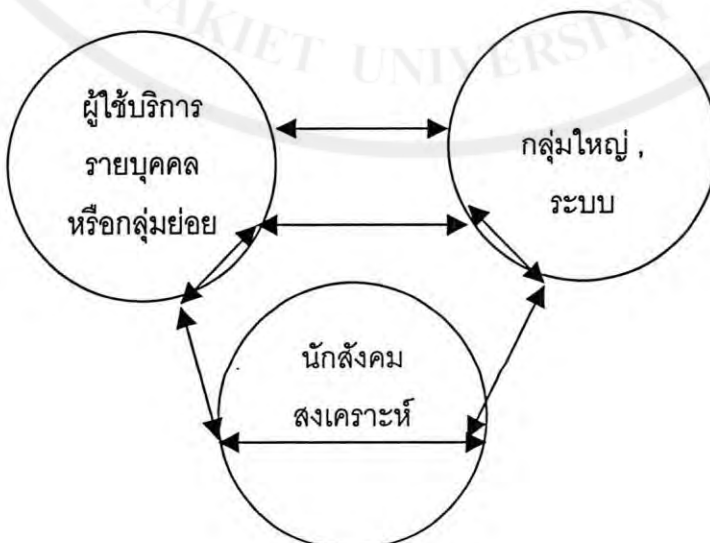
แผนผัง ก.



ความสัมพันธ์ของทั้งสามส่วนมีทิศทางที่เชื่อมโยงกลับไปกลับมาซึ่งกันและกัน ระหว่างผู้ใช้บริการ (ทั้งที่เป็นกลุ่มหรือบุคคล) กับระบบสภาวะแวดล้อมที่ใหญ่ขึ้น เช่น กลุ่มเพื่อนหรือองค์กรใหญ่ เป็นต้น ตลอดจนเส้นทางเคลื่อนไหวของนักสังคมสงเคราะห์ที่จะเข้าถึงทั้งสอง ระบบวิธีการเข้าถึงนี้ อาจจะใช้ในรูปแบบของความขัดแย้ง ความร่วมมือร่วมใจ การเผชิญหน้า การเจรจาต่อรองแลกเปลี่ยน และอื่น ๆ

แผนผัง ก. อาจแสดงให้เห็นการเคลื่อนไหวที่มีพลวัตมากขึ้นกว่านี้ได้ โดยเน้นให้เห็นความพยายามของนักสังคมสงเคราะห์ที่จะส่งผลกระทบเป็นกำลังแรงส่งจากผู้ใช้บริการไปสู่ระบบ และจากระบบเข้าหาผู้ใช้บริการ ดังแผนผัง ข.

แผนผัง ข.



ขั้นตอนทำกลุ่มตามแนวคิดนี้ แบ่งเป็นสี่ขั้นตอน คือ (กิตติพัฒน์ นนทบุรีมະດຸລຢ໌ . 2536 :

101)

1. ขั้นเตรียมการ
2. ขั้นเริ่มกลุ่ม
3. ขั้นดำเนินงานกลุ่ม
4. ขั้นสิ้นสุดกลุ่ม

ขั้นเตรียมการหรือปรับคลื่น

ในขั้นเตรียมการหรือขั้นการปรับคลื่น (preparation or tuning - in) นักสังคมสงเคราะห์ ต้องตระหนักว่าการทำงานกลุ่มนั้นเป็นกระบวนการที่มีชีวิต โดยเราต้องมีข้อสันนิษฐานไว้ในใจว่า เราจะเริ่มสัมผัสกับกระบวนการนี้ทันทีที่เราเข้ากลุ่มและจะสืบเนื่องยาวนานกระทั่งเราออกจากกลุ่ม รวมทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องยาวนานนั้นเป็นอิสระของนักสังคมสงเคราะห์เอง เราต้องพร้อมที่จะเข้าเคลื่อนไหวในกลุ่มและทำการหน้าที่ของเราโดยเร็วที่สุดเท่าที่จะสามารถกระทำได้ และต้องช่วยสมาชิกให้ดำเนินงานทันทีที่มีการมารวมกลุ่มกัน

นักสังคมสงเคราะห์ต้อง “ปรับคลื่น” ของเราเพื่อรับรู้ข่าวสารต่าง ๆ ทั้งข่าวสารที่ต้องตีความ ข่าวสารที่บิดเบือน และเนื้อหาสาระที่ซ่อนเร้น ทั้งหมดนี้สมาชิกกลุ่มอาจสื่อสารกับเราหรือกับเพื่อน สมาชิกคนอื่น ๆ

ในขั้นตอนนี้ เราจำเป็นต้องมีสิ่งทีเรียกว่า “การเข้าถึงจิตใจความรู้สึกในระยะแรก” ซึ่งมีได้หมายถึงการนึกวาดภาพบุคลิกท่าทางของสมาชิกเอาไว้ล่วงหน้า ตลอดจนมิได้เน้นการกำหนดวัตถุประสงค์เอาไว้ในใจของเราก่อนว่าจะมุ่งทำอะไรกับใครในกลุ่ม แต่สิ่งที่จะต้องทำในขั้นตอนนี้คือการคาดเดาอย่างคร่าว ๆ หรือดูความโน้มเอียงของการกระทำและปฏิกริยาในระหว่างสมาชิกด้วยกันและกับนักสังคมสงเคราะห์ที่น่าจะเกิดขึ้นในขั้นเริ่มกลุ่ม

ทั้งนี้ทั้งนั้นก็มิได้หมายความว่า นักสังคมสงเคราะห์จะละเลยข้อมูลเกี่ยวกับบุคลิกภาพของสมาชิกหรือฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของสมาชิก แต่ทว่าเราจะได้นิเื้อหาข้อมูลเหล่านี้ด้ด้วยการสัมผัสรับรู้ความรู้สึกของเรา เมื่อเราอยู่ในกลุ่ม

ในขั้นเตรียมการจะตั้งอยู่บนข้อสมมุติฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์หลายประการ คือ

(1) บุคคลหนึ่งจะสื่อสารในรูปของการแลกเปลี่ยนรหัส ซึ่งอาจแสดงความหมายได้เพียงเสี้ยวส่วนเล็ก ๆ ของความหมายที่แท้จริงของเขา

(2) การที่บุคคลสื่อสารได้อย่างจำกัดเช่นนั้น จะนำไปสู่ความรู้สึกไม่พึงพอใจที่อาจมีแนวโน้มรุนแรงขึ้น

(3) ดังนั้นสิ่งที่ตามมาก็คือบุคคลจะเกิดความต้องการใหม่ และเกิดภาวะพึ่งพิงต่อผู้ที่เป็นตัวแบบของอำนาจที่อยู่ในระบบของกลุ่มนั้น

(4) หากมีสถานการณ์ใหม่ที่มีความโน้มเอียงไปสู่การสร้างสรรค์ก็น่าจะเกิดความรู้สึกพึ่งพอใจขึ้นมาใหม่

สำหรับทักษะที่จะต้องใช้ในขั้นตอนเตรียมการนี้ มีดังนี้คือ

(1) ทักษะการเข้าใจหรือเข้าถึงจิตใจความรู้สึกของผู้อื่น

(2) ทักษะการเชื่อมโยงและแยกแยะข้อมูล

(3) ทักษะการจัดระเบียบข้อมูลข่าวสาร

(4) ทักษะการย่อยข้อมูลความรู้จากความรู้กว้าง ๆ ไปสู่ข้อสรุปย่อยที่สอดคล้องกับผู้ใช้บริการเป็นกลุ่มและเป็นรายบุคคล ตัวอย่างเช่น ทักษะการวิเคราะห์ให้ผู้สูงอายุผู้หนึ่งจากพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุทั่วไป ไป เช่น ความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุในกลุ่มฐานะเศรษฐสังคมกลุ่มนี้ ความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุในเขตท้องถิ่นนี้ ลดระดับเข้าหากการพิจารณาผู้สูงอายุรายบุคคลผู้นั้น

ขั้นเริ่มกลุ่ม

ในขั้นตอนที่สองนี้ นักสังคมสงเคราะห์จะช่วยให้สมาชิกและหน่วยงานได้เริ่มต้นกลุ่มโดยมีเงื่อนไขที่ชัดเจน เราอาจจะต้องซักถามความต้องการของสมาชิก ขณะเดียวกันก็ถามถึงสิ่งที่หน่วยงานจะสนับสนุนให้บริการได้ บางครั้งขั้นตอนการสร้างเข้าใจชัดเจนของทั้งสองฝ่าย (สมาชิกกับหน่วยงาน) นี้เป็นเสมือนการให้สัญญาต่อกัน แต่ก็ไม่ได้หมายถึงการทำสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษรเสียทีเดียว เพียงแต่เป็นความเห็นพ้องต้องกันของทุกฝ่าย

สัมพันธภาพในขั้นเริ่มแรกของผู้ใช้บริการกับหน่วยงานอาจเปรียบเสมือนการที่ประชาชนและสังคมสามารถที่จะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงถึงกันและกัน นักสังคมสงเคราะห์จะมีความเชื่อมั่นว่าสัมพันธภาพในระยะแรกนี้จะมีผลกระทบถึงขั้นมูลฐานลึก ๆ ของกลุ่มมีผลต่อประสบการณ์ของกลุ่มมีผลต่อการสร้างเป้าหมายร่วมกันของกลุ่ม ตลอดจนบทบาทและการจัดการของกลุ่มในทุก ๆ ด้าน

ในขั้นเริ่มกลุ่มนี้ นักสังคมสงเคราะห์จะสร้างชุดของข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับสภาพความเป็นจริงของกลุ่มในขณะนั้น เราจะต้องสันนิษฐานถึงสิ่งที่ต้องการ (demands) และสิ่งที่คาดหวัง (expectations) ของทั้งสองฝ่าย (สมาชิกกับหน่วยงาน) เพราะสิ่งที่ต้องการนี้จะเป็แรงขับเคลื่อนการทำงานที่สำคัญของกลุ่มสิ่งที่ต้องการนี้อาจแสดงออกมาเป็นคำพูด ลายลักษณ์อักษรหรือโดยการสื่อสารทุกรูปแบบ และอาจจะเป็สิ่งที่ทั้งสมาชิกและหน่วยงานไม่ทันได้ตระหนักว่า เป็นสิ่งที่กำลังต้องการอยู่ก็ได้

ส่วนสิ่งที่คาดหวังมีความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้นเมื่อพิจารณาจากขอบเขตของกลุ่มขนาดเล็ก สิ่งทีคาดหวังอาจจะประกอบด้วย (1) ชุดของความต้อการของสมาชิกแต่ละบุคคลรวมกัน (2) การรับรู้

ความต้องการของเพื่อนสมาชิกที่แสดงต่อกันและกัน (3) การเห็นพ้องต้องกันเมื่อมีการจัดลำดับความต้องการ ยิ่งไปกว่านั้น (4) นักสังคมสงเคราะห์ต้องรู้ว่า ทั้งผู้ใช้บริการและหน่วยงานต่างถือว่าไม่ควรจะแสดงความต้องการของตนเองออกมาโดยตรงและชัดเจน เนื่องจากการกระทำดังกล่าวเป็นสิ่งที่สังคมทั่วไปมักจะไม่นิยมรับ ดังนั้น ผลที่ตามมาก็คือ สมาชิกมีความยากลำบากในการแสดงความต้องการที่แท้จริงให้ชัดเจน

ด้วยข้อสันนิษฐานดังกล่าว นักสังคมสงเคราะห์ต้องให้ความสนใจกับสิ่งต่อไปนี้ คือ (1) การเห็นพ้องต้องกันในกลุ่ม (2) การแตกเนื้องานออกเป็นส่วนย่อย ๆ (3) การเปิดโอกาสให้วิธีการดำเนินงานกลุ่มมาจากความคิดเห็นอย่างกว้างขวางและการให้โอกาสสมาชิกได้แสดงความต้องการอย่างเปิดเผย เพื่อว่านักสังคมสงเคราะห์ (และสมาชิก) จะได้รับรู้สภาพความเป็นจริงเพื่อจะได้เริ่มงานด้วยกันอย่างมีประสิทธิภาพ

ในขั้นนี้ นักสังคมสงเคราะห์ต้องสามารถทำความเข้าใจในระดับลึก ๆ กับผู้ใช้บริการและหน่วยงานเพื่อให้สัมพันธภาพเป็นไปได้อย่างจริง และตัดการสื่อสารที่ไม่ตรงกับความเป็นจริงออกไป เรายังต้องทำความเข้าใจถึงวิธีการสะท้อนกลับที่สมาชิกแต่ละคนมีต่อเป้าหมายกลุ่ม เราต้องทำความเข้าใจกับความต้องการของกลุ่ม เพื่อผลักดันให้สมาชิกเอาชนะอุปสรรคขัดขวางการจัดการกับปัญหาและความปรารถนาของเขา

นักสังคมสงเคราะห์จะต้องยึดความเห็นพ้องต้องกันที่เป็นเสมือนสัญญาร่วมกัน (ตั้งแต่แรก) และกระตุ้นให้กลุ่มและหน่วยงานมีการทบทวนข้อตกลงอยู่เป็นระยะ ๆ

ขั้นตอนดำเนินงานกลุ่ม

ขั้นตอนนี้เป็นช่วงกลางของทฤษฎีการปะทะสังสรรค์ สมาชิกกลุ่มและนักสังคมสงเคราะห์จะเข้ามาร่วมงานกันในเนื้อหาหลัก ๆ ของปัญหาและเนื้อหาหลัก ๆ ในกระบวนการให้ความช่วยเหลือ เนื้อหาที่สำคัญในช่วงนี้จำแนกเป็นห้าประการ คือ

(1) การแสวงหาประเด็นร่วมระหว่างความต้องการของผู้ใช้บริการกับระบบของหน่วยงาน การแสวงหาประเด็นร่วมจำเป็นต้องผ่านกระบวนการต่อรอง

(2) การค้นหาอุปสรรคข้อขัดข้องและการเอาชนะอุปสรรคที่ขัดขวางการดำเนินงานของสมาชิก

(3) การที่นักสังคมสงเคราะห์ร่วมให้ความคิดเห็น ข้อเท็จจริง และค่านิยม ข้อมูลเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ต่อสมาชิกในการดำเนินงานกลุ่มร่วมกันอย่างมาก

(4) การที่นักสังคมสงเคราะห์ให้ทัศนคติของตนเอง แสดงความรู้สึกต่อกระบวนการของกลุ่ม ตลอดจนแสดงความเชื่อมั่นในสมรรถนะและความเข้มแข็งของผู้ใช้บริการ

(5) การที่นักสังคมสงเคราะห์ต้องกำหนดขอบเขตให้แน่ชัดว่ากลุ่มมีข้อจำกัดและมีสถานการณ์ที่จำเป็นในกลุ่มเพียงไรและอย่างไร

เนื่องงานทั้งห้าประการจะเคลื่อนไหวผันแปรไปตามข้อสันนิษฐานที่เกี่ยวข้องกับแต่ละเรื่องงาน ค่านิยมที่เกิดขึ้นและแบบแผนการกระทำของนักสังคมสงเคราะห์ที่แสดงออกไป

การแสวงหาประเด็นร่วม (ในข้อ 1) การค้นหาอุปสรรค (ในข้อ 2) และการให้ข้อมูลข่าวสาร (ในข้อ 3) จำเป็นต้องมีปัจจัยตัวแปรที่ชัดเจนจากสัมพันธภาพระหว่างกลุ่มกับระบบใหญ่ อาทิ (1) ปัจจัยตัวแปรเรื่องลักษณะผลประโยชน์ของแต่ละฝ่าย (2) สัมพันธภาพระหว่างบุคคลกับระบบ (3) กระบวนการกลุ่มที่รวมเอาผลประโยชน์ของแต่ละฝ่ายเข้ามาไว้ด้วยกัน (4) ปัจจัยเรื่องการดิ้นรนที่จะปรับเข้าหาสมดุลและการเปลี่ยนแปลงของบุคคลทั้งระบบ ตลอดจน (5) บทบาทของผู้ที่มีอำนาจหน้าที่ในการเชื่อมประสานประโยชน์ของแต่ละฝ่าย

ขั้นสิ้นสุดกลุ่ม

ในขั้นตอนสุดท้ายของการทำงานกับกลุ่ม นักสังคมสงเคราะห์และกลุ่มจะมีการเคลื่อนไหวในลักษณะของการผ่านเปลี่ยนจากประสบการณ์ ณ ช่วงระยะหนึ่งไปสู่ประสบการณ์ในอนาคต ในการสิ้นสุดกลุ่มมีทั้งการยุติกลุ่มลงชั่วคราวและการสิ้นสุดกลุ่มโดยถาวร

การยุติกลุ่มลงชั่วคราวเป็นการผ่านต่อจากกลุ่มหนึ่งไปสู่อีกกลุ่มหนึ่ง โดยเป็นการต่อเนื่องของการดำเนินงานหรือเป็นการขยายเวลาการดำเนินงานออกไป การยุติกลุ่มลงชั่วคราวอาจเนื่องมาจากกรณีที่นักสังคมสงเคราะห์เห็นว่าผลดีที่เคยเกิดขึ้นกลับลดลง หรือมีปัญหาความยากลำบากเกิดขึ้นในระยะหลัง ๆ ของการประชุมกลุ่ม จนเราอาจต้องปรับปรุงรูปแบบของกลุ่มใหม่เพื่อความเหมาะสม

การสิ้นสุดกลุ่มโดยถาวรดูได้จากการยุติโดยสิ้นเชิงและสมาชิกต้องแยกย้ายกันไป ในการสิ้นสุดกลุ่มแบบนี้บางครั้งสมาชิกจะมีความลังเลใจไม่ยอมให้กลุ่มต้องยุติลง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากความผูกพันใกล้ชิดที่ได้ร่วมงานกันมานานจนยากที่จะจากกันไปได้ ความรู้สึกร่วมที่เกิดขึ้นเมื่อทราบว่าจะมีการสิ้นสุดกลุ่มอาจเป็นความรู้สึกผิดร่วมกัน หรือรู้สึกอาลัยกัน เสียหายที่แต่ละคนน่าจะกระทำบทบาทของตนได้ดีกว่านี้และบางคนคิดว่าตนจะทำหน้าที่ให้ประสบความสำเร็จยิ่งกว่านี้ถ้ามีโอกาสอีกสักหน่อย

กลุ่มที่ประสบความสำเร็จจะสิ้นสุดหรือปิดลงได้ง่ายกว่า ส่วนกลุ่มที่ปิดลงด้วยความล้มเหลวหรือความคับข้องใจนั้น สมาชิกจะมีปัญหาความลำบากใจมากกว่า สมาชิกอาจมีอารมณ์ความรู้สึกมาก บางคนอาจแสดงความตื่นตัวที่จะขอให้มีการเริ่มต้นงานกันใหม่อีก บางคนอาจถึงกับปฏิเสธ นักสังคมสงเคราะห์เลยก็มี

นักสังคมสงเคราะห์ได้แต่หวังว่า สมาชิกจะยอมรับกระบวนการสิ้นสุดกลุ่มและสามารถควบคุมสถานการณ์ได้ โดยไม่ควรมีอาการที่เรียกว่า "Farewell - Party Syndrome" นักสังคมสงเคราะห์

ควรกล่าวถึงความหมายและคุณค่าของประสบการณ์ที่กลุ่มได้รับ และเราควรได้ช่วยให้สมาชิกได้แสดง ปฏิริยาของแต่ละคนเมื่อผลงานชิ้นสุดท้ายได้สิ้นสุดลงเราอาจขอให้สมาชิกทบทวนและจดจำรำลึกถึง อดีตที่ผ่านมาของกลุ่ม หยิบฉวยทั้งประสบการณ์ด้านดีและเหตุการณ์ที่เป็นบทเรียนแม้จะปวดร้าว และให้พวกเขาได้แสดงความรู้สึกเกี่ยวกับสิ่งที่ผ่านมาตลอดจนความรู้สึกเกี่ยวกับนักสังคมสงเคราะห์ และให้สมาชิกได้มีการเตรียมตนเองต่อสถานการณ์ที่เป็นอนาคตอันใกล้ของเขา ขณะเดียวกันเรา จำเป็นต้องร่วมแสดงอารมณ์ความรู้สึกอย่างใกล้ชิดกับกลุ่มด้วยเช่นกัน

จากการทบทวนทฤษฎีการปะทะสังสรรค์ ที่กล่าวมา ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นทฤษฎีที่กล่าวถึง สัม พันธภาพระหว่างนักสังคมสงเคราะห์กับบุคคลและกลุ่มคนที่อยู่บนพื้นฐานของการช่วยเหลือซึ่งกันและ กัน ในการใช้ทฤษฎีนี้ต้องมีการเตรียมการ การดำเนินการสร้างสัมพันธภาพ โดยการสร้างประเด็นร่วม และการสรุปผลการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ซึ่งเป็นกระบวนการที่ถูกนำมาใช้ในการนัดหมายการด้วย

2.3 ทฤษฎีการป้องกันและฟื้นฟูสภาพ (Preventive and Rehabilitative Theory)

ต่อมาได้มีการใช้งานสังคมสงเคราะห์กลุ่มชนเพื่อป้องกันปัญหาพฤติกรรมในกลุ่มเด็กและ วัยรุ่นซึ่งมีแนวโน้มจะมีปัญหาทางด้านสังคม

2.3.1 หลักการปฏิบัติงาน

ทฤษฎีการป้องกันและฟื้นฟูสภาพ (The Preventive and Rehabilitation Approach) ตามที่ปรากฏใน Encyclopedia of Social Work ของสหรัฐอเมริกา รวบรวมโดย การวินและกลาส เซอร์ (Garvin and Glasser. 1974 อ้างถึงใน กิตติพัฒน์ นนทปัมะดุลย์. 2536 : 107-115) ได้จำแนก หลักการทั่วไปของการปฏิบัติงานออกเป็น 6 ประการ ดังต่อไปนี้

(1) บุคคลเป็นศูนย์กลางการเปลี่ยนแปลง

หลักการนี้ถือว่าการจัดกลุ่มเป็นไปเพื่อให้วัตถุประสงค์ของปัจเจกบุคคลได้รับการตอบสนอง และเพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์นี้จำเป็นต้องมีการจัดระบบระเบียบของกลุ่มอย่างรัดกุม มีการจัด โครงสร้างต่าง ๆ ตลอดจนการแบ่งงาน อย่างไรก็ตาม มิได้หมายความว่าจำเป็นต้องจัดกลุ่มเพียงเพื่อการ เปลี่ยนแปลงของสมาชิกเป็นรายบุคคลเท่านั้น นักสังคมสงเคราะห์กลุ่มอาจหารีกับสมาชิกกลุ่มเพื่อ เปลี่ยนแปลงเงื่อนไขในกลุ่ม ในหน่วยงานหรือชุมชนตามความเหมาะสม

(2) การกำหนดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน

วัตถุประสงค์ที่ชัดเจนต้องประกอบด้วยการระบุถึงสภาวะหรือเงื่อนไขสถานการณ์ที่เรา ต้องการให้ผู้ให้บริการเป็นเช่นนั้นในขั้นตอนสุดท้ายวัตถุประสงค์จะถูกกำหนดขึ้นโดยนักสังคมสงเคราะห์

และผู้ให้บริการร่วมกัน นักสังคมสงเคราะห์อาจตั้งวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนขึ้นเองก็ได้ทราบเท่าที่สามารถจะสื่อสารทำความเข้าใจกับผู้ให้บริการได้อย่างกระจ่างชัดว่าตัวเราเองจะสามารถมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ที่สุดเพียงไร วัตถุประสงค์อาจมีเพียงประการเดียวหรือหลาย ๆ ประการก็ได้

วัตถุประสงค์อาจจะตั้งไว้ภายในระยะเวลาไม่ยาวนานนัก เป็นวัตถุประสงค์ระยะสั้นหรืออาจเป็นวัตถุประสงค์ระยะยาวทั้งนี้ สมาชิกอาจบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ระยะสั้น แล้วนักสังคมสงเคราะห์วางแผนขยายวัตถุประสงค์ออกไปเป็นการเพิ่มเติมเมื่อเห็นว่าเหมาะสม เช่น ในโรงพยาบาลสำหรับผู้ป่วยทางจิตเราอาจจัดกลุ่มเพื่อให้ผู้ป่วยสามารถดูแลความสะอาดของร่างกาย การแต่งกายด้วยตนเอง สามารถถามข้อสงสัยและได้ตอบได้ชัดเจน และดูแลตนเองในด้านต่าง ๆ ได้ดีขึ้น สิ่งเหล่านี้เป็นวัตถุประสงค์ระยะสั้น ๆ แต่เราอาจมีแผนงานที่จะขยายไปสู่การที่ผู้ป่วยสามารถดำรงชีวิตได้ด้วยตนเองในบ้านกึ่งวิถี (Halfway House)

(3) การทำสัญญาใจ

จากการที่มีการให้ความสำคัญไปที่ปัจเจกบุคคล (ตามหลักการข้อที่ 1) และการที่ต้องกำหนดวัตถุประสงค์เป็นการเฉพาะอย่างชัดเจน (ตามข้อสอง) สิ่งที่มาตามก็คือแนวคิดเกี่ยวกับการทำสัญญาใจระหว่างนักสังคมสงเคราะห์กับสมาชิกกลุ่ม คำว่า สัญญาใจ ก็คือชุดของข้อตกลงระหว่างนักสังคมสงเคราะห์กับสมาชิกกลุ่มเกี่ยวกับการมองปัญหาและการใช้วิธีการดำเนินงานรูปแบบต่าง ๆ นักสังคมสงเคราะห์บางกลุ่มเช่นกลุ่มของโรเบิร์ต ดี. วินเทอร์ (Robert D. Vinter) เห็นว่าสัญญาใจนี้ควรจะครอบคลุมวัตถุประสงค์ของกลุ่มโดยเฉพาะบางท่านถือว่าสัญญาใจเป็นการแสดงความรับผิดชอบของทั้งนักสังคมสงเคราะห์และสมาชิกร่วมกันในการพัฒนากระบวนการกลุ่ม

ประการที่สำคัญที่สุด สัญญาใจในเรื่องานสังคมสงเคราะห์กลุ่มชนไม่ใช่ "สัญญา" ในความหมายทางตัวบทกฎหมายหรือนิติกรรมใด ๆ กล่าวคือ ไม่ใช่เอกสารทางลายลักษณ์อักษรที่เคร่งครัดตายตัว แต่แท้ที่จริงเป็นกระบวนการที่มีเนื้อหาหลวม ๆ เป็นการปรับัดแปลงความเข้าใจร่วมกันอย่างต่อเนื่องตลอดกระบวนการปะทะสังสรรค์ที่เกิดขึ้น

คำว่า สัญญาใจ ในที่นี้อาจดูได้สองด้านคือ ด้านที่เป็นหลักจรรยาและด้านที่เป็นการปฏิบัติในด้านจรรยาอาจถือว่าสัญญาใจเป็นความคิดเกี่ยวกับพันธะความผูกพันในงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มชนที่จะต้องพยายามให้ผู้ให้บริการตัดสินใจด้วยตนเอง ผู้ให้บริการต้องไม่ถูกยึดเยียดให้ไปสู่อุณหภูมิที่เขาไม่ได้ปรารถนาหรือโดยวิธีการที่เขาไม่ยอมรับ ในด้านของการปฏิบัติที่เกิดขึ้นจริง ข้อมูลเท่าที่ผ่านมาสะท้อนให้เห็นว่าสัญญาใจเป็นการเพิ่มพูนโอกาสความเป็นไปได้ที่การบรรลุวัตถุประสงค์ใกล้สู่ความเป็นจริง และยังสะท้อนว่าผู้ให้บริการยังคงยอมรับการบริการจากเราและหน่วยงานของเรา

(4) กลุ่มเป็นวิถีนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง

ตามหลักการข้อนี้ นักสังคมสงเคราะห์จะใช้ความกดดันของเพื่อนในกลุ่ม การลอกเลียนตัวแบบระหว่างสมาชิก กฎเกณฑ์และบรรทัดฐานของกลุ่ม และอื่น ๆ เป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงบุคคล

นักสังคมสงเคราะห์ต้องทำงานกับกลไกต่าง ๆ ภายในกลุ่ม อาทิ ความยึดโยงของกลุ่ม กระบวนการตัดสินใจของกลุ่ม โครงสร้างของกลุ่มและกระบวนการกลุ่ม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม กลไกเหล่านี้มีความแตกต่างหลากหลายในแต่ละกลุ่ม อย่างไรก็ตาม กลไกเหล่านี้จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของสมาชิกรายบุคคลด้วย

(5) การแทรกแซงสภาวะแวดล้อมทางสังคม

การดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม จำเป็นต้องมีการดำเนินงานเกี่ยวข้องกับสภาวะแวดล้อมทางสังคมของผู้ใช้บริการ ซึ่งหมายถึงประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้ใช้บริการ โดยอาจใช้การปะทะสังสรรค์ในกลุ่มขนาดเล็กเป็นเครื่องมือในการดำเนินงาน

(6) การใช้ข้อมูลเชิงประสบการณ์เป็นพื้นฐานการปฏิบัติงาน

การดำเนินงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มชนให้บรรลุวัตถุประสงค์จำเป็นต้องใช้หลักการที่เป็นวิทยาศาสตร์ข้อมูลที่เป็นพื้นฐานการทำงานอาจจะเป็นชุดของข้อสรุปจากประสิทธิผลและประสิทธิภาพของนักสังคมสงเคราะห์กลุ่มชน ข้อสรุปและข้อคิดเชิงประสบการณ์ที่ได้จากหลาย ๆ กลุ่มที่เคยดำเนินงานมาก่อนตลอดจนข้อมูลจากงานวิจัย ทั้งการวิจัยแบบทดลองหรือการวิจัยแบบคลินิก ทั้งการวิจัยในสาขาจิตวิทยา สังคมวิทยา หรือจิตวิทยาสังคม ข้อมูลเหล่านี้ นักสังคมสงเคราะห์อาจนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดกลุ่มได้เป็นอย่างดี

2.3.2 ขั้นตอนการดำเนินงาน

ขั้นตอนการดำเนินงานเริ่มตั้งแต่ผู้ใช้บริการก้าวเข้ามาสมัครเข้ารับบริการ เป็นสมาชิกกลุ่มจนกระทั่งกลุ่มต้องสิ้นสุดลง แต่ไม่ว่าจะอยู่ในขั้นตอนใด นักสังคมสงเคราะห์มีเรื่องต้องพิจารณาโดยตลอดอยู่สี่ประการ คือ (1) ประเมินสถานการณ์ของผู้ใช้บริการเกี่ยวกับปัญหาของเขา สาเหตุของปัญหาและวัตถุประสงค์ที่เขามาใช้บริการ (2) วางแผนการดำเนินกิจกรรมที่สอดคล้องกับการประเมินดังกล่าว (3) ดำเนินการให้เป็นไปตามแผน และ (4) ประเมินผลลัพธ์ที่ได้ และหากจำเป็นต้องทบทวนแผนกับการประเมินผลที่ได้

ขั้นตอนการดำเนินงานตามทฤษฎีการป้องกันและฟื้นฟูสภาพ แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ (กิติพัฒน์ นนทปัทมะดุลย์ . 2536 : 109)

ขั้นรับสมัคร

ในขั้นรับสมัคร (Intake) นี้ นักสังคมสงเคราะห์จะประเมินข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับผู้ใช้บริการ อาทิ ธรรมชาติของปัญหา สภาพการณ์ที่ปัญหาอุบัติขึ้น การตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมและการเผชิญหน้ากับปัญหาของผู้ใช้บริการ ข้อมูลเหล่านี้อาจจะได้จากผู้ใช้บริการโดยตรงหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง นักสังคมสงเคราะห์จะต้องประเมินถึงความเที่ยงตรงแน่นอนของข้อมูลพร้อมกันด้วย เราอาจสังเกตการปะทะสังสรรค์ของผู้ใช้บริการกับระบบสังคมรอบ ๆ ตัวเขาตลอดจนชุมชนของเขา

ในขั้นตอนนี้ เราอาจต้องช่วยให้ผู้ใช้บริการพัฒนาความรู้สึกไว้วางใจต่อหน่วยงานและนักสังคมสงเคราะห์ (ในบางหน่วยงาน นักสังคมสงเคราะห์ที่ทำหน้าที่รับสมัครอาจเป็นคนละคนกับนักสังคมสงเคราะห์ที่จัดกลุ่มก็ได้) พร้อมๆ กันนั้น เราก็จะประเมินถึงความเข้าใจในสถานภาพและบทบาทของผู้ใช้บริการ ตลอดจนความตั้งใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่ม

ขั้นการจัดองค์ประกอบกลุ่ม

ต่อการรับสมัคร นักสังคมสงเคราะห์จะต้องพิจารณาตัดสินใจในเรื่ององค์ประกอบของกลุ่มข้อมูล จากขั้นตอนการรับสมัครจะเป็นประโยชน์ในการคาดเดาว่าเมื่อแต่ละคนอยู่ในกลุ่มจะมีพฤติกรรมอย่างไร หากสมาชิกเคยอยู่ในกลุ่มอื่น ๆ ที่ยุติไปแล้ว ข้อมูลของกลุ่มเก่าก็จะเป็นประโยชน์ในการตัดสินใจ (เราอาจจะดูได้จากบันทึกรายงานของนักสังคมสงเคราะห์หรือการบอกเล่าของนักสังคมสงเคราะห์และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง)

ในขั้นพิจารณาองค์ประกอบของกลุ่มนี้ เราต้องตอบคำถามในใจอย่างน้อยสองคำถาม คือ (1) องค์ประกอบของกลุ่มแบบไหนที่น่าจะนำไปสู่การบรรลุผลตามเป้าหมายของกลุ่มและเป้าหมายของแต่ละบุคคลได้ (2) ถ้าเป็นกลุ่มที่มีองค์ประกอบแบบนี้ ควรจะตั้งเป้าหมายของกลุ่มอย่างไรจึงจะสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของแต่ละบุคคล

เท่าที่ผ่านมา นักสังคมสงเคราะห์กลุ่มชนที่มีชื่อเสียงเคยศึกษาถึงผลจากการคละสมาชิกหลาย ๆ เพศไว้ในกลุ่ม คละสมาชิกที่มีบุคลิกชอบการแข่งขันซึ่งดีซึ่งเด่นไว้ในกลุ่ม คละสมาชิกที่มีระดับพัฒนาการทางจิตใจและสังคมต่างระดับกันไว้ในกลุ่ม คละสมาชิกที่มีการใช้กลไกทางจิตอย่างแตกต่างกันเข้าในกลุ่ม ตลอดจนศึกษาถึงขนาดของกลุ่มที่มีผลต่อสมาชิก บางท่านศึกษาถึงองค์ประกอบของกลุ่มที่เป็นไปตามธรรมชาติ บางท่านก็ศึกษาถึงความเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันขององค์ประกอบที่สัมพันธ์กับการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม

ขั้นการพัฒนาและการบรรลุวัตถุประสงค์ของบุคคล

ในการดำเนินงานขั้นนี้การวินและกลาสเซอร์ (Garvin and Glasser, 1974) ได้อ้างอิงทฤษฎีระบบของอัลเลน พินคัสและ แอนน์ ไมนาฮาน (Allen Pincus and Anne Minahan 1970 : 34 - 57 หรือดูในยูพา วงศ์ไชย 2523 : 53 - 61) ซึ่งจำแนกระบบในงานสังคมสงเคราะห์ออกเป็นสี่ระบบ คือ

(1) ระบบผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลง (Change Agency System) หมายถึงนักสังคมสงเคราะห์เองเป็นผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลง โดยมีอิทธิพลในการจัดการให้มีการเปลี่ยนแปลงขึ้นในระบบ

(2) ระบบผู้ใช้บริการ (Client System) เป็นผู้ที่จะได้ประโยชน์จากการให้บริการของนักสังคมสงเคราะห์

(3) ระบบแห่งปัญหา (Target System) รวมถึงแต่บุคคล ครอบครัว กลุ่ม องค์กรหรือชุมชน ซึ่งนักสังคมสงเคราะห์กำหนดทิศทางไว้เป็นเป้าหมายในการพยายามดำเนินการเปลี่ยนแปลง

(4) ระบบดำเนินการ (Action System) เป็นระบบที่นักสังคมสงเคราะห์สังกัดทำงานให้ และผลักดันไปสู่การเปลี่ยนแปลงระบบแห่งปัญหา

ในขั้นการพัฒนากลุ่มนี้ การวินและกลาสเซอร์ได้อธิบายถึงการดำเนินงานในขั้นนี้โดยใช้คำว่า "กรรมวิธีในการมีอิทธิพลต่อกลุ่ม" เชื่อมโยงกับระบบทั้งสี่ระบบในงานสังคมสงเคราะห์ ทำให้จำแนกกรรมวิธีดังกล่าวได้เป็นสามระดับ คือ (1) กรรมวิธีในการเปลี่ยนแปลงบุคคลโดยตรง (2) กรรมวิธีในการเปลี่ยนแปลงบุคคลโดยอ้อมหรือการเปลี่ยนแปลงที่กลุ่ม และ (3) กรรมวิธีในการเปลี่ยนแปลงสภาวะแวดล้อม

กรรมวิธีในการเปลี่ยนแปลงบุคคลโดยตรง ตามทฤษฎีการป้องกันและฟื้นฟูสภาพในงานกลุ่มชนนี้ ผู้ให้บริการนับได้ว่าเป็นปัจเจกบุคคลที่ประสบปัญหา การที่นักสังคมสงเคราะห์ต้องทำงานกับบุคคลโดยตรง ซึ่งต้องดำเนินการดังนี้

(1) นักสังคมสงเคราะห์กระทำตนเป็นตัวแบบ โดยนักสังคมสงเคราะห์จะแสดงออกอย่างเหมาะสมในการให้กำลังใจ กระตุ้น เร่งเร้าความรู้สึก ให้แรงขับและรางวัล ตลอดจนให้แบบอย่าง que ผู้ใช้บริการจะเห็นได้ชัดเจน

(2) นักสังคมสงเคราะห์กระทำตนเป็นสื่อและสัญลักษณ์ โดยถ่ายทอดบรรทัดฐานที่ถูกต้อง ค่านิยมที่เหมาะสม สร้างความเข้าใจเรื่องการบำบัดรักษาให้กระจ่างชัด อธิบายถึงนโยบายและกฎเกณฑ์ของหน่วยงานมีการปรามและการจัดการกับพฤติกรรมบางประการ

(3) นักสังคมสงเคราะห์กระทำตนเป็นผู้กระตุ้นแรงจูงใจ โดยการโน้มน้าว จูงใจ แปลความหมายของพฤติกรรม แนะนำผู้ใช้บริการให้เข้าถึงองค์กรต่าง ๆ ตลอดจนสร้างพฤติกรรมที่พึงประสงค์

(4) นักสังคมสงเคราะห์กระทำตนเป็นผู้บริหารควบคุม โดยการแสดงความรับผิดชอบต่อกลุ่ม จัดประสบการณ์ทั้งทางสังคมและนันทนาการให้กลุ่ม จัดกลุ่มย่อยแตกแขนงออกไป ตลอดจนกระตุ้นเร้ากลุ่ม

กรรมวิธีในการเปลี่ยนแปลงบุคคลโดยอ้อมหรือการเปลี่ยนแปลงที่กลุ่ม กรรมวิธีระดับนี้เป็น การกระทำของนักสังคมสงเคราะห์ ที่มุ่งทำต่อกลุ่มโดยถือว่ากลุ่มอยู่ในระบบการดำเนินงาน ตามกรรมวิธีนี้เราจะปรับัดแปลงเงื่อนไขของกลุ่มให้มีผลช่วยให้สมาชิกบรรลุวัตถุประสงค์เงื่อนไขของกลุ่มอาจจะมี หมายถึงขนาดและส่วนประกอบของกลุ่มเป้าหมาย โครงสร้าง ตลอดจนกระบวนการของกลุ่ม อย่างไรก็ตาม เพื่อให้กรรมวิธีระดับนี้บรรลุผลสำเร็จ นักสังคมสงเคราะห์ต้องดำเนินการในสิ่งสำคัญสอง ประการ คือ (1) ใช้โครงสร้างของกลุ่มให้เป็นประโยชน์ และ (2) ใช้กระบวนการกลุ่มให้เป็นประโยชน์

(1) การใช้โครงสร้างกลุ่ม

คำว่า "โครงสร้างของกลุ่ม" อาจหมายถึงส่วนประกอบต่าง ๆ มากมาย อาทิ การติดต่อสื่อสารกันภายในกลุ่ม สังคมมิติ (Sociometry) พลังอำนาจ บทบาทและบรรทัดฐาน การที่นักสังคมสงเคราะห์จะใช้โครงสร้างของกลุ่มให้เป็นประโยชน์จะต้องดำเนินการในเรื่องต่อไปนี้

ก. จัดโครงการ (Programme) หมายถึง การจัดชุดของจังหวะก้าวของงานเฉพาะอย่าง โครงการสามารถนำไปเป็นเครื่องมือในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างบางอย่างในกลุ่มได้ เช่น การเล่นเกม ที่มีผลให้สมาชิกผลัดเปลี่ยนกันเป็นผู้นำเกม อาจจะมีผลให้โครงสร้างของอำนาจในกลุ่มเปลี่ยนแปลงไป ได้ หรือการจัดชุดของกิจกรรมที่มีผลเป็นการให้รางวัลต่อการแสดงออกของสมาชิกคนหนึ่ง ๆ ก็อาจจะ ส่งผลให้โครงสร้างของการติดต่อสื่อสารนั้นเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปด้วย โดยเฉพาะการให้แรงเสริม ทางบวกกับสมาชิกรายที่ไม่กล้าแสดงออก เป็นการสร้างความเชื่อมั่นในการติดต่อสื่อสารกับคนอื่น นั่น ก็คือ โครงสร้างการติดต่อสื่อสารอาจอยู่ในรูปขบวนการที่เราต้องการมากขึ้น

ข. ใช้การปรับพฤติกรรม (Behavior Modification) นักสังคมสงเคราะห์สามารถใช้การวางเงื่อนไขแบบเน้นผู้กระทำ (Operant Conditioning) มาปรับโครงสร้างของกลุ่มได้ ตัวอย่างเช่น การสร้างภาวะผู้นำ การสร้างพฤติกรรมสื่อสาร และการแสดงออกที่ต้องการ เป็นต้น

ค. ใช้เทคนิคการแก้ไขปัญหา แก้ข้อขัดแย้ง และเหตุผลเชิงตรรกวิทยา ในกลุ่มอาจมีการเผชิญหน้ากันมีปัญหาด้านโครงสร้างและปัญหาอื่น ๆ นักสังคมสงเคราะห์ที่ระลึกว่ากลุ่มนั้นมีความสามารถที่จะแก้ไขปัญหานั้นได้ โดยอาจต้องเริ่มด้วยการค่อย ๆ ปรับเปลี่ยนทัศนคติของบุคคลหรือ พฤติกรรมของบุคคลหรือใช้กระบวนการปะทะสังสรรค์อื่น ๆ ตลอดจนให้เหตุผล คำอธิบายเชิงตรรกวิทยาเพื่อเปลี่ยนแปลงภาวะไม่พึงประสงค์ของกลุ่มให้คลี่คลายไปได้

ง. ใช้การปรับเปลี่ยนองค์ประกอบของกลุ่ม โครงสร้างของกลุ่มจะได้รับผลกระทบทันทีที่เรา เพิ่มจำนวนสมาชิกหรือลดจำนวนสมาชิก ปรับขนาดของกลุ่มให้ใหญ่ - เล็กตามความเหมาะสม เพิ่ม คุณสมบัติของสมาชิกที่เราต้องการลงไป หรือแม้แต่แบ่งแยกกลุ่มออกเป็นกลุ่มย่อย ๆ หากจำเป็น

จ. พัฒนากลุ่ม เมื่อกลุ่มดำเนินมาสู่ระยะหนึ่งแล้ว แบบแผนของการจัดระบบระเบียบทางสังคมของกลุ่มจะเริ่มอยู่ตัว กระบวนการของกลุ่มเริ่มเกิดขึ้นและวัฒนธรรมของกลุ่ม (Group Culture) เริ่มเกิดขึ้นเมื่อนักสังคมสงเคราะห์สังเกตเห็นพัฒนาการของกลุ่มมาถึงลำดับนี้แล้ว เราก็มั่นใจได้ว่ากลุ่มจะมีโอกาสบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายได้ เราอาจกระตุ้นให้สมาชิกมีการตัดสินใจมากขึ้น โดยเฉพาะการตัดสินใจในประเด็นที่สำคัญมากขึ้น เช่น กลุ่มจะพัฒนาสมาชิกแต่ละคนให้บรรลุวัตถุประสงค์ของแต่ละคนได้เพียงไร ทั้งนี้ทั้งนั้น เราสามารถพอจะคาดการณ์ได้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มไปในทิศทางใดบ้าง

(2) การใช้กระบวนการกลุ่ม

คำว่า กระบวนการกลุ่ม หมายถึงการแสดงพฤติกรรมในเชิงปะทะสังสรรค์ระหว่างสมาชิกในกลุ่มออกมาอย่างเป็นลำดับ ซึ่งกินความตั้งแต่แบบแผนพฤติกรรมในรูปของบรรทัดฐานที่ชัดเจน หรือชุดของพฤติกรรมการปะทะสังสรรค์ในกลุ่มย่อย ตลอดจนพฤติกรรมของทั้งผู้ให้บริการและนักสังคมสงเคราะห์ที่ตัดสินใจอย่างรวดเร็วภายในเวลาไม่กี่นาที ก็นับว่าเป็นกระบวนการกลุ่มที่ปรากฏขึ้นได้เช่นกัน กระบวนการกลุ่มยังหมายถึงการให้การบำบัดในกลุ่มแต่ละครั้ง หรือหมายถึงตลอดช่วงอายุของกลุ่ม นอกจากนี้การทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของกลุ่ม (ตามข้อ 1) ก็อาจนับว่าเป็นกระบวนการของกลุ่มได้

ในขั้นการใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อการพัฒนาครั้งนี้ การ์วิน และกลาสเซอร์ (Garvin and Glasser, 1974) ได้หยิบยกคำที่ใกล้เคียงกับกระบวนการกลุ่มคือคำว่า "อารมณ์ของกลุ่ม" (Group Emotion) โดยจำแนก "อารมณ์กลุ่ม" ออกเป็นสี่ประการ คือ (1) ความต้องการและแรงขับ ซึ่งเป็นพื้นฐานอันดับแรกของการรวมกลุ่ม (2) ความรู้สึกพึงพอใจหรือความคับข้องใจ อันเป็นผลมาจากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในกลุ่ม (3) ความรู้สึกผูกพันระหว่างสมาชิกในกลุ่มและความรู้สึกที่เป็นปฏิปักษ์กันความรู้สึกร่วมเป็นส่วนเดียวกันกับกลุ่มทั้งหมด และ (4) ความรู้สึกแปลกแยกที่มีต่อกลุ่มทั้งหมด

ทฤษฎีการป้องกันและฟื้นฟูสภาพในการสังคมนักสังคมสงเคราะห์กลุ่มชนเป็นทฤษฎีที่มีลักษณะยืดหยุ่นน้อยกว่าสองทฤษฎีแรก บทบาทของนักสังคมสงเคราะห์มีมากกว่าสองทฤษฎีแรก เน้นความเป็นระบบระเบียบในการจัดการค่อนข้างมาก คำนี้ถึงประวัติในอดีต บุคลิกภาพของสมาชิกเพื่อนำมากำหนดองค์ประกอบของกลุ่มอย่างแน่นชัดเจนนักสังคมสงเคราะห์ค่อนข้างมีอำนาจในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างหรือองค์ประกอบต่าง ๆ โดยอ้างอิงสัมพันธภาพที่มีการตกลงกันอย่างแน่ชัดในรูปของ "การทำสัญญาใจ" เพื่อให้ นักสังคมสงเคราะห์มีขีดขั้น (Degree) ของการแสดงบทบาทในกลุ่มได้มากขึ้น ทฤษฎีนี้ยังคงความเหมาะสมกับผู้ให้บริการบางกลุ่มที่นักสังคมสงเคราะห์มีความจำเป็นในการแสดง

บทบาทซึ่งนำค่อนข้างมาก เช่น งานสถานพินิจและคุ้มครอง งานคุมประพฤติ ผู้ป่วยทางจิตบางกลุ่ม เป็นต้น

สรุป งานสังคมสงเคราะห์กลุ่มชนในกิจการงานราชทัณฑ์จะจัดให้กลุ่มผู้ต้องขังในลักษณะของการให้สวัสดิการ การฝึกวิชาชีพ การส่งเสริมการศึกษาแก่ผู้ต้องขัง การให้คำปรึกษาแนะแนว การรักษาพยาบาล การจัดบริการเยี่ยม การจัดกิจกรรมนันทนาการและสันทนาการ การเตรียมการปลดปล่อย และการบริการบ้านกึ่งวิถีและบ้านสวัสดิ์ โดยมีแนวคิดที่จะให้ผู้ต้องขังมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนิสัยให้บรรลุเป้าหมายตามนโยบายของกรมราชทัณฑ์ อีกทั้งเป็นการพัฒนา ผู้ต้องขังซึ่งต้องใช้ การสังคมสงเคราะห์กลุ่มชนมาประยุกต์ให้เหมาะสมกับผู้ต้องขัง ในขณะที่มีอาศัยอยู่ภายในเรือนจำและ ภายหลังพ้นโทษได้ต่อไป การสังคมสงเคราะห์กลุ่มชนในกิจการงานราชทัณฑ์จำเป็นต้องใช้แก่ผู้ต้องขัง มาก เนื่องด้วยผู้ต้องขังเป็นกลุ่มชนที่ขาดแคลนเกือบทุกอย่างของการใช้ชีวิตในสังคมเรือนจำ ปัจจุบัน กรมราชทัณฑ์มีบุคลากรที่ทำงานด้านสังคมสงเคราะห์ ซึ่งเป็นวิชาชีพได้ดำเนินการให้กับผู้ต้องขังได้ อย่างเหมาะสม ตามศาสตร์ต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับสังคมไทยและสอดคล้องกับสังคมโลก

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการปรับพฤติกรรม

การปรับพฤติกรรม (Behavior Modification) เป็นการประยุกต์หลักพฤติกรรมโดยใช้ เทคนิคหรือวิธีการใดวิธีหนึ่ง หรือหลายวิธีประสมประสานกัน เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ให้เป็นพฤติกรรมที่เหมาะสม (อ้างถึงใน สุเทพ นิมมา. 2544 :10)

พฤติกรรมเป็นการแสดงออกแห่งการตอบสนองต่อสิ่งต่าง ๆ หรือปฏิกิริยาตอบสนองที่เลือก แล้วว่าเหมาะสมที่สุดในสถานการณ์นั้น ๆ

แรกเริ่มนั้นนักจิตวิทยาเชื่อเรื่องสัญชาตญาณ (Instinct) มาก จึงอธิบายพฤติกรรมในแง่ ของสัญชาตญาณเสมอ ต่อมานักจิตวิทยาหลายท่านไม่เห็นด้วยจึงคิดค้นขึ้น จอห์น บี.วัตสัน (John B.Watson) เชื่อว่า พฤติกรรมที่ได้นั้นมาจากการฝึกฝน การเรียนรู้ เขาได้ทดลองข้อกล่าวนี้ในกรณีที่ว่า แมวมีสัญชาตญาณในการจับหนู ปรากฏผลว่าการที่แมวจับหนูเป็นเพราะได้รับการฝึกฝนจนเป็นนิสัย (Habit) ไม่ใช่เพราะสัญชาตญาณ หลังจากนั้นนักจิตวิทยาหลายท่านตื่นตัวค้นคว้าเกี่ยวกับพฤติกรรมของ สิ่งมีชีวิตหลายอย่างแล้ว จึงสรุปได้ว่า พฤติกรรมของสัตว์ชั้นต่ำมักจะเป็นเรื่องของสัญชาตญาณ พฤติ กรรมของสัตว์ชั้นสูงขึ้นเป็นเรื่องของสัญชาตญาณน้อยลง แต่เป็นเรื่องของการเรียนรู้และวุฒิภาวะมากขึ้น เฉพาะพฤติกรรมของมนุษย์เชื่อกันว่าเป็นสิ่งที่เกิดจากการรู้ใจและวุฒิภาวะทั้งสิ้น ไม่มีเรื่องของ สัญชาตญาณเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเลย ตั้งเป็นหลักเกณฑ์ได้ว่า ยิ่งเป็นสัตว์ชั้นสูงมากเท่าไร พฤติกรรม อันเนื่องมาจากสัญชาตญาณก็จะยิ่งน้อยลง กลายเป็นเรื่องของวุฒิภาวะและการเรียนรู้มากยิ่งขึ้นเท่านั้น

ในการปฏิบัตินั้นพฤติกรรมเป็นการแสดงออกที่สังเกตได้ และมีความสัมพันธ์มีผลซึ่งกันและกันกับทัศนคติ เป็นที่เชื่อกันว่า ทัศนคติมีผลต่อการแสดงออกของพฤติกรรมของบุคคล และขณะเดียวกันการแสดงออกหรือการปฏิบัติของบุคคล ก็มีผลต่อทัศนคติของบุคคลนั้นด้วย ตัวอย่างเช่น นักธุรกิจคนหนึ่งอาจจะสนับสนุนพรรคการเมือง หรือโครงการทางการเมืองอย่างหนึ่ง เพราะเขามีความรู้สึกว่าการสนับสนุนนี้จะช่วยให้เขามีลูกค้าเพิ่มมากขึ้น การกระทำเช่นนั้นเป็นการแสดงให้คนอื่น รวมทั้งตัวเขาเองเชื่อว่าโครงการทางการเมืองนั้น ๆ ดี ขณะเดียวกันทัศนคติของเขาก็จะค่อย ๆ กลายเป็น “ทัศนคติที่ดี” ต่อโครงการนั้นด้วย เราสามารถวินิจฉัยหรือบอกได้ว่าบุคคลหนึ่งที่มีทัศนคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างไร ได้จากคำพูดของบุคคลที่พูดถึงสิ่งนั้น จากความรู้ที่มีต่อสิ่งนั้น แต่สิ่งที่เขาปฏิบัติจริง ๆ จะตรงกับสิ่งที่เขาเชื่อ เข้าใจ รู้สึก และคิดว่าจะปฏิบัติหรือไม่นั้น ยังเป็นปัญหาซึ่งต้องการคำตอบที่แน่ชัด ซึ่งปัญหานี้อาจจะกล่าวสั้น ๆ ได้ว่าเป็นปัญหาของความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติและการปฏิบัติ (อ้างถึงใน สุเทพ นิมมา. 2544:10)

2.4.1 ความหมายของพฤติกรรม

พฤติกรรม คือ กริยา อาการ บทบาท ลีลา ท่าที การประพฤติ ปฏิบัติ การกระทำที่แสดงออกให้ปรากฏสัมผัสด้วยประสาทสัมผัสทางใดทางหนึ่งใน 5 ทวาร คือ โสตสัมผัส จักขุสัมผัส ชิวหาสัมผัส ฆานสัมผัส หรือทางผิวหนัง หรือมิฉะนั้นก็สามารถวัดได้ด้วยเครื่องมือ

แลนดอเออร์ (Landore, อ้างถึงใน สุเทพ นิมมา. 2544:11) กล่าวว่า พฤติกรรม หมายถึง การกระทำของสิ่งมีชีวิต เช่น ม่านตาเบิกโพลง ร้องกรี๊ดเมื่อตกใจ

ไทรแอนดิส (Triandis. อ้างถึงใน สุเทพ นิมมา. 2544:11) สรุปว่า พฤติกรรมของมนุษย์เป็นผลมาจากทัศนคติ บรรทัดฐานของสังคม นิสัย และผลที่คาดว่าจะได้รับหลังจากทำพฤติกรรม

โรคีส (Rokeach. อ้างถึงใน สุเทพ นิมมา. 2544:11) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติและพฤติกรรมว่า ทัศนคติของบุคคลทุกอย่างเป็นส่วนที่มีผลทำให้เกิดพฤติกรรมของบุคคล เพราะความเชื่อทุกความเชื่อที่รวมกันเป็นทัศนคตินั้น ไม่ว่าจะเป็ความเชื่อทางด้านอธิบาย ประเมินค่า หรือสนับสนุน จะเป็นตัวแทนของความพร้อมในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยมีข้อแม้ว่าการที่จะออกมาเป็น พฤติกรรมนั้นจะต้องได้ถูกเร้าอย่างเหมาะสมก่อน

ประวิทย์ จงวิศาล (อ้างถึงใน สุเทพ นิมมา. 2544:11) เสนอแนวความคิดว่า มนุษย์มีการกระทำหรือพฤติกรรมแตกต่างกัน เนื่องจากเหตุผลหลายประการ สาเหตุสำคัญประการหนึ่งคือ เจตคติ และเจตคติส่วนหนึ่งเกิดขึ้นเอง หรือสร้างขึ้นมาใหม่ได้ และสามารถเปลี่ยนแปลงได้ จากการได้รับความรู้ การกระตุ้น และการเรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเอง ดังนั้นการจะศึกษาพฤติกรรมมนุษย์จึงควรศึกษาใน 3 องค์ประกอบคือ ความรู้ (Knowledge) เจตคติ (Attitude) และการปฏิบัติ (Practice)

2.4.2 องค์ประกอบ 7 ประการของพฤติกรรม (Seven Elements in Behavior)

ครอนแบช (L.J.Cronbach 1963. อ้างถึงใน สุเทพ นิมมา. 2544:12) กล่าวว่า พฤติกรรมของมนุษย์มีองค์ประกอบ 7 ประการคือ

1. เป้าหมายหรือความมุ่งหมาย (Goal) คือ วัตถุประสงค์ หรือความต้องการซึ่งก่อให้เกิดพฤติกรรม เช่น ความต้องการมีหน้ามีตาในสังคม
2. ความพร้อม (Readiness) หมายถึง ระดับวุฒิภาวะและความสามารถที่จำเป็นในการทำกิจกรรมเพื่อสนองความต้องการ
3. สถานการณ์ (Situation) หมายถึง ลู่ทางหรือโอกาส หรือเหตุการณ์ที่เปิดโอกาสให้เลือกทำกิจกรรมเพื่อสนองความต้องการ
4. การแปลความหมาย (Interpretation) เป็นการพิจารณาลู่ทางหรือสถานการณ์ เพื่อเลือกหาวิธีที่คิดว่าจะสนองความต้องการเป็นที่พอใจมากที่สุด
5. การตอบสนอง (Response) คือ การดำเนินการทำกิจกรรมตามที่ตัดสินใจเลือกสรรแล้ว
6. ผลรับที่ตามมา (Consequence) คือ ผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำกิจกรรมนั้น ๆ ซึ่งอาจได้ผลตรงกับที่คาดไว้ (Confirm) หรือตรงข้ามกับที่คิดหวังไว้ (Contradict) ก็ได้
7. ปฏิกริยาต่อความผิดหวัง (Reaction to Thwarting) เป็นปฏิกริยาที่เกิดขึ้นเมื่อสิ่งที่เกิดขึ้นไม่สามารถตอบสนองความต้องการ จึงต้องกลับไปแปลความหมายใหม่เพื่อเลือกหาวิธีที่จะตอบสนองความต้องการได้ แต่ถ้าเห็นว่าเป้าประสงค์นั้นมันเกินความสามารถก็ต้องยอมและเลิกความต้องการนั้นเสีย

พฤติกรรมจะสมบูรณ์และสิ้นสุดก็ต่อเมื่อ ผลที่ตามมาตรงกับความคาดหวัง หากไม่ สมหวังคนเราก็จะมีปฏิกริยาต่อไปอีก

นักจิตวิทยาวิเคราะห์เห็นว่า พฤติกรรมที่เป็นปัญหา มีสาเหตุมาจาก (อ้างถึงใน สุเทพ นิมมา. 2544:12)

1. มีความขัดแย้งทางด้านจิตใจ ลังเล ตัดสินใจไม่ได้ ทำให้เกิดความวิตกกังวล
2. ขาดทักษะ ประสบการณ์ ไม่มีความชำนาญในการกระทำ จึงเกิดความเคอะเขิน ผิดพลาด ล้มเหลว
3. มีเจตคติไม่ดี จิตใจไม่ยอมรับ จึงอยากจะแสดงออกตามความรู้สึกของตนเอง
4. เขาวนปัญญาไม่ดี คิดไม่ถึง ตัดสินใจผิดพลาด
5. ความจำไม่ดี ขี้ลืม ฉะนั้นจึงกระทำผิด ๆ ถูก ๆ

6. มีความวิตกกังวลต่อเหตุการณ์ที่จะเกิดในอนาคต เกรงจะทำไมสำเร็จ ตัดสินใจไม่ถูก กังวลต่อความผิดพลาด อับยศ หมดหวัง

7. ความต้องการแข่งขัน เอาชนะ อยากเด่นดัง ทำให้เกิดความเครียด อิจจาริษา กังวล วุ่นวายใจ ไม่มีความสุข

8. ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ทำให้เงอะงะ ชุ่มช้าม

9. มีความจริงจังมากเกินไป ไม่รู้จักยืดหยุ่นแข็งกร้าว

10. ขาดข้อมูล ทำให้เกิดการคาดเดา

11. มีความคิดที่ไร้เหตุผล ก่อให้เกิดพฤติกรรมและการกระทำที่ไร้เหตุผล

กลวิธีสร้างพฤติกรรมที่พึงปรารถนา (อ้างถึงใน สุเทพ นิมมา. 2544:13)

1. สร้างแบบอย่างพฤติกรรมที่ดั่งาม ปรับปรุงบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม

2. ให้การอบรมสั่งสอน เปรียบเทียบให้เห็นข้อดี ข้อเสียของพฤติกรรมที่พึงปรารถนาและไม่พึงปรารถนา

3. ให้การเสริมแรง ให้รางวัล ชมเชย ให้ทำสิ่งที่พอใจ แก่ผู้มีพฤติกรรมที่ดี สนับสนุนส่งเสริมให้มีพฤติกรรมที่ดียิ่ง ๆ ขึ้น มีการติติง ว่ากล่าว ทักท้วง ลงโทษ ผู้มีพฤติกรรมไม่ดี ให้ลดลง ๆ เรื่อย ๆ

สกินเนอร์ (Skinner) เชื่อว่า "การกระทำที่ได้รับการเสริมแรง ย่อมจะมีแนวโน้มที่จะทำให้เกิดการกระทำนั้นอีก ส่วนการกระทำใดที่ไม่ได้รับการเสริมแรง หรือถูกขัดขวาง ย่อมมีแนวโน้มที่จะทำให้ความถี่ของการกระทำนั้น ๆ ลดลงและหายไปในที่สุด" ถ้าหมั่นเสริมแรงแก่ผู้มีพฤติกรรมดี พฤติกรรมที่พึงปรารถนาและเป็นที่ยอมรับของสังคมก็จะมีเพิ่มมากขึ้น ๆ จนติดเป็นนิสัย เช่น ความสุภาพ นอบน้อมถ่อมตน ซื่อตรง ขยันหมั่นเพียร มีความเชื่อมั่นสูง แบนดูรา (Bandura) ก็กล่าวว่า วิธีการปรับพฤติกรรมคือ ให้การเสริมแรงแก่พฤติกรรมที่พึงปรารถนา และไม่ให้การเสริมแรงหรือเอาใจใส่แก่พฤติกรรมที่ไม่ดี นอกจากนี้แบนดูรา (Bandura) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้ด้วยปัญญาสังคม พิจารณาได้ 3 ประเด็นด้วยกัน คือ

1. การเรียนรู้ในสภาพธรรมชาติ

2. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียน พฤติกรรม และสิ่งแวดล้อม

3. การเรียนรู้กับผลงาน

นอกจากนี้ นิภา นิธยา (อ้างถึงใน สุเทพ นิมมา. 2544:13) ได้แบ่งอิทธิพลของสภาวะแวดล้อมเป็น 3 ด้านใหญ่คือ

ก) สภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติหรือทางกายภาพ มนุษย์ทุกคนมีความต้องการที่จำเป็นคล้ายคลึงกัน แต่แต่ละคนต่างก็เผชิญสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติที่แตกต่างกัน อันมีผลทำให้แต่ละคนแสดงออกแตกต่างกันในการปรับตัวดิกรรรม

ข) สภาวะแวดล้อมทางวัฒนธรรม วัฒนธรรม หมายถึง ระเบียบแบบแผนของพฤติกรรมที่ได้เรียนรู้เป็นมรดกตกทอดสืบต่อกันมา "เสถียรโกเศศ" ได้อธิบายความหมายของวัฒนธรรมตามแนววิชามนุษยวิทยา โดยแยกแยะให้เป็น 4 ด้าน คือ พฤติกรรมทางสังคม พฤติกรรมทางวาจาและท่าทาง กิจกรรมต่าง ๆ และผลที่เกิดจากกิจกรรม

ค) สภาวะแวดล้อมทางสังคม สถาบันทางสังคมที่คนเราต้องเกี่ยวข้องกับสัผัสพันธ์ในการดำเนินชีวิต เริ่มจากบ้านหรือครอบครัว ซึ่งมีอิทธิพลในการปลูกฝังลักษณะนิสัยและบุคลิกภาพได้มาก ส่วนสถาบันทางสังคมอื่น ๆ เช่น โรงเรียน ชุมชน สถาบันทางศาสนา ตลอดจนถึงประเทศชาติล้วนเป็นสถาบันของสังคมที่ต้องเกี่ยวข้องกับตัวทั้งสิ้น

สรุป พฤติกรรมของสัตว์ชั้นต่ำมักเกิดขึ้นเนื่องจากสัญชาตญาณ พฤติกรรมของสัตว์ชั้นสูงขึ้นมาจะเป็นเรื่องของสัญชาตญาณน้อยลง กลายเป็นเรื่องของวุฒิภาวะและการเรียนรู้มากขึ้นยิ่งในสัตว์ชั้นสูงขึ้นมาอีก พฤติกรรมอันเนื่องจากสัญชาตญาณก็จะยิ่งน้อยลงกลายเป็นเรื่องของวุฒิภาวะและการเรียนรู้มากยิ่งขึ้น ส่วนพฤติกรรมของมนุษย์นั้นเชื่อว่าเป็นเรื่องของวุฒิภาวะและการตั้งใจทั้งสิ้น ไม่มีเรื่องของสัญชาตญาณเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเลย และสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่เกิดขึ้นควบคู่กับพฤติกรรมคือ ทักษะคิด ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดขึ้นเอง หรือสร้างขึ้นใหม่ได้ และสามารถเปลี่ยนแปลงได้ จากการได้รับความรู้ การกระตุ้น และการเรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเอง ทฤษฎีพฤติกรรมถูกนำมาใช้ในการจัดนันทนาการในเรือนจำ เพื่อที่จะกระตุ้นให้ผู้ต้องขังมีพฤติกรรมที่ดีขึ้น โดยอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่าผู้ต้องขังก็คือมนุษย์ที่เรียนรู้ และสามารถมีพฤติกรรมที่ดีได้หากได้รับการกระตุ้นอย่างถูกวิธี

2.5 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning)

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning) เป็นทฤษฎีที่นักจิตวิทยาพัฒนาขึ้นมา จากทฤษฎีหลายทฤษฎี เช่น ทฤษฎีของมิลเลอร์ และดอลลาร์ด (Miller and Dollard, 1941) ทฤษฎีของรอทเตอร์ (Rotter, 1954) ทฤษฎีของ มิสเชล และมิสเชล (Mischel and Mischel, 1976) และทฤษฎีของแบนดูรา (Bandura, 1977) ซึ่งทฤษฎีต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้มีส่วนที่คล้ายกันและแตกต่างกัน แต่เมื่อกล่าวโดยรวมกันเรียกว่า แนวการเรียนรู้ทางสังคม แต่โดยเฉพาะทฤษฎีการเรียนรู้ของแบนดูรา เป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลาย ด้านทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (อ้างถึงใน ประเทือง ภูมิภักทราคม, 2535: 59)

2.5.1 ทฤษฎีการเรียนรู้ของแบนดูรา (Bandura)

สาระสำคัญของทฤษฎีการเรียนรู้ของแบนดูรา มีดังต่อไปนี้

1. สิ่งที่มีมนุษย์เรียนรู้ มนุษย์จะเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ เช่น เรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์กับเหตุการณ์และเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลที่เกิดจากพฤติกรรมสิ่งที่มีมนุษย์เรียนรู้เหล่านี้ได้กลายเป็นความเชื่อและความเชื่อมั่นมีอิทธิพลในการควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์เป็นอย่างมาก

2. วิธีการเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นวิธีการเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์กับเหตุการณ์ หรือการเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลกรรมนั้นมีอยู่ 3 วิธี คือ

2.1 เรียนรู้จากการสังเกต (Observation Learning) เป็นวิธีการเรียนรู้ทางอ้อม

2.2 การเรียนรู้จากประสบการณ์ (Direct Experience) คือ การประสบเหตุการณ์ต่างๆ ด้วยตนเอง และได้รับผลกรรมด้วยตนเอง

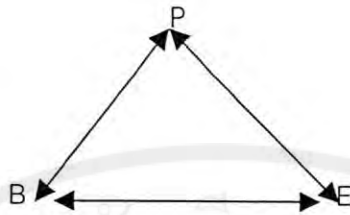
2.3 การเรียนรู้จากสัญลักษณ์ (Symbolic Learning) คือ การเรียนรู้การฟังคำบอกเล่าและการอ่านข่าวสารต่าง ๆ การเรียนรู้ด้วยการถ่ายทอดทางสัญลักษณ์ทำให้มนุษย์เรียนรู้ได้กว้างขวาง

3. การเรียนรู้เกิดจากความเชื่อว่า อะไรสัมพันธ์กับอะไร และสิ่งหนึ่งสัมพันธ์กับอีกสิ่งหนึ่ง ไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับความเป็นจริง ความเชื่อมีอิทธิพลต่อการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์มาก มนุษย์ส่วนใหญ่จะแสดงพฤติกรรมตามความเชื่อของเขาเมื่อความเชื่อเปลี่ยน พฤติกรรมจะเปลี่ยนตามไปด้วย

4. การควบคุมพฤติกรรมด้วยความคิด (Cognitive Control) มนุษย์ใช้ความคิดและสามารถนำสัญลักษณ์ต่างๆ มาคิดไตร่ตรองใคร่ครวญและประเมินว่าพฤติกรรมอะไรจะก่อให้เกิดผลกรรมอะไรบ้าง และผลกรรมนั้นน่าพึงพอใจเพียงใด การคิดในเชิงประเมินทำให้เกิดการตัดสินใจเลือกที่จะกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่ง

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมเห็นว่า การเรียนรู้เกิดจากการสังเกต การรับรู้ความสัมพันธ์ระหว่างผลกรรมและการกระทำ ทำให้คนแสดงพฤติกรรมตามการรับรู้การเรียนรู้ ส่วนใหญ่จึงเกิดจากการเห็นตัวแบบและทำตามแบบ

แบนดูรา มีความเชื่อว่า พฤติกรรมของมนุษย์นอกเหนือจากปฏิกิริยาสะท้อนเบื้องต้นแล้วเกิดจากการเรียนรู้ทั้งสิ้น และการเรียนรู้พฤติกรรมใหม่เหล่านั้นสามารถเรียนรู้ได้โดยประสบการณ์ตรงหรือไม่ก็โดยการสังเกต องค์ประกอบทางชีววิทยามีบทบาทสำคัญในกระบวนการเรียนรู้พฤติกรรม ซึ่งแบนดูรา ได้อธิบายในการมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่องระหว่างพฤติกรรม องค์ประกอบส่วนบุคคล และองค์ประกอบทางสิ่งแวดล้อม โดยที่องค์ประกอบทั้ง 3 นี้ มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ดังแสดงในรูปดังนี้



รูปแสดงปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างพฤติกรรม องค์ประกอบส่วนบุคคลและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อม

รูปที่ปรากฏแสดงให้เห็นว่าพฤติกรรม (B) องค์ประกอบส่วนบุคคล (P) และองค์ประกอบทางสิ่งแวดล้อม (E) มีอิทธิพลซึ่งกันและกัน กล่าวคือ พฤติกรรมของมนุษย์สามารถกำหนดสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมก็สามารถกำหนดพฤติกรรม พฤติกรรมสามารถกำหนดองค์ประกอบส่วนบุคคล องค์ประกอบส่วนบุคคลก็สามารถกำหนดพฤติกรรมได้เช่นกัน ในทำนองเดียวกัน องค์ประกอบทางสิ่งแวดล้อมและองค์ประกอบส่วนบุคคลก็มีอิทธิพลซึ่งกันและกัน

แบนดูรา ได้กล่าวถึงอิทธิพลของตัวแบบที่มีต่อผู้สังเกต ได้สรุปไว้ดังนี้คือ (Bandura.1977 อ้างถึงใน ประเทือง ภูมิภทราคม. 2535 : 64)

1. การสร้างพฤติกรรมใหม่ ตัวแบบสามารถช่วยให้ผู้สังเกตสร้างพฤติกรรมใหม่ โดยผู้สังเกตจะรวบรวมแบบแผนการกระทำที่ได้เห็นหรือได้ยินมา
2. การสร้างกฎเกณฑ์ หลักการใหม่ ในสภาพการณ์ที่ผู้สังเกตได้สังเกตเห็นว่า การกระทำของตัวแบบ ตัวแบบจะช่วยให้ผู้สังเกตสามารถสร้างกฎเกณฑ์หรือหลักการใหม่ขึ้นมาได้ เช่น การเรียนรู้ทางภาษา
3. การสอนพฤติกรรมสร้างสรรค์ ตัวแบบจะช่วยพัฒนาพฤติกรรมเชิงสร้างสรรค์ขึ้นมาได้ ทั้งนี้เนื่องมาจากการได้เห็นพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่ง จากตัวแบบมนุษย์สามารถนำประสบการณ์ที่ตนมีอยู่ประกอบกับการกระทำของตัวแบบพัฒนาขึ้นมาเป็นพฤติกรรมใหม่ ๆ ได้
4. การยับยั้งการกระทำและการหวั่นเกรงที่จะกระทำ ตัวแบบที่มีอิทธิพลต่อการยับยั้งหรือความหวั่นเกรงที่จะกระทำพฤติกรรม กล่าวคือ ถ้าผู้สังเกตได้เห็นตัวแบบถูกลงโทษ ผู้สังเกตมีแนวโน้มที่จะไม่กระทำตามตัวแบบนั้น และในทางตรงกันข้าม ถ้าผู้สังเกตเห็นตัวแบบกระทำพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องและถูกห้ามปรามแล้ว ไม่มีผลกรรมใด ๆ ตามมา ผู้สังเกตก็มีแนวโน้มที่จะกระทำตามตัวแบบนั้น
5. การส่งเสริมการกระทำ ตัวแบบมีอิทธิพลต่อการส่งเสริมการกระทำทั้งทางบวกและทางลบ ถ้าผู้สังเกตเห็นตัวแบบกระทำพฤติกรรมใดแล้วได้รับการเสริมแรง (Vicarious Reinforcement) ผู้

สังเกตก็มีแนวโน้มที่จะกระทำตามมากยิ่งขึ้น และในทำนองเดียวกัน ถ้าผู้สังเกตเห็นตัวแบบที่แสดงความก้าวร้าว และได้รับการยกย่องว่าเป็นสิ่งที่ดี ผู้สังเกตก็มีแนวโน้มที่จะกระทำตามมากยิ่งขึ้นเช่นกัน

6. ด้านอารมณ์ นอกจากตัวแบบจะมีอิทธิพลต่อผู้สังเกตในการกระทำตามตัวแบบดังกล่าวมาแล้ว ตัวแบบยังมีอิทธิพลต่ออารมณ์ของผู้สังเกตอีกด้วย ตัวแบบจะกระตุ้นให้ผู้สังเกตเกิดแนวคิดและความรู้สึกคล้ายตามตัวแบบ

7. การเผยแพร่แนวคิดและการกระทำ การกระทำของตัวแบบจะมีอิทธิพลต่อการเผยแพร่แนวคิดและการกระทำต่างๆ ใ้บุคคลในสังคมกระทำตาม นอกจากนี้ตัวแบบยังสามารถเผยแพร่แนวคิดและการกระทำดังกล่าวนั้น จากสังคมหนึ่งไปอีกสังคมหนึ่งได้ด้วย กระบวนการเผยแพร่พฤติกรรมทางสังคมใหม่ ๆ มี 2 กระบวนการ คือ กระบวนการเรียนรู้โดยตรง และกระบวนการดัดแปลงประสบการณ์ที่ได้รับจากการสังเกตตัวแบบแล้วแสดงออกมา

จากสิ่งที่กล่าวมาสรุปได้ว่า พฤติกรรมมนุษย์นั้นเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้อันเป็นผลเนื่องมาจากการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งอาจจะเกิดมาจากการเลียนแบบ หรือการกำหนดพฤติกรรมขึ้นมา

2.5.2 แนวคิดทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำ (Operant Conditioning)

สกินเนอร์ (Skinner) เชื่อว่าพฤติกรรมของบุคคลเป็นผลต่อเนื่องมาจากการปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม พฤติกรรมที่เกิดขึ้น (Emitted) ของบุคคลจะแปรเปลี่ยนไปเนื่องมาจากผลกรรม (Consequences) ที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมนั้น Skinner ให้ความสนใจกับผลรวม 2 ประเภทได้แก่ ผลกรรมที่เป็นตัวเสริมแรง (Reinforcer) ที่ทำให้พฤติกรรมที่บุคคลกระทำอยู่นั้นมีอัตราการกระทำเพิ่มมากขึ้น และผลกรรมที่เป็นตัวลงโทษ (Punisher) ที่ทำให้พฤติกรรมที่บุคคลกระทำนั้นยุติลง (อ้างถึงในสมโภชน์ เขี่ยมสุภาชิต. 2541: 32)

1. การเสริมแรง (Reinforcement) การเสริมแรงคือการทำให้ความถี่ของพฤติกรรมเพิ่มขึ้น อันเป็นผลเนื่องมาจากผลกรรมที่ตามหลังพฤติกรรมนั้น ผลกรรมที่ทำให้พฤติกรรมมีความถี่ขึ้นเรียกว่า ตัวเสริมแรง (Reinforcer) ตัวเสริมแรงที่ใช้กันอยู่นั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ชนิดด้วยกันคือ

1.1 ตัวเสริมแรงปฐมภูมิ (Primary Reinforcer) เป็นตัวเสริมแรงที่มีคุณสมบัติด้วยตัวของมันเอง เนื่องมาจากสามารถตอบสนองความต้องการทางชีวภาพของอินทรีย์ได้ หรือมีผลต่ออินทรีย์โดยตรง

1.2 ตัวเสริมแรงทุติยภูมิ (Secondary Reinforcer) เป็นตัวเสริมแรงที่ต้องผ่านกระบวนการพัฒนาคุณสมบัติของการเป็นตัวเสริมแรง โดยการนำไปสัมพันธ์กับตัวเสริมแรงปฐมภูมิ

ในการที่จะทำให้ตัวเสริมแรงทุติยภูมิมีคุณสมบัติเป็นตัวเสริมแรงได้นั้นจำเป็นต้องพิจารณาในเรื่อง (1) ปริมาณของตัวเสริมแรงปฐมภูมิ ที่ใช้คู่กับตัวเสริมแรงทุติยภูมิ (2) ความบ่อยครั้งของการเสนอ

ตัวเสริมแรงปฐมภูมิคู่กับตัวเสริมแรงทุติยภูมิ และ(3) ช่วงเวลาคาบเกี่ยวระหว่างการเสนอตัวเสริมแรงทุติยภูมิ และตัวเสริมแรงปฐมภูมิ ถ้าช่วงเวลาคาบเกี่ยวของการเสนอตัวเสริมแรงทั้ง 2 ตัว นั้นจะทำให้ตัวเสริมแรงทุติยภูมิมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น ถ้าช่วงเวลาคาบเกี่ยวของการเสนอตัวเสริมแรงทั้ง 2 ตัว นั้นยาวออกไปประสิทธิภาพของตัวเสริมแรงทุติยภูมิก็ย่อมจะลดลงตามเวลาที่ยืดยาวออกไป (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. 2541: 33)

2. การเสริมแรงสามารถดำเนินการได้ 2 ลักษณะคือ

2.1 การเสริมแรงทางบวก (Positive Reinforcement) คือการเสริมแรงที่มีผลทำให้ พฤติกรรมที่ได้รับการเสริมแรงนั้นมีความถี่เพิ่มขึ้น คนส่วนใหญ่มักจะเข้าใจสับสนว่าการให้การเสริมแรงทางบวก และการให้รางวัล มีความหมายเหมือนกัน การให้การเสริมแรงทางบวกนั้น เป็นการทำให้พฤติกรรมมีความถี่เพิ่มมากขึ้นในขณะที่การให้รางวัลเป็นการให้ต่อพฤติกรรมที่บุคคลนั้นทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามวาระและโอกาสที่สำคัญ โดยไม่จำเป็นว่าจะต้องทำให้พฤติกรรมนั้นมีความถี่เพิ่มขึ้น

2.2 การเสริมแรงทางลบ (Negative Reinforcement) คือ ความถี่ของพฤติกรรมเพิ่มขึ้น อันเป็นผลมาจากการที่แสดงพฤติกรรมดังกล่าวนั้น สามารถถอดถอนจากสิ่งเร้าที่ไม่พึงพอใจ (Aversive Stimuli) ออกไปได้ สิ่งเร้าที่ไม่พึงพอใจจะเป็นตัวเสริมแรงทางลบได้ต่อเมื่อพฤติกรรมที่แสดงออกเพื่อถอดถอนสิ่งเร้าที่ไม่พึงพอใจนั้นเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นสิ่งที่ไม่พึงพอใจ ไม่พึงปรารถนา หรือสิ่งที่รบกวนบุคคลต่าง ๆ ไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นตัวเสริมแรงทางลบเสมอไป นอกเสียจากว่าจะทำให้พฤติกรรมที่แสดงออกมาแล้วสามารถถอดถอนสิ่งเร้าที่ไม่พึงพอใจได้นั้นมีความถี่เพิ่มขึ้น ซึ่งการเสริมแรงทางลบ จะเกี่ยวข้องกับพฤติกรรม 2 ลักษณะ คือ (1) พฤติกรรมการหลีกเลี่ยง (Escape Behavior) และ พฤติกรรมการหลีกเลี่ยง (Avoidance Behavior)

กล่าวโดยสรุปทฤษฎีการเรียนรู้ของแบนดูรา ให้ความสำคัญในการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ขณะที่สกินเนอร์ให้ความสำคัญกับการเสริมแรงทั้งทางตรงและทางอ้อม จะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในที่สุด

2.6 แนวคิดเกี่ยวกับนันทนาการ

2.6.1 ความหมายของนันทนาการ

คำว่า “นันทนาการ” Recrcation มาจากภาษาลาตินว่า Recrcatio หมายความว่าทำให้อ่อนตัวใหม่ จากคำภาษาอังกฤษ Recreation มาจากคำว่า Create แปลว่าสร้างหรือทำให้เกิดขึ้นใหม่ บวกกับอุปสรรค Re - แปลว่าเพิ่มหรือใหม่ จึงรวมเป็น Recreate เมื่อเป็นคำนามก็กลายเป็น Recrcation หมายความว่าการสร้างใหม่หรือทำให้เกิดขึ้นใหม่ หรือทำให้เกิดขึ้นมาอีก คำว่านันทนาการ

นั่นเป็นคำใหม่แต่เดิมนั้นกระทรวงศึกษาธิการให้คำว่า "สันทนาการ" ซึ่งอาจจะมาจากคำว่า "สนทนา" กับ "อาการ" ซึ่งมีความหมายแคบไม่ครอบคลุมตามความหมายของคำว่า Recreation จึงเปลี่ยนมาใช้คำว่า "นันทนาการ" แทนตั้งแต่ พ.ศ. 2519 (คณิต เขียววิชัย. 2534: 15)

นอกจากคำว่านันทนาการแล้วยังมีคำอีกคำหนึ่งที่ใช้ในความหมายคล้าย ๆ กันก็คือคำว่า "เล่น" ตรงกับภาษาอังกฤษว่า "Play" คำว่าเล่นนี้มักจะหมายถึงกิจกรรมของคนเราในเวลาว่างและเป็นกิจกรรมที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อความสนุกสนาน เพลิดเพลินเท่านั้น เมื่อเป็นเช่นนี้กิจกรรมของการเล่น (Play) จึงเป็นกิจกรรมของการแข่งขัน หรือการสำรวจ ซึ่งจะแคบกว่ากิจกรรมนันทนาการไว้ว่า "คำว่าเล่นนั้นเป็นกิจกรรมสำหรับเด็ก ๆ และวัยรุ่น เพราะเป็นกิจกรรมที่สร้างความตื่นเต้นเร้าใจ ส่วนกิจกรรมที่เหมาะสมสำหรับผู้ใหญ่ ตลอดจนคนชราควรเป็นเรื่องของนันทนาการ เพราะกิจกรรมนันทนาการจะช่วยลดความตึงเครียดทั้งทางร่างกายและจิตใจ

ศาสตราจารย์พระยาอนุমানราชธนได้ให้ความหมายคำว่านันทนาการไว้ว่า นันทนาการมาจากคำว่า "นันทน" หมายความว่า ร่าเริง สนุกสนาน มาสนธิกับคำว่า "อาการ" เป็นนันทนาการ หมายถึงอาการที่สนุกสนาน ร่าเริง แต่อย่างไรก็ดีคำดังกล่าวยังไม่ครอบคลุมความหมายของคำ Recreation ทั้งหมดแต่ก็เป็นคำที่เหมาะสมที่สุดและได้ใจความใกล้เคียงกับภาษาอังกฤษมากที่สุด

สมบัติ กาญจนกิจ (อ้างถึงใน คณิต เขียววิชัย. 2534: 16) ได้ให้ความหมายของคำว่า "สันทนาการ" ไว้ว่า สันทนาการ คือ กิจกรรมต่าง ๆ ที่สร้างความสัมพันธ์กับสภาวะหรือสภาพแวดล้อมนั้น ๆ แต่ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับความสนใจและประสบการณ์ของแต่ละคน สันทนาการเปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงออกซึ่งความพึงพอใจตามความต้องการ จึงควรมีกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความเจริญงอกงามทั้งทางกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา นอกจากนั้นสันทนาการควรเป็นกิจกรรมอาสาสมัครที่บุคคลสามารถเข้าร่วมได้ โดยไม่มีการบังคับและก่อให้เกิดความพึงพอใจในเวลาว่าง

เรโนลด์ อี. คาร์ลสัน (อ้างถึงใน คณิต เขียววิชัย . 2534 : 17) ได้ให้ความหมายไว้ว่า นันทนาการหมายถึงกิจกรรมยามว่างที่สนุกสนาน และผู้ร่วมกิจกรรมจะได้รับความพึงพอใจในทันทีทันใด

ศาสตราจารย์สะโพลา เอ็น, ฮอลเลน (Sapora N.Allen) กับศาสตราจารย์มิทเชล ดี.เอลเมอร์ (Mitchell D.Elmer) ได้รวบรวมความหมายของนันทนาการไว้ในหนังสือชื่อ "The Theory of Play and Reereation" ไว้ดังต่อไปนี้คือ (อ้างถึงใน คณิต เขียววิชัย . 2534 : 17)

บัตเลอร์ (อ้างถึงใน คณิต เขียววิชัย. 2534: 18) "นันทนาการคือกิจกรรมที่บุคคลสมัครใจกระทำในเวลาว่าง โดยหวังความพึงพอใจและสุขใจจากผลของการกระทำ"

พิตเจอร์ลาร์ด (อ้างถึงใน คณิศ เขียววิชัย.2534:18) “นันทนาการคือการแสดงออกแห่งตนในเวลาว่าง ตามความสนใจของมนุษย์เพื่อแสวงหาความพึงพอใจ”

เพื่อให้เข้าใจความหมายของนันทนาการได้ชัดเจนยิ่งขึ้นก็จะเสนอหลักในการพิจารณาว่ากิจกรรมอันใดอยู่ในข่ายของนันทนาการ ซึ่งบัตเลอร์ได้เขียนถึงลักษณะที่สำคัญของกิจกรรมนันทนาการไว้ดังต่อไปนี้

(1) กิจกรรมนันทนาการนั้นจะต้องเป็นกิจกรรม (Activity) กล่าวคือจะต้องมีการกระทำร่างกาย กล้ามเนื้อ หรืออวัยวะส่วนหนึ่งส่วนใดได้มีการกระทำ หากอยู่เฉย ๆ เช่น การนอนหลับ ไม่จัดว่าเป็นกิจกรรมนันทนาการ

(2) การเข้าร่วมกิจกรรมนั้นต้องเข้าร่วมด้วยความสมัครใจ (Voluntarily) ผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมนั้นจะต้องสมัครใจเข้าร่วม อาจจะด้วยความสนใจ หรือความต้องการของตนเองโดยไม่มีการบังคับแต่อย่างใด

(3) กิจกรรมที่กระทำนั้นต้องเป็นการกระทำในเวลาว่าง (Free Time) ได้แก่เวลาที่นอกเหนือจากการทำงาน หรือเวลาที่ใช้ประกอบภารกิจประจำวัน เช่น การเดินทางหรือเวลาที่กระทำกิจส่วนตัวเช่น รับประทานอาหาร เข้าห้องน้ำ เป็นต้น

(4) ต้องเป็นกิจกรรมที่พึงประสงค์ของสังคม ไม่เป็นไปในทางอบายมุขหรือผิดศีลธรรมแต่เป็นกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ทางการศึกษา (Educational Activity)

(5) กิจกรรมนั้นต้องทำให้ผู้เข้าร่วมเกิดความพึงพอใจในทันทีทันใด และโดยตรง (Immediate Direct Satisfaction)

(6) กิจกรรมที่กระทำนั้น ถ้าหากเป็นอาชีพของผู้กระทำอยู่แล้ว ไม่ถือว่าเป็นกิจกรรมนันทนาการ เช่น ชาวประมงตกปลา กิจกรรมตกปลานี้ไม่ถือว่าเป็นนันทนาการสำหรับชาวประมง

โดยสรุป นันทนาการนั้นหมายถึง กิจกรรมยามว่างที่ทุกคนเข้าร่วมโดยสมัครใจ และกิจกรรมนั้นจะก่อให้เกิดความพึงพอใจแก่ผู้เข้าร่วมในทันทีทันใด ทั้งนี้กิจกรรมนั้น ๆ จะต้องไม่ขัดต่อวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคมนั้น ๆ

2.6.2 ความมุ่งหมายของนันทนาการ

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่านันทนาการนั้นจะเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์เราตั้งแต่เกิดมาจนกระทั่งตาย นันทนาการจึงมีบทบาทที่สำคัญในการพัฒนาทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ดังนั้นนันทนาการจึงมีความมุ่งหมายดังต่อไปนี้คือ (อ้างถึงใน คณิศ เขียววิชัย . 2534 : 20)

(1) เพื่อให้มนุษย์เกิดความพึงพอใจจากความต้องการพื้นฐานของตนเอง ทั้งนี้มนุษย์เรานั้นจะมีความต้องการพื้นฐานอยู่หลายอย่างด้วยกันและกิจกรรมนันทนาการจะช่วยให้มนุษย์ได้รับความ

พึงพอใจจากการได้เข้าร่วมแล้วสามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานเหล่านี้ได้ ความต้องการพื้นฐานของมนุษย์เรานั้นจะประกอบไปด้วยความต้องการดังต่อไปนี้คือ

ก. ความต้องการความสำเร็จ การที่คนเราประสบผลสำเร็จไม่ว่าจะเป็นการงาน หรือการกระทำอันใดก็ตาม ก็ารู้สึกว่าตนเองมีความสามารถดี เก่ง หรือมีความขยันขันแข็ง ทำให้เกิดความมั่นใจในตนเอง และมีความภูมิใจในตนเอง

ข. ความต้องการความมั่นคง ในฐานะทางเศรษฐกิจ ความมั่นคงในฐานะทางเศรษฐกิจจะช่วยสร้างความมั่นคงทางสถานะภาพของตนเองในสังคมอีกด้วย

ค. ความต้องการความรัก มนุษย์เราทุกคนล้วนแต่ต้องการความรักทั้งสิ้น ถ้าหากท่านได้ก็ตามที่พบว่าตนเองเป็นที่รักของหลาย ๆ คน ก็จะทำให้เรามีความสุขในชีวิตและรู้สึกว่าชีวิตนี้มีความหมายมากขึ้น

ง. ความต้องการความเคารพนับถือ มนุษย์เกือบทุกคนต้องการให้มีคนนับถือมาก ๆ เพราะการที่จะมีคนเราเคารพนับถือนั้น เราจะต้องมีความสามารถดีเด่นกว่าเพื่อนจนเป็นที่ยอมรับและให้ความเคารพนับถือ

จ. ความต้องการความปลอดภัย ความปลอดภัยนี้เป็นปัจจัยที่สำคัญของความสงบสุข ดังนั้นมนุษย์เราจึงต้องการความปลอดภัยทั้งในส่วนตัวและครอบครัว ตลอดจนญาติพี่น้อง

จากความมุ่งหมายข้อนี้ นันทนาการมีกิจกรรมที่จะช่วยให้มนุษย์ได้ประสบผลสำเร็จในการทำกิจกรรม ถึงแม้ว่าความสนใจหรือความต้องการของคนจะแตกต่างกันก็ตาม กิจกรรมนันทนาการก็มีให้เลือกหลายประเภทด้วยกัน ดังนั้น การที่คนเราได้ร่วมกิจกรรมที่ตนเองสนใจจึงมีโอกาที่จะประสบผลสำเร็จในการทำกิจกรรมนั้นเป็นอย่างมากการที่คนเราประสบผลสำเร็จในการทำกิจกรรมนี้ ก็จะเป็นเครื่องช่วยให้มนุษย์ได้ค้นพบความสามารถของตนเอง ซึ่งจะเป็นทางนำไปสู่ความสำเร็จในด้านอื่น ๆ อีกด้วย และก็จะช่วยให้คนนั้นเป็นที่ยอมรับของสังคม ต่อไป

(2) เพื่อเสริมสร้างสุขภาพของคนให้สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ ตามที่ได้อธิบายแล้วว่า กิจกรรมนันทนาการนั้นจะต้องเป็นกิจกรรมที่มีการเคลื่อนไหวอวัยวะต่าง ๆ จากผลของการเคลื่อนไหวอวัยวะนี้เอง จะส่งผลให้ร่างกายเกิดความแข็งแรง ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น นอกจากนี้ ยังจะส่งผลทำให้ร่างกายมีภูมิคุ้มกันโรคได้ดีขึ้น การร่วมกิจกรรมนันทนาการนั้น ผู้เข้าร่วมจะร่วมด้วยความสมัครใจและกิจกรรมแต่ละอย่างนั้นเป็นกิจกรรมที่สนุกสนาน เพลิดเพลิน ทำให้ผู้เข้าร่วมได้ผ่อนคลายความตึงเครียดทั้งร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ จากผลอันนี้ทำให้คนเรามีสุขภาพจิตดีไปด้วย ถ้าพิจารณาดูกิจกรรมนันทนาการที่ช่วยให้ร่างกายแข็งแรง ไม่มีโรคภัยเบียดเบียน ดังนั้น เมื่อ

คนเรามีร่างกายดี ไม่มีโรคภัย ก็ย่อมจะเป็นที่อยู่ของจิตใจที่ดีไปด้วย จึงสรุปได้ว่ากิจกรรมนันทนาการนั้นจะส่งเสริมทั้งสุขภาพร่างกาย และจิตใจไปด้วยกัน

(3) เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดจากการทำงาน ในสภาพสังคมปัจจุบันนี้ คนเราต้องแข่งเครื่องกับการทำงานเพื่อหาเงินมาเลี้ยงตนเองและครอบครัว ประกอบกับความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเป็นอย่างมาก จึงเป็นผลทำให้คนเราต้องทำงานกับเครื่องมือที่เป็นเครื่องจักรกลเป็นอันมาก ดังนั้น จึงไม่ค่อยมีโอกาสที่จะพักผ่อนทำให้เกิดความเครียดจากการทำงานขึ้นได้ นอกจากนี้ คนเราต้องอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีแต่การแข่งขัน ทุกช่วงของเวลาการดำเนินชีวิตคนเราจะต้องแข่งขันทั้งกับตนเองและผู้อื่น จากสภาพดังกล่าวนี้เองทำให้ความเครียดของคนเราเพิ่มขึ้นอีก ดังนั้น กิจกรรมนันทนาการจึงมีบทบาทที่สำคัญในการลดความเครียด กิจกรรมนันทนาการหลาย ๆ กิจกรรม เช่น การฟังดนตรี ชมภาพยนตร์ หรือการทำงานอดิเรก ฯลฯ จะช่วยให้ความเพลิดเพลิน ลืมความกังวลต่าง ๆ ชั่วขณะหนึ่ง เมื่อคนเราสบายใจก็จะเป็นผลทำให้หายเครียด มีความเบิกบานในอารมณ์ จากผลอันนี้เองที่จะช่วยร่างกายและจิตใจของคนเราพร้อมที่จะทำงานต่อไป ดังนั้น กิจกรรมนันทนาการจะเป็นกิจกรรมที่ช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดจากการทำงานได้เป็นอย่างดี

(4) ส่งเสริมให้ชีวิตภายในครอบครัวมีความสุขมากยิ่งขึ้น ในสภาพสังคมปัจจุบันนี้ สมาชิกในครอบครัวจะต้องออกไปปฏิบัติภารกิจนอกบ้านเกือบทั้งวัน ดังนั้น โอกาสที่สมาชิกภายในครอบครัวจะได้พบกันพร้อมหน้าพร้อมตานั้นยากมาก ถึงแม้ว่าบางครั้งที่สมาชิกมาพร้อมกันก็ไม่ค่อยจะได้พูดคุยหรือทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งร่วมกัน เมื่อเป็นเช่นนี้จะส่งผลให้สมาชิกแต่ละคน คือ พ่อ แม่ ลูก ไม่ค่อยสนิทสนมกัน ทำให้ความรู้สึกอบอุ่นในครอบครัวไม่ค่อยมี จากการศึกษาพบว่าสภาพครอบครัวที่ลูก ๆ ขาดความอบอุ่นหรือขาดความเอาใจใส่จาก พ่อ หรือ แม่ นั้นจะทำให้เด็ก ๆ ตัดสินใจไม่ถูกต้อง และจะมีความประพฤตินี้ไม่ค่อยจะดี ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นข้อเสียที่เกิดขึ้นมาจากสภาพครอบครัวแล้วส่งผลไปยังสังคมที่ผู้นั้นเป็นสมาชิกอยู่อีกด้วย จากความสำคัญดังกล่าวนี้เอง ทำให้นันทนาการมุ่งที่จะสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัวให้ดีขึ้น ทั้งนี้โดยอาศัยกิจกรรมนันทนาการเป็นสื่อที่สำคัญ ในแต่ละครอบครัวนั้นอาจจะมีโปรแกรมนันทนาการแตกต่างกันออกไป แต่ควรจะได้มีโอกาสจัดกิจกรรมนันทนาการภายในครอบครัวขึ้น เพื่อสร้างสัมพันธ์ภาพอันดีต่อสมาชิก และพ่อ แม่ ก็จะได้มีโอกาสสร้างความเปลี่ยนแปลงของลูก ๆ และจะเป็นโอกาสอันดีที่พ่อ แม่ จะได้อบรมบ่มนิสัยลูก ๆ ไปด้วยเพื่อเขาจะได้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมต่อไป

(5) ส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีและเป็นสมาชิกที่ดีในสังคมระบอบประชาธิปไตย ถ้าหากพิจารณาถึงกิจกรรมนันทนาการหลาย ๆ ประเภท เป็นกิจกรรมที่ช่วยสร้างความรับผิดชอบต่อหน้าที่ให้กับผู้ร่วมเป็นอย่างดี เช่น เกมกีฬาต่าง ๆ นี้จะเห็นได้ชัดเจนว่าผู้เข้าร่วมทุกคนจะต้องรับผิดชอบต่อหน้า

ที่ของตน นอกจากนี้ ยังจะต้องปรับตนเองให้เข้ากับผู้อื่นได้อีกด้วย กิจกรรมเกือบทุกกิจกรรมจะระบุงกฎข้อบังคับไว้ด้วย การที่เข้มงวดให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติตามกฎข้อบังคับนั้นก็ช่วยให้เขาคุ้นเคยกับการปฏิบัติตามกฎระเบียบต่าง ๆ เมื่อเข้าสังคมเขาก็จะเป็นสมาชิกที่รู้จักรักษากฎระเบียบต่าง ๆ ก็จะมีผลทำให้สังคมนั้นมีระเบียบดี ไม่ค่อยวุ่นวาย นอกจากนี้กิจกรรมนั้นหนทางการยังฝึกให้คนรู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวมไม่มุ่งแต่ประโยชน์ส่วนตัวเป็นหลัก รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันเป็นการสร้างความเป็นมิตรต่อกันในสังคมอย่างดี ซึ่งพอสรุปได้ว่ากิจกรรมนั้นหนทางการจะช่วยส่งเสริมให้คนเป็นคนที่ดีที่รู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่ เคารพในกฎกติกา และรู้จักการปรับตัวที่ดี มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน ก็จะทำให้เขาเป็นสมาชิกที่ดีในสังคมระบอบประชาธิปไตยต่อไป

2.6.3 ขอบข่ายของนันทนาการ

นันทนาการเป็นศาสตร์อย่างหนึ่งที่ว่าด้วยเรื่องของการนำกิจกรรมไปปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินในยามว่าง และเกิดความพึงพอใจทันทีทันใด ดังนั้นนันทนาการจึงครอบคลุมกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตของมนุษย์เราเกือบทุกอย่าง ซึ่งจะช่วยในการพัฒนามนุษย์ทั้งด้านร่างกายและจิตใจเป็นบริการทางสังคมที่รัฐจัดให้กับประชาชนโดยทั่วไปด้วย ขอบข่ายของนันทนาการเกี่ยวข้องกับบุคคลและการบริการทางสังคมดังนี้ (อ้างถึงใน คณิต เขียววิชัย, 2534 : 21)

(1) บุคคล นันทนาการเป็นกิจกรรมที่ใช้ในการพัฒนาคนทั้งด้านร่างกายและจิตใจ สังคมที่ดีจะต้องอาศัยสมาชิกทุกคนร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติหน้าที่ของตนเอง และส่วนรวมและ การที่คนเราจะ เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมได้ก็ต้องอาศัยการพัฒนาทางบุคลากรเป็นสำคัญ กิจกรรมนันทนาการเป็นกิจกรรมที่ทุกยุคทุกสมัยเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่จะช่วยในการพัฒนาคนทั้งด้านร่างกายและจิตใจดังนั้น ขอบข่ายของนันทนาการที่เกี่ยวกับบุคคลนี้จึงเป็นเรื่องของการพัฒนาคนทุกวัย ทั้งนี้ในแต่ละวัยนั้นจะต้องพัฒนาที่แตกต่างกันออกไป โดยมีขอบข่ายของนันทนาการในการพัฒนาคนในแต่ละวัยดังนี้คือ (อ้างถึงใน คณิต เขียววิชัย, 2534: 22)

- วัยเด็กเล็ก (Infancy) วัยนี้เป็นวัยที่คนเราต้องการกิจกรรมการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างความพร้อมในการใช้วัยระต่าง ๆ ให้ทำงานประสานกันอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นกิจกรรมที่เขาควรได้รับ จะต้องเป็นกิจกรรมที่ฝึกให้วัยระต่าง ๆ ทำงานประสานกัน เช่น ตา มือ แขน ขา ทำงานประสานกัน โดยจะเริ่มจากการหยิบจับสิ่งของใหญ่ ๆ มาจนกระทั่งสิ่งของเล็ก ๆ และมีกระบวนการของใช้วัยระต่าง ๆ จากง่าย ๆ มาสู่ยาก ๆ กิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้จะต้องช่วยให้เด็กได้รู้จักแยกแยะว่าอะไรเหมือนกันหรือแตกต่างกัน หรือสามารถจะระยะได้ใกล้เคียงกับความเป็นจริง นันทนาการของคนในวัยนี้จึงควรจะครอบคลุมทักษะดังกล่าวแล้ว

- วัยก่อนวัยรุ่น (Pre – Adolescence) ในช่วงนี้เป็นวัยที่คนเรามีทักษะของการเคลื่อนไหว และจะต้องการการพัฒนาในทักษะที่สูงขึ้น คือมีความอยากรู้อยากเห็นและอยากทำกิจกรรมที่สลับซับซ้อนมากขึ้น ดังนั้นในช่วงนี้กิจกรรมนันทนาการจะต้องมีลักษณะที่ตอบสนองความอยากรู้อยากเห็น และท้าทายความสามารถ เพื่อเป็นการกระตุ้นให้เขาสนใจในกิจกรรมดังกล่าว จะได้เป็นโอกาสที่กิจกรรมนันทนาการช่วยในการพัฒนาทักษะของคนในวัยนี้ นอกจากนี้กิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดให้จะต้องเป็นกิจกรรมที่ผู้ปฏิบัติบรรลุเป้าหมายได้โดยง่าย ซึ่งจะเป็นการสร้างหรือปลูกฝังทัศนคติที่ดีต่อกิจกรรมนันทนาการ การปลูกฝังทัศนคติที่ดีนี้จะเริ่มได้ตั้งแต่ในวัยนี้และจะส่งผลต่อไปในวัยต่อ ๆ ไปอีกด้วย

- วัยรุ่น (Adolescence) ในช่วงนี้คนเราเริ่มที่จะเข้าสังคมมีเพื่อนฝูงมากมาย สมาชิกส่วนใหญ่จะอยู่ในช่วงของการศึกษาเล่าเรียน และจะเป็นวัยที่มีเวลาว่างมาก ถ้าหากปล่อยให้ไปตามธรรมชาติแล้ว อาจจะทำให้สังคมสมาชิกที่ดีและเป็นปัญหาของสังคมต่อไป กิจกรรมนันทนาการของคนในช่วงนี้จึงเป็นเรื่องของการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ กิจกรรมที่จัดให้ควรมีขอบข่ายกว้างขวางเพื่อตอบสนองความต้องการของแต่ละบุคคลที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมและพื้นฐานของครอบครัวนันทนาการของคนในวัยนี้จึงควรเน้นให้คนเรารู้จักการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์

- วัยผู้ใหญ่ (Adulthood) คนเราที่อยู่ในวัยนี้จะเป็นช่วงของการทำงาน ทุกคนต้องขมกเขม้นกับการทำงานเพื่อสร้างเนื้อสร้างตัวให้เป็นที่เชิดหน้าชูตาในวงสังคม ดังนั้น คนที่อยู่ในวัยนี้จะมี ความเครียดมากนันทนาการจึงเป็นเรื่องของการผ่อนคลายความตึงเครียดจากการทำงาน และการดำเนินชีวิตกิจกรรมต่างๆของคนในวัยนี้ควรเป็นกิจกรรมที่มุ่งให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน ซึ่งจะช่วยให้คนมีอารมณ์เบิกบานและลืมปัญหาอื่น ๆ ที่สร้างความไม่สบายใจลงชั่วขณะหนึ่ง และปรากฏการณ์ดังกล่าวจะช่วยให้คนเรามีสุขภาพจิตดีขึ้นพร้อมที่จะเผชิญปัญหาต่อไป การจัดโปรแกรมนันทนาการของคนในวัยนี้เป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่งซึ่งสภาพสังคมในปัจจุบันมักจะลืมคำนึงถึงเรื่องนี้และคิดว่านันทนาการเป็นสิ่งไม่จำเป็น

- วัยสูงอายุ (Elderly) คนที่อยู่ในวัยนี้เป็นช่วงที่ทำงานมานาน และต้องการการพักผ่อนมากกว่าการทำงาน แต่อย่างไรก็ดี คนในวัยนี้มักจะมีปัญหาเพราะว่าคนสูงอายุมักจะถูกลืมนอกจากสังคม ทั้ง ๆ ที่กลุ่มคนในวัยนี้ก็ยังเป็นประโยชน์ต่อสังคมอยู่ ดังนั้นกิจกรรมนันทนาการของคนในวัยนี้ควรเป็นกิจกรรมทางสังคม เพื่อส่งเสริมให้เขาได้มีโอกาสพบปะพูดคุยกับคนอื่น ๆ ทั้งในรุ่นเดียวกันและต่างวัยกัน ซึ่งจะเป็นการสร้างแนวความคิดว่าเขายังเป็นประโยชน์ต่อสังคมและมิได้ถูกลืมนอกจากสมาชิกแต่อย่างใด นอกจากนี้ ควรมีกิจกรรมการออกกำลังกายเพื่อช่วยให้ร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง แต่กิจกรรมดังกล่าวไม่ควรเป็นกิจกรรมที่ต้องใช้พลังงานอย่างมาก ควรเป็นกิจกรรมที่เบา ๆ และสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินไปในตัวอีกด้วย

พอสรุปได้ว่า นันทนาการนั้นควรจัดบริการให้กับคนทุกเพศทุกวัยได้มีโอกาสร่วมกิจกรรม โดยเท่าเทียมกัน ดังนั้นโปรแกรมนันทนาการในสังคมใดก็ตามควรคำนึงถึงคนทุกระดับและพยายามให้ทั่วถึง โดยไม่มุ่งที่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ ขอบข่ายของนันทนาการจึงจะครอบคลุมคนทุกเพศทุกวัย

(2) การจัดบริการทางสังคม การจัดนันทนาการนั้นเป็นเรื่องของการบริการทางสังคมในปัจจุบันนี้ การลงทุนในเรื่องของกิจกรรมนันทนาการนั้นส่วนใหญ่เป็นหน้าที่ของรัฐ ถึงแม้ว่าจะมีเอกชนมาร่วมดำเนินการอยู่บ้างแต่ก็ยังไม่เป็นที่กว้างขวาง และความนิยมของคนนั้นยังมีน้อย ดังนั้นกิจกรรมนันทนาการจึงเป็นเรื่องที่รัฐต้องพิจารณาเป็นอย่างยิ่ง เพราะกิจกรรมดังกล่าวเป็นกิจกรรมที่ช่วยในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาประเทศต่อไป การจัดบริการนี้มีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง 2 ประการคือ

(2.1) ผู้ดำเนินการกิจกรรมนันทนาการ หรือผู้นำทางนันทนาการในสังคมต่างๆ จำเป็นที่จะต้องเป็นผู้นำกิจกรรมนันทนาการ และควรจัดบริการดังกล่าวให้เพียงพอกับความต้องการของสังคม

(2.2) สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ การลงทุนในส่วนนี้ค่อนข้างสูง แต่ให้ผลคุ้มค่าการส่งเสริมให้คนเข้ามาร่วมกิจกรรมนันทนาการนั้น หน่วยงานที่รับผิดชอบทั้งของรัฐและเอกชนจะต้องเร่งปรับปรุงและให้บริการในเรื่องของสถานที่ และวัสดุอุปกรณ์สำหรับนันทนาการ

จากรายละเอียดที่กล่าวมาในข้อนี้ จะเห็นได้ว่านันทนาการนั้นไม่ใช่เรื่องราวของกิจกรรมเท่านั้น แต่จะมีขอบข่ายครอบคลุมไปถึงการจัดผู้นำทางนันทนาการ และวัสดุอุปกรณ์สำหรับกิจกรรมนันทนาการอีกด้วย ทั้งนี้เพราะว่าถ้าหากมีแต่ตัวกิจกรรม แต่หาผู้นำหรือผู้ดำเนินการไม่ได้ หรือมีผู้นำแต่ไม่มีสถานที่ ตลอดจนวัสดุอุปกรณ์ทั้งหลายก็ย่อมจะไปไม่สำเร็จ ดังนั้นนันทนาการจึงรวมถึงการศึกษาว่าผู้นำทางนันทนาการนั้นควรจะมีลักษณะอย่างไร และใครเป็นผู้รับผิดชอบ นอกจากนี้ นันทนาการยังครอบคลุมถึงสถานที่ อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ควรมีในชุมชน หรือสถานที่ต่าง ๆ นั้นควรเป็นอย่างไรอีกด้วย

(3) กิจกรรมต่างๆ ที่เป็นสื่อในการพัฒนาคนให้เป็นไปตามเป้าหมาย นันทนาการจะครอบคลุมไปถึงการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาคนในแต่ละด้าน ดังนั้นนันทนาการจึงดำเนินการโดยใช้กิจกรรมเป็นสื่อที่สำคัญ กิจกรรมเหล่านี้ได้แก่ ศิลปหัตถกรรม เกม กีฬา และกรีฑา เดินรำ ฟ้อนรำ ฟันเมือง ดนตรี และร้องเพลง การอ่าน เขียน พุด หรือประเภทวรรณกรรม ละคร และการละเล่นพื้นเมือง กิจกรรมทางสังคม กิจกรรมนอกเมือง งานอดิเรก ทั้งประเภทเก็บสะสม และประดิษฐ์สร้างสรรค์ กิจกรรมประเภทอาสาสมัครช่วยเหลือบริการชุมชน กิจกรรมพิเศษต่าง ๆ เช่น งานเทศกาล งานฉลอง และประเพณีของท้องถิ่นต่าง ๆ

ทั้งหมดนี้เป็นกิจกรรมที่นันทนาการใช้เป็นส่วนในการพัฒนาคน ดังนั้นนันทนาการจึงเป็นการศึกษาถึงเรื่องราวของกิจกรรมเหล่านี้ด้วยว่า มีวิธีการดำเนินการอย่างไร มีอุปสรรคหรือปัญหาอะไร รวมทั้งวิธีการแก้ไขปัญหาเหล่านี้อีกด้วย การเลือกกิจกรรมให้เหมาะสมนั้นเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง เพราะว่าสภาพของสังคมต่าง ๆ มีวัฒนธรรมที่ไม่เหมือนกัน นอกจากนี้ ศาสนา ความเชื่อ สภาพแวดล้อมอื่น ๆ ก็เป็ปัจจัยที่ต้องคำนึงถึงสำหรับการจัดกิจกรรมนันทนาการเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพื่อให้กิจกรรมนั้น ๆ เป็นที่สนใจและมาร่วมกิจกรรมกันอย่างมาก และเป็นผลให้กิจกรรมสามารถจะเป็นสื่อในการพัฒนาได้เป็นอย่างดี

2.6.4 ความสำคัญของนันทนาการ

นันทนาการเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ในยุคปัจจุบันเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะว่าวิธีการดำเนินชีวิตของคนเรานั้นได้เปลี่ยนแปลงไป จนเป็นผลให้คนเราต้องมีปัจจัยที่ห้าอีกหนึ่งอย่าง นอกจากเครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่ ยารักษาโรค และอาหารแล้ว การพักผ่อนก็มีความจำเป็นในชีวิตคนเราเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งอย่าง จากการเปลี่ยนแปลงนี้เองทำให้นันทนาการเริ่มมีบทบาทและมีความสำคัญต่อสังคมมนุษย์เป็นอย่างมาก กล่าวคือ (อ้างถึงใน คณิต เขียววิชัย. 2534: 23)

(1) ประชากรในสังคม นันทนาการเป็นกิจกรรมที่สำคัญในการพัฒนามนุษย์ให้มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคม

(2) ครอบครั ในปัจจุบันสัมพันธ์ภาพของสมาชิกภายในครอบครัวไม่ค่อยแน่นแฟ้นเหมือนเมื่อสมัยก่อน ๆ เพราะว่าความจำเป็นในการทำมาหากินและสภาพแวดล้อมที่ต้องมีการแข่งขันทั้งกับเวลาและคนอื่น ๆ ทำให้สมาชิกในครอบครัวไม่ค่อยมีโอกาที่จะได้พบปะกันมากนัก ดังนั้นกิจกรรมนันทนาการจะเป็นสื่อที่สำคัญที่จะช่วยสร้างบรรยากาศให้อบอุ่นภายในครอบครัว นอกจากนี้กิจกรรมนันทนาการยังช่วยลดปัญหาการใช้เวลาว่างให้กับสมาชิกในครอบครัวอีกด้วย เป็นผลทำให้ภาระของผู้นำครอบครัวลดน้อยลงไปอีกด้วย

(3) ชุมชน นันทนาการจะช่วยพัฒนาชุมชนให้มีความสมบูรณ์ในหลาย ๆ ด้านด้วยกันคือ

3.1 ช่วยสร้างคนให้เป็นสมาชิกที่ดี มีเหตุผล ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม มีความขยันขันแข็ง ทั้งนี้เพราะว่านันทนาการนั้นจะอาศัยกิจกรรมนันทนาการช่วยในการเสริมสร้างสมาชิกที่ดีให้กับชุมชน ทั้งนี้เพราะว่าพวกเขาเหล่านั้นได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ในการร่วมกิจกรรมนันทนาการ และในกิจกรรมนันทนาการบางประเภท เช่น กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์จะช่วยให้สมาชิกในสังคมรู้จักเสียสละ ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว

3.2 ลดปัญหาอาชญากรรม ในชุมชนที่สงบสุขย่อมไม่มีปัญหาอาชญากรรม ถ้าหากเราพิจารณาถึงปัญหาอาชญากรรมแล้ว จะพบว่าสาเหตุที่สำคัญอันหนึ่งก็คือการปล่อยให้คนบางประเภท

โดยเฉพาะวัยรุ่นอยู่ว่าง ๆ มากเกินไป จนทำให้เขาหมกมุ่นอยู่กับบอยมูขและประพุดิตัวจนก่ออาชญากรรมดังกล่าว ดังนั้นถ้าหากในชุมชนมีโปรแกรมสนับสนุนการให้กับเขาเหล่านั้น ก็จะช่วยลดปัญหาอาชญากรรมได้

3.3 ช่วยให้เกิดสภาพแวดล้อมที่ดี ทั้งนี้เพราะว่านันทนาการนั้นจะครอบคลุมไปถึงเรื่องการจัดสภาพแวดล้อมให้สวยงาม เป็นการป้องกันปัญหาผลภาวะได้อีกทางหนึ่งด้วย การจัดสวนหย่อมก็ดี หรือการจัดสวนดอกไม้ประดับก็จะช่วยรักษาความสมดุลย์ทางธรรมชาติได้เป็นอย่างดี

(4) ประเทศชาติ นันทนาการมีความสำคัญต่อประเทศชาติเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะว่ากิจกรรมนันทนาการนั้นจะช่วยลดปัญหาเรื่องความประพุดิตของประชากรลงได้อย่างมาก จนอาจกล่าวได้ว่ากิจกรรมนันทนาการจะช่วยสร้างความสงบสุขภายในได้เป็นอย่างดี เพราะเมื่อคนภายในชาติได้เล่น ได้ออกกำลังกายก็ทำให้เขามีสุขภาพดี ไม่ค่อยเจ็บป่วย ทำให้รัฐไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล และเมื่อคนมีสุขภาพดี ได้มีโอกาสผ่อนคลายความตึงเครียดก็จะส่งผลให้เขามีสุขภาพจิตดี ไม่โกรธหรืออาฆาตแค้นก็ย่อมทำให้การทะเลาะวิวาทไม่เกิดขึ้นในสังคม เป็นต้น

2.6.5 ประโยชน์ของนันทนาการ

ประโยชน์ของนันทนาการนั้นมีความสำคัญ 8 ประการ ดังนี้คือ (อ้างถึงใน คณิต เขียววิชัย. 2534 :23)

1. ช่วยให้ผู้มีความสนุกสนาน มีความสุขในชีวิตและช่วยให้คนรู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์

2. ช่วยให้ผู้มีสุขภาพจิตดี ในปัจจุบันปัญหาสังคมมีมากมีความวิตกกังวลในเรื่อง ต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้เป็นหนทางนำไปสู่โรคจิตอย่างง่ายดาย คนที่ประกอบกิจกรรมนันทนาการจะช่วยให้มีสุขภาพจิตดีขึ้น แจ่มใสปราศจากความกังวลใด ๆ ปัญหาโรคจิตก็หมดไป

3. ช่วยป้องกันอาชญากรรมและความประพุดิตเกเรของเด็กได้ ปัจจุบันปัญหาเด็กวัยรุ่นกำลังมีมาก ส่วนใหญ่ประพุดิตในทางก่ออาชญากรรม ทะเลาะวิวาทเรื่องชู้สาว หนีโรงเรียน ดิตยาเสพติด ทำให้ไม่สงบสุขแก่สังคม สาเหตุที่เกิดขึ้นซึ่งเป็นส่วนสำคัญอันหนึ่งก็คือการไม่รู้จักรใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ทางกิจกรรมนันทนาการ จากทฤษฎีการเล่นว่าเด็กชอบออกกำลังกาย ชอบแสดงออก ดังนั้นเราก็ควรจัดบริการกิจกรรมนันทนาการให้เขาได้แสดงออกในทางที่ถูกก็จะเป็นคุณค่าแก่ตัวเอง

4. ส่งเสริมความเป็นพลเมืองดี ประชาชนที่รู้จักบำรุงรักษาสุขภาพ ใช้เวลาว่างในทาง ที่ถูก ไม่สร้างเดือดร้อนให้แก่สังคม ไม่เห็นแก่ตัว รักหมู่คณะ มีน้ำใจ ให้บริการอาสาสมัคร ช่วยเหลือสังคม เช่น เป็นผู้นำอาสาสมัคร เป็นต้น นับว่าเป็นพลเมืองดีอันสืบเนื่องมาจากการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการ

5. ช่วยบำรุงขวัญแก่ทหารและตำรวจหรือผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ตามชายแดน เพราะคนเหล่านี้เสี่ยงอันตรายในการป้องกันประเทศชาติ หากเวลายากในการพักผ่อน ฉะนั้น ยามว่างสงบศึกหรือไม่ได้ปฏิบัติหน้าที่ ก็ควรได้มีการบริการทางนันทนาการเพื่อบำรุงขวัญแก่เขาทั้งหลาย

6. ช่วยในการพักผ่อนอากาศให้ คนไข้ซึ่งกำลังจะหาย กิจกรรมนันทนาการมีส่วนช่วยให้คนไข้หายเร็วยิ่งขึ้น และจะมีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรงเป็นปกติ

7. ช่วยให้สมาชิกในหน่วยงานต่าง ๆ ได้สนิทสนมสามัคคีกันเพิ่มขึ้น เพราะกิจกรรมทางนันทนาการจะสร้างสังคมที่ดี

8. ช่วยให้ผู้จักสวงนทรพยากรตามธรรมชาติ เพราะถือว่าทรพยากรตามธรรมชาติสร้างความสวยงามดูแล้วเจริญดี จึงควรสร้างสวนสาธารณะ และวนอุทยานให้มีเพิ่มขึ้นและต้องคอยควบคุมดูแลให้ดี นับว่าเป็นวิธีหนึ่งที่จะรักษาป่าไม้ไว้เพื่อความสวยงามไม่ถูกทำลายเสีย

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า กิจกรรมนันทนาการ คือกิจกรรมยามว่างที่ทุกคนเข้าร่วมด้วยความสมัครใจ และกิจกรรมนั้นจะก่อให้เกิดความพึงพอใจในทันทีทันใด ทั้งนี้กิจกรรมนั้นจะต้องไม่ขัดต่อวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคมนั้น ๆ อีกด้วย กิจกรรมนันทนาการนั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยตอบสนองความต้องการพื้นฐานของคน ส่งเสริมสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจ ผ่อนคลายความตึงเครียด ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดี ตลอดจนปลูกฝังนิสัยของการเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้กิจกรรมนันทนาการนั้นจะมีความสำคัญทั้งต่อบุคคล ครอบครัวและชุมชน ซึ่งกิจกรรมนันทนาการนั้นจะมีขอบข่ายครอบคลุมถึงคนทุกเพศ ทุกวัย ทั้งนี้กิจกรรมนันทนาการจะเป็นสื่อสำคัญในอันที่จะช่วยพัฒนาสมาชิกเหล่านี้ให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสังคมส่วนรวมต่อไป กิจกรรมนันทนาการเป็นกิจกรรมที่มีประโยชน์ทั้งส่วนบุคคล คือช่วยให้คนมีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจ แล้วยังช่วยให้คนไข้หายเร็วขึ้นนอกจากนี้ยังมีประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมในอันที่จะช่วยป้องกันอาชญากรรมและช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอีกด้วย

ในงานวิจัยนี้ แนวคิดเกี่ยวกับนันทนาการมีความเกี่ยวข้องโดยตรง ซึ่งเชื่อว่ากิจกรรมนันทนาการ จะช่วยให้คนมีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจ ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาว่ากิจกรรมนันทนาการ ที่จัดในเรื่องนี้ จำให้กับกลุ่มผู้ต้องขังนั้น มีผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ต้องขัง ตามแนวคิดนี้หรือไม่

2.7 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องการใช้กิจกรรมนันทนาการในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขัง พบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหาอาชญากรรม การกระทำความผิดซ้ำ อย่างไรก็ตามมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมผู้ต้องขังอยู่บ้าง ซึ่งสรุปได้ดังนี้

นัทธี จิตสว่าง (2529) ได้ศึกษาเรื่อง ระบบสังคมของผู้ต้องขังในเรือนจำ ผลการศึกษาพบว่า ผู้ต้องขัง เป็นไปเพื่อสนองต่อประโยชน์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ของผู้ต้องขัง เพราะในกลุ่มจะมีการแลกเปลี่ยนสิ่งของจำเป็นระหว่างกัน และการรวมกลุ่มกันจะทำให้ผู้ต้องขังเกิดความรู้สึกว่า ชีวิตภายในเรือนจำมีค่าขึ้น ทั้งนี้ เพราะว่าสมาชิกกลุ่มจะได้รับการยอมรับจากกลุ่ม

โสภา ชูพิกุลชัย (2524) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "การกระทำผิดซ้ำของผู้ที่ได้รับการปลดปล่อยจากการพระราชทานอภัยโทษหมู่ ปี พ.ศ. 2522 - 2523" พบว่า ผู้กระทำผิดซ้ำส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีปัญหาด้านอารมณ์ โดยทั่วไปเป็นคนอ่อนไหว ซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากตั้งแต่ในวัยเด็กขาดความรักความอบอุ่น ขาดความเอาใจใส่จากครอบครัว ไม่มีโอกาสอยู่ใกล้ชิดกับบิดามารดา ทำให้โตขึ้นมาเป็นคนที่ไม่มีเชื่อมั่นในตนเอง ไม่เป็นตัวของตัวเองง่ายต่อการชักจูงใจไปในทางที่ผิดประกอบกับการที่ไม่มีโอกาสได้ศึกษาการศึกษาต่ำ ขาดความยับยั้งชั่งใจ ไม่สามารถประกอบอาชีพการงานได้ทั้งส่วนใหญ่ยังต้องมีภาระในการเลี้ยงดูผู้อื่นมากกว่า 2 คนขึ้นไป และยังเป็นผู้ที่มีอุปนิสัยชอบเที่ยวเตร่ เล่นการพนัน ชอบสิ่งเสพติด ทำให้รายได้ซึ่งน้อยอยู่แล้วไม่เพียงพอจึงต้องกระทำความผิด

วีระชัย กรานคำยี่ (2526) ได้ศึกษาเรื่อง "การกระทำผิดซ้ำ" พบว่า อายุ เพศ การศึกษา จำนวนบุตร ความใกล้ชิด ศาสนา มีความสัมพันธ์กับการกระทำผิดซ้ำ ส่วนปัจจัยภายนอกที่มีความสัมพันธ์กับการกระทำผิดซ้ำ ได้แก่ ภูมิฐานะและบริเวณที่อยู่อาศัย ซึ่งพบว่า ผู้ต้องโทษอยู่ในเรือนจำครั้งแรกในระยะเวลาดังนั้น จะกระทำผิดซ้ำมากกว่าผู้ต้องโทษในเรือนจำครั้งแรกในระยะเวลานานกว่า

Ursistalo (อ้างถึงในสาวิตรี ไพฑูรย์, 2536) ได้ศึกษาเรื่อง การกระทำผิดซ้ำหลังถูกปล่อยจากเรือนจำ พบว่าสาเหตุที่นักโทษซึ่งถูกปล่อยตัวไปแล้วหันกลับสู่เรือนจำใหม่ เนื่องจากสภาพแวดล้อมหลังการพ้นโทษมีความแตกต่างระหว่างการถูกกักกัน ซึ่งจะมีผลต่อการกระทำผิดซ้ำ

สุพจน์ สุทธา (2539) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ทำให้ผู้ต้องขังเข้าร่วมกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ ผลการวิจัยพบว่า ผู้ต้องขังส่วนมากได้เข้าร่วมกลุ่มเพื่อต้องการผู้ช่วยปรับทุกข์ระบายความในใจ ซึ่งเป็นความต้องการทางด้านจิตใจความสัมพันธ์ระหว่างผู้ต้องขังกับเจ้าพนักงานเรือนจำเป็นไปในทางลบคือ เจ้าพนักงานมักไม่ให้ความเป็นกันเองและแสดงตนอยู่เหนือผู้ต้องขัง ผู้วิจัยจึงเสนอแนะกรมราชทัณฑ์ ควรจะส่งเสริมให้นำเอาวิทยาการใหม่เข้ามาประยุกต์ใช้ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ต้องขังให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริง โดยทางเรือนจำควรส่งเสริมให้กลุ่มผู้ต้องขังประกอบกิจกรรมในทางสร้างสรรค์ โดยเอากระบวนการกลุ่มมาใช้และเจ้าหน้าที่คอยสอดส่องพฤติกรรมอย่างใกล้ชิดคอยแนะนำและห้ามปรามให้อยู่ในระเบียบวินัย ควรจัดสวัสดิการและกิจกรรมนันทนาการและกิจกรรมอื่น ๆ โดยมุ่งผลให้ผู้ต้องขังได้พึงพาอาศัยในทุกกรณี

ชัยพร บุญเจริญ. ร.ต.อ. (2541) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกระทำผิดของผู้ต้องขังหญิงที่เป็นผู้ใช้แรงงาน ผลการวิจัยพบว่า ผู้ต้องขังส่วนมากมักมีสัมพันธภาพในครอบครัวไม่ดี กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดมากที่สุด และมีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งมีผลต่อการกระทำผิดผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะให้รัฐบาลมีมาตรการทางด้านการสร้างรายได้ที่มั่นคงและระดมรงค์ให้ประชาชนให้ความสำคัญกับสถาบันครอบครัว

สุเทพ นิมมา (2543) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขังในเรือนจำ ผลการศึกษาพบว่า การขัดเกลาทางสังคมภายในเรือนจำ การจัดสวัสดิการ การจัดสภาพแวดล้อม การให้ความรู้เกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขัง ทำให้พฤติกรรมของผู้ต้องขังมีการปรับเปลี่ยนมากที่สุด และปรากฏผลทางด้านการรักษาภาวะเบี่ยงวินัยของเรือนจำ การให้ความร่วมมือทำกิจกรรมและการมีความเชื่อเพื่อเผื่อแผ่ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะให้กรมราชทัณฑ์และเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ควรให้ความสำคัญและควรส่งเสริมกับเน้นการจัดทำนโยบายในเรื่องดังกล่าวให้มากขึ้น เพื่อการพัฒนาพฤติกรรมผู้ต้องขังให้บังเกิดผลดีต่อไปในอนาคต

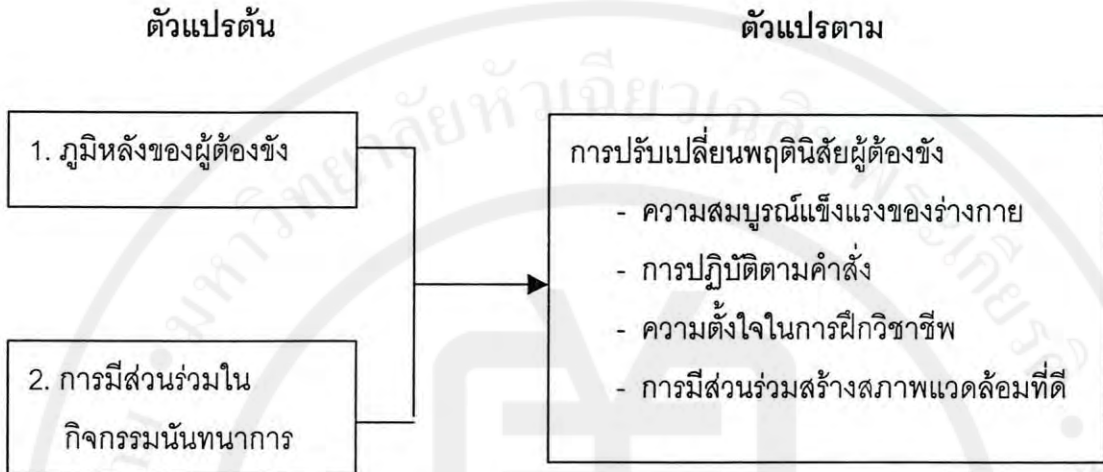
2.6 กรอบแนวคิดในการศึกษา

จากแนวคิดและทฤษฎีที่ได้กล่าวมาทั้งหมด ผู้ศึกษาได้สรุปเพื่อนำมาใช้กำหนดตัวแปรในการศึกษาดังนี้

ก. ตัวแปรต้น ประกอบด้วย ข้อมูลภูมิหลังของผู้ต้องขัง ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา สถานภาพสมรส อาชีพก่อนต้องโทษ ลักษณะความผิด และระยะเวลาที่ถูกจองจำ กิจกรรมนันทนาการที่เคยเข้าร่วม ได้แก่ การแสดงดนตรี การประกวดร้องเพลง การแข่งขันกีฬาและความถี่ในการเข้าร่วม

ข. ตัวแปรตาม คือ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขังจากการใช้กิจกรรมนันทนาการ โดยพิจารณาจากความสมบูรณ์แข็งแรงของร่างกาย การปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้าพนักงานเรือนจำ ความตั้งใจในการฝึกอาชีพ และการมีส่วนร่วมในการสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีในเรือนจำ

แผนภูมิที่ 2.1
สรุปกรอบแนวคิดในการศึกษา



บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเรื่อง การใช้กิจกรรมนันทนาการในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขังในเรือนจำกลางชลบุรี มีระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

1. การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาตำรา หนังสือ เอกสาร บทความ วารสาร วิทยานิพนธ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. การวิจัยภาคสนาม (Field Research) โดยใช้แบบสอบถามให้ผู้ต้องขังที่เป็นกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาเป็นผู้ตอบ

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นนักโทษเด็ดขาดในเรือนจำกลางชลบุรี ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 476 คน นักโทษจำนวนทั้งหมดนี้ เคยเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการที่ผู้ศึกษาเป็นผู้จัดขึ้นในเรือนจำ ตั้งแต่เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2542 ถึง ปัจจุบัน (เมษายน 2544) การสุ่มตัวอย่าง ผู้ศึกษาใช้วิธีการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) โดยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 50 ของจำนวนประชากร ทำให้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 238 คน

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม ซึ่งผู้ศึกษาได้ประมวลแนวคิด ทฤษฎี และผลงานที่เกี่ยวข้องมาประยุกต์เป็นแบบสอบถาม ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลภูมิหลังผู้ต้องขัง จำนวน 8 ข้อ ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส อาชีพก่อนต้องโทษ ลักษณะแห่งความผิด ระยะเวลาที่ต้องโทษ การเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการกับความถี่จำนวนครั้งที่เข้าร่วมกิจกรรมฯ

ส่วนที่ 2 ความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการแบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 การแสดงดนตรี จำนวน 5 ข้อ เกณฑ์ในการให้คะแนน ถ้าตอบชอบมากที่สุดได้ 5 คะแนน ชอบมาก 4 คะแนน ชอบปานกลาง 3 คะแนน ไม่ชอบ 2 คะแนน ไม่ชอบมาก 1 คะแนน

ตอนที่ 2 การประกวดร้องเพลง จำนวน 5 ข้อ เกณฑ์ในการให้คะแนน ถ้าตอบ ชอบมากที่สุดได้ 5 คะแนน ชอบมาก 4 คะแนน ชอบปานกลาง 3 คะแนน ไม่ชอบ 2 คะแนน ไม่ชอบมาก 1 คะแนน

ตอนที่ 3 การแข่งขันกีฬา จำนวน 5 ข้อ เกณฑ์ในการให้คะแนน ถ้าตอบ ชอบมากที่สุดได้ 5 คะแนน ชอบมาก 4 คะแนน ชอบปานกลาง 3 คะแนน ไม่ชอบ 2 คะแนน ไม่ชอบมาก 1 คะแนน

ส่วนที่ 3 การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขังจากการใช้กิจกรรมนันทนาการ จำนวน 5 ข้อ เกณฑ์ในการให้คะแนน ถ้าตอบจริงที่สุดได้ 5 คะแนน จริง 4 คะแนน ค่อนข้างจริง 3 คะแนน ค่อนข้างไม่จริง 2 คะแนน ไม่จริงเลย 1 คะแนน

3.3 การทดสอบเครื่องมือ

ผู้ศึกษาได้ทำการทดสอบแบบสอบถามโดยการทำ Pretest กับกลุ่มผู้ต้องขัง ซึ่งเป็นนักโทษเด็ดขาดชาย ณ เรือนจำกลางชลบุรี จำนวน 20 ชุด จากนั้นได้นำมาทดสอบค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ผลการทดสอบได้ค่าความเชื่อมั่นดังนี้

ตารางที่ 3.1

แสดงการเปรียบเทียบค่า Coefficient Alpha ในการ Pretest และการทดสอบจริง

แบบวัด	ค่า Alpha	
	Pretest	การทดสอบจริง
ความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมฯ		
- กิจกรรมแสดงดนตรี	.4718	.6441
- กิจกรรมการประกวดร้องเพลง	.5086	.6790
- กิจกรรมทางด้านกีฬา	.9163	.7317
- การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขังจากการใช้กิจกรรมนันทนาการ	.8852	.8789

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

เนื่องจากผู้ศึกษาเป็นข้าราชการในเรือนจำกลางชลบุรี จึงทำการแจกแบบสอบถาม และเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองจนครบถ้วน โดยยกเว้นผู้ต้องขัง 20 คน ที่เคยทำการ Pretest แล้ว จากนั้นนำมาตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามเพื่อนำมาวิเคราะห์ผลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS/PC+

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามมาวิเคราะห์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS/PC+ (Statistical Package for Social Science) โดยใช้สถิติต่อไปนี้

3.5.1 สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics)

ใช้สำหรับการคำนวณค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยของข้อมูลภูมิหลังทางสังคม ความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมและการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

สำหรับความพึงพอใจและการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ผู้ศึกษาจำแนกให้มี 3 ระดับคือ มาก ปานกลางและน้อย โดยคิดคะแนนระหว่างขั้นจากสูตร

$$\frac{\text{คะแนนสูงสุด} - \text{คะแนนต่ำสุด}}{\text{ช่วงชั้น}}$$

คะแนนสูงสุด คือ 5 คะแนน หมายถึง ชอบที่สุดและจริงที่สุด

คะแนนต่ำสุด คือ 1 คะแนน หมายถึง ไม่ชอบมากและไม่จริงเลย

ดังนั้น ช่วงระหว่างชั้น = $\frac{5-1}{3} = 1.33$ และเมื่อนำมาจัดกลุ่มของคะแนนจึงสรุป

ได้ว่า

คะแนนระหว่าง 1 - 2.33 หมายถึง น้อย

คะแนนระหว่าง 2.34 - 3.67 หมายถึง ปานกลาง

คะแนนระหว่าง 3.68 - 5 หมายถึง มาก

3.5.2 สถิติวิเคราะห์ (Analytic Statistie)

ใช้สำหรับการวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต้นกับตัวแปรตามโดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวน และการทดสอบค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์



บทที่ 4

ผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง การใช้กิจกรรมนันทนาการ ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขังในเรือนจำ ผู้ศึกษาวิจัยจะนำเสนอผลการศึกษา ออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้คือ

1. ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง
2. ผลการศึกษาความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรม
3. ผลการศึกษาการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขังจากการใช้กิจกรรมนันทนาการ
4. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการใช้กิจกรรมนันทนาการกับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขังในเรือนจำ

4.1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อายุอยู่ในช่วง 21 – 30 ปี จำนวน 112 คน คิดเป็นร้อยละ 47.06 รองลงมาอายุอยู่ในช่วง 31-40 ปี จำนวน 78 คน คิดเป็นร้อยละ 32.77 ช่วงอายุ 18-20 ปี จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 0.42 และมีอายุเฉลี่ย 35 ปี

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ จบการศึกษาระดับประถมศึกษา จำนวน 109 คน คิดเป็นร้อยละ 45.80 รองลงมา จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 80 คน คิดเป็นร้อยละ 33.60 จบการศึกษาระดับปริญญาตรี มีจำนวนน้อยที่สุด 1 คน คิดเป็นร้อยละ 0.40

สถานภาพสมรสของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ ยังเป็นโสด จำนวน 137 คน คิดเป็นร้อยละ 57.60 สมรส จำนวน 82 คน คิดเป็นร้อยละ 34.50 หย่าร้าง จำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 5.06

อาชีพของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า มีอาชีพรับจ้างทั่วไปมากที่สุด จำนวน 159 คน คิดเป็นร้อยละ 66.80 รองลงมาคือ อาชีพค้าขาย จำนวน 36 คน คิดเป็นร้อยละ 15.10 แรงงานรับจ้าง 25 คน คิดเป็นร้อยละ 10.50

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ กระทำผิดในลักษณะความผิดประเภท พ.ร.บ. ยาเสพติดให้โทษ จำนวน 169 คน คิดเป็นร้อยละ 71.0 รองลงมาคือ ประทุษร้ายต่อชีวิต จำนวน 25 คน คิดเป็นร้อยละ 10.50 น้อยที่สุดคือ ประทุษร้ายต่อร่างกาย จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 1.30

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ถูกจำคุกระยะเวลา 3-5 ปี จำนวน 95 คน คิดเป็นร้อยละ 40.30 รองลงมาคือ 8 ปีขึ้นไป จำนวน 75 คน คิดเป็นร้อยละ 30.90 น้อยที่สุด ช่วงระยะเวลา 1-2 ปี จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 3.40

ในการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการต่าง ๆ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมกิจกรรมการแสดงดนตรี 1-5 ครั้ง มีจำนวน 110 คน คิดเป็น ร้อยละ 46.22 รองลงมา 6-10 ครั้ง จำนวน 75 คน คิดเป็น ร้อยละ 31.51

กลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมกิจกรรมการประกวดร้องเพลง 1-5 ครั้ง มีจำนวน 88 คน คิดเป็น ร้อยละ 36.94 รองลงมา 6-10 ครั้ง จำนวน 30 คน คิดเป็นร้อยละ 14.71

กลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมกิจกรรมการแข่งขันกีฬา 1-5 ครั้ง มีจำนวน 150 คน คิดเป็น ร้อยละ 63.20 รองลงมา 6-10 ครั้ง จำนวน 38 คน คิดเป็นร้อยละ 15.97 (ตารางที่ 4.1)

ตารางที่ 4.1
แสดงข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ	หมายเหตุ
อายุ			
18 – 20 ปี	1	0.42	อายุต่ำสุด 20 ปี
21 – 30 ปี	112	47.06	อายุสูงสุด 70 ปี
31 – 40 ปี	78	32.77	อายุเฉลี่ย 35 ปี
41 – 50 ปี	37	15.55	
51 – 60 ปี	8	3.36	
61 – 70 ปี	2	0.84	
รวม	238	100.00	
การศึกษา			
ไม่ได้รับการศึกษา	9	3.80	
ประถมศึกษา	109	45.80	
มัธยมศึกษาตอนต้น	80	33.60	
มัธยมศึกษาตอนปลาย	3.5	14.70	

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ	หมายเหตุ
การศึกษา (ต่อ)			
ปริญญาตรี	1	0.40	
อื่น ๆ	4	1.70	
รวม	238	100.00	
สถานภาพสมรส			
โสด	137	57.60	
สมรสแล้ว	82	34.50	
หย่าร้าง	12	5.00	
อื่น ๆ	7	2.90	
รวม	238	100.00	
อาชีพ			
รับจ้างทั่วไป	109	66.80	
แรงงาน	25	10.50	
ค้าขาย	36	15.10	
อื่น ๆ	18	7.60	
รวม	238	100.00	
ลักษณะความผิด			
พ.ร.บ. ยาเสพติดให้โทษ	169	71.0	
ความผิดเกี่ยวกับเพศ	10	4.20	
ประทุษร้ายต่อทรัพย์	24	10.10	
ประทุษร้ายต่อชีวิต	23	10.50	
ประทุษร้ายต่อร่างกาย	3	1.30	
ความผิดอื่น ๆ	7	2.90	
รวม	238	100.0	

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ	หมายเหตุ
ระยะเวลาที่ถูกลงโทษ			
1-2 ปี	8	3.40	มีผู้ไม่ตอบ 2 คน
3-5 ปี	95	40.30	
6-8 ปี	60	25.40	
8 ปีขึ้นไป	73	30.90	
รวม	236	100.00	
จำนวนครั้งในการเข้าร่วมแสดงดนตรี			
เข้าร่วม 1-5 ครั้ง	110	46.22	มีผู้ไม่ตอบ 3 คน
เข้าร่วม 6-10 ครั้ง	75	31.51	
เข้าร่วมมากกว่า 10 ครั้ง	50	21.03	
รวม	235	100.00	
จำนวนครั้งในการเข้าร่วมการแสดง ประกวดร้องเพลง			
ไม่เข้าร่วม	103	43.28	มีผู้ไม่ตอบ 1 คน
เข้าร่วม 1-5 ครั้ง	88	36.97	
เข้าร่วม 6-10 ครั้ง	35	14.71	
เข้าร่วม มากกว่า 10 ครั้ง	11	4.62	
รวม	237	100.0	
จำนวนครั้งในการเข้าร่วมการแข่งขันกีฬา			
ไม่เข้าร่วม	15	6.30	มีผู้ไม่ตอบ 1 คน
เข้าร่วม 1-5 ครั้ง	150	63.20	
เข้าร่วม 6-10 ครั้ง	38	15.97	
เข้าร่วมมากกว่า 10 ครั้ง	35	9.24	
รวม	237	100	

4.2 ผลการศึกษาความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรม

ในการศึกษาความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรม ผู้ศึกษาได้กำหนดให้มีการศึกษาความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรม ทั้ง 3 ประเภท คือ กิจกรรมด้านการแสดงดนตรี กิจกรรมการประกวดร้องเพลง และกิจกรรมทางด้านการแข่งขันกีฬา

กิจกรรมด้านการแสดงดนตรี พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมในส่วนของ การขับร้อง และดนตรี ของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ เพื่อแสดงความเป็นกันเอง กับผู้ต้องขัง เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดและสร้างบรรยากาศที่เป็นมิตรภาพมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 4.055 รองลงมาคือ การขับร้องและดนตรี แนวเพลงเพื่อชีวิตมีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 3.329 (ตารางที่ 4.2)

ตารางที่ 4.2

ความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมประเภทกิจกรรมทางด้านการแสดงดนตรี

ประเภทกิจกรรมการ แสดงดนตรี	ชอบ ที่สุด	ชอบ มาก	ชอบ ปาน กลาง	ไม่ชอบ	ไม่ชอบ มาก	รวม	ค่าเฉลี่ย	ระดับ ช่วงชั้น
การขับร้องและเล่นดนตรี แนวเพลงเพื่อชีวิต	38.40	31.60	26.20	3.40	0.40	100.00	4.025	มาก
การขับร้องและเล่นดนตรี แนวเพลงสตริง	26.10	30.70	35.70	5.90	1.70	100.00	3.735	มาก
การขับร้องและเล่นดนตรี แนวเพลง ลูกทุ่ง – ลูกกรุง	23.10	25.20	44.10	6.70	0.80	100.00	3.620	ปาน กลาง
การแสดงของดีนเซอร์ (หางเครื่องประเภทสอง)	15.50	22.30	44.50	13.90	3.40	100.00	3.329	ปาน กลาง
การขับร้องและเล่นดนตรี ของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ เพื่อแสดงความเป็นกัน เองกับผู้ต้องขัง	34.50	38.20	26.10	0.80	0.40	100.00	4.055	มาก

กิจกรรมทางด้านการประกวดร้องเพลง พบว่า กลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมในส่วนของการได้รับการยอมรับจากเพื่อนผู้ต้องขัง และเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ว่าเป็นบุคคลที่มีคุณค่าและความสามารถมากที่สุด มีค่าเท่ากับ 4.013 รองลงมาคือ การได้รับแจกรางวัลที่มีคุณค่า (สิ่งอุปโภค – บริโภค) มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.992 การประกวดร้องเพลงประเภทเพลงเพื่อชีวิต มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.979 การประกวดร้องเพลง ประเภทลูกทุ่ง-ลูกกรุง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.681 (ตารางที่ 4.3)

ตารางที่ 4.3

แสดงความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรม ประเภทประกวดร้องเพลง

ประเภทกิจกรรมการประกวดร้องเพลง	ชอบที่สุด	ชอบมาก	ชอบปานกลาง	ไม่ชอบ	ไม่ชอบมาก	รวม	ค่าเฉลี่ย	ระดับช่วงชั้น
การประกวดร้องเพลงประเภทเพลงเพื่อชีวิต	38.20	26.90	29.80	4.60	0.40	100.00	3.979	มาก
การประกวดร้องเพลงประเภทเพลงสตริงที่ทันสมัย	22.30	31.10	41.20	3.80	1.70	100.00	3.685	มาก
การประกวดร้องเพลงประเภทเพลงลูกทุ่ง – ลูกกรุง	20.20	33.20	41.20	5.50	0.00	100.00	3.681	มาก
การแจกรางวัลที่มีคุณค่า (สิ่งอุปโภค – อุปโภค)	30.00	41.40	26.60	2.10	0.00	100.00	3.992	มาก
การได้รับการยอมรับจากเพื่อนผู้ต้องขังและเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ว่าเป็นบุคคลที่มีคุณค่า	34.20	34.60	29.50	1.70	0.00	100.00	4.913	มาก

กิจกรรมทางด้านการแข่งขันกีฬา พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมในส่วนของการได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน จากการได้ออกกำลังกายจากเกมกีฬา และมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 4.097 รองลงมาคือ การได้รับแจกรางวัลจากการแข่งขันกีฬา และได้รับการยอมรับจากเพื่อนผู้ต้องขังและเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ มีค่าเฉลี่ย 4.017 การแข่งขันฟุตบอลสนามเล็ก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.832 น้อยที่สุด การแข่งขันวอลเลย์บอล มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.349 (ตารางที่ 4.4)

ตารางที่ 4.4
แสดงความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรม ประเภทการแข่งขันกีฬา

ประเภทกิจกรรมทางด้าน การแข่งขันกีฬา	ชอบ ที่สุด	ชอบ มาก	ชอบ ปาน กลาง	ไม่ ชอบ	ไม่ชอบ มาก	รวม	ค่าเฉลี่ย	ระดับ ช่วงชั้น
การแข่งขันฟุตบอล สนามเล็ก	26.90	33.20	36.60	2.90	0.40	100.00	3.832	มาก
การแข่งขัน เซปัก-ตะกร้อ	21.80	39.50	37.00	1.30	0.40	100.00	3.811	มาก
การแข่งขันวอลเลย์บอล	12.60	22.70	53.40	9.70	1.70	100.00	3.349	ปาน กลาง
การได้รับความสนุก เพลิดเพลินจากการได้ ออกกำลังกายจากเกม กีฬา และมีสุขภาพ แข็งแรง	34.00	42.40	22.70	0.80	0.00	100.00	4.097	มาก
การได้รับรางวัลจากการ แข่งขัน และได้รับการ ยอมรับจากเพื่อนผู้ต้อง ขัง และเจ้าหน้าที่ ราชทัณฑ์ว่าเป็นบุคคลที่ มีคุณค่า สุขภาพแข็งแรง	32.80	37.00	29.40	0.80	0.00	100.00	4.017	มาก

4.3 ผลการศึกษาการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนิสัย ผู้ต้องขังจากการใช้กิจกรรมนันทนาการ

การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนิสัยผู้ต้องขังจากการใช้กิจกรรมนันทนาการ เกี่ยวกับทางด้านสุขภาพร่างกาย การปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ การมีความตั้งใจในการฝึกวิชาชีพความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆ ของทางเรือนจำ การพัฒนาตนเองให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม

ผลการศึกษาพบว่า สุขภาพร่างกายของผู้ต้องขังแข็งแรงดีขึ้น มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ 4.252 รองลงมา คือการพัฒนาตนเองให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 4.154 การมีความตั้งใจในการฝึกวิชาชีพดี และ ความร่วมมือทำกิจกรรมของทางเรือนจำ มีค่าเฉลี่ยเท่ากัน คือ 4.113 และค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ การปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.105 (ตารางที่ 4.5)

ตารางที่ 4.5
แสดงการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ต้องขังจากการใช้กิจกรรมนันทนาการ

การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ของผู้ต้องขัง	จริง ที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่ จริง	ไม่จริง เลย	รวม	ค่าเฉลี่ย	ระดับ ช่วงชั้น
สุขภาพร่างกายสมบูรณ์ และแข็งแรงดี	41.20	42.80	16.00	0.00	0.00	100.00	4.252	มาก
ปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้า หน้าที่ราชทัณฑ์ดียิ่งขึ้น	30.70	51.30	16.00	2.10	0.00	100.00	4.105	มาก
มีความตั้งใจในการฝึกวิชา ชีวิตดียิ่งขึ้น	31.70	50.80	16.80	0.80	0.40	100.00	4.113	มาก
ร่วมมือทำกิจกรรมการงาน ของทางเรือนจำ จัดให้ดียิ่ง ขึ้น	29.40	54.60	13.90	2.10	0.00	100.00	4.113	มาก
การทำตนให้เป็นประโยชน์ ในการสร้างสภาพแวดล้อม ในสังคม เรือนจำให้ทำอยู่	32.50	52.70	13.50	0.80	0.40	100.00	4.154	มาก

**4.4 การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการใช้กิจกรรมนันทนาการ
ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขังในเรือนจำ**

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ทางการใช้กิจกรรมนันทนาการในเรือนจำ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม
ในเรือนจำ ผู้ศึกษากำหนดให้มีกลุ่มปัจจัยต่าง ๆ คือ กลุ่มข้อมูลภูมิหลังผู้ต้องขัง การศึกษา สถานภาพ
การสมรส อาชีพก่อนต้องโทษ ลักษณะความผิด ระยะเวลาถูกจำคุก และทดสอบค่าสัมประสิทธิ์สห
สัมพันธ์ระหว่างจำนวนครั้งในการเข้าร่วมกิจกรรม กับความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรม ผลการ
ศึกษามีดังนี้

4.4.1 ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มข้อมูลภูมิหลังผู้ต้องขัง กับการใช้กิจกรรมนันทนาการในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขังในเรือนจำ

การวิเคราะห์ความแปรปรวน เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของข้อมูลภูมิหลังผู้ต้องขัง คือ การใช้กิจกรรมในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขัง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ คือ การศึกษา มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยผู้ที่ไม่ได้ศึกษากับผู้ที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม มีค่าเฉลี่ยคือ 17.8889 กับ 20.4771 ผู้ที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น กับมัธยมศึกษาตอนปลาย มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมค่อนข้างสูง มีค่าเฉลี่ย 21.0127 กับ 21.5714 และผู้ที่มีระดับการศึกษามัธยมศึกษาตอนต้น กับ มัธยมศึกษาตอนปลาย มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมค่อนข้างสูง มีค่าเฉลี่ย 21.0127 กับ 21.5714 และปัจจัยอื่นคือ สถานภาพสมรส อาชีพก่อนต้องโทษ ลักษณะความผิดและระยะเวลาที่ถูกจำคุก ไม่มีความสัมพันธ์กับการใช้กิจกรรมนันทนาการในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ต้องขัง (ตารางที่ 4.6-4.15)

ตารางที่ 4.6

แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของการใช้กิจกรรมนันทนาการในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ต้องขังระหว่างผู้มีระดับการศึกษาต่างกัน

แหล่งความแปรปรวน	DF	SS	MS	F Ratio	F Prob
ระหว่างกลุ่ม	5	124.6128	24.9226	2.9082	.0144 *
ภายในกลุ่ม	231	1979.6493	8.5699		
รวม	236	2104.2532			

* ระดับนัยสำคัญทางสถิติ = .05

ตารางที่ 4.7

แสดงค่าเฉลี่ยของการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขัง จากการใช้กิจกรรมนันทนาการ
ระหว่างผู้มีการศึกษาต่างกัน

ระดับการศึกษา	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
ไม่ได้รับการศึกษา	9	17.8889	2.0276
ประถมศึกษา	109	20.4771	3.0447
มัธยมศึกษาตอนต้น	79	21.0127	2.9022
มัธยมศึกษาตอนปลาย	35	21.5714	2.7790
ปริญญาตรี	1	18.0000	-
อื่น ๆ	4	22.0000	2.9439
รวม	237	20.7342	2.9860

ตารางที่ 4.8

แสดงการวิเคราะห์การแปรปรวน เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของการปรับเปลี่ยน
พฤติกรรมผู้ต้องขัง จากการใช้กิจกรรม นันทนาการ ระหว่างสถานภาพสมรสต่างกัน

แหล่งความแปรปรวน	DF	SS	MS	F Ratio	F Prob
ระหว่างกลุ่ม	3	45.4743	15.1581	1.7155	.1645
ภายในกลุ่ม	233	2058.7788	8.8330	-	-
รวม	236	2104.2532	-	-	-

ตารางที่ 4.9

แสดงค่าเฉลี่ยของการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขัง จากการใช้กิจกรรมนันทนาการ
ระหว่างผู้ที่มีสถานภาพการสมรสต่างกัน

สถานภาพสมรส	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
โสด	158	20.4177	3.0997
สมรสแล้ว	25	21.4800	2.2383
หย่าร้าง	36	21.3889	2.8211
อื่น ๆ	18	21.1667	2.9556
รวม	237	20.7342	2.9860

ตารางที่ 4.10

แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวน เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของการเปลี่ยนแปลง
พฤติกรรมของผู้ต้องขัง จากการใช้กิจกรรมนันทนาการ
ระหว่างผู้ที่มีอาชีพก่อนต้องโทษต่างกัน

แหล่งความแปรปรวน	DF	SS	MS	F Ratio	F Prob
ระหว่างกลุ่ม	3	48.5272	16.1757	1.8334	.1418
ภายในกลุ่ม	233	2955.7259	8.8229	-	-
รวม	236	-	-	-	-



บัณฑิตวิทยาลัย

ตารางที่ 4.11

แสดงค่าเฉลี่ยของการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ต้องขัง จากการใช้กิจกรรมนันทนาการ
ระหว่างผู้มีอาชีพก่อนต้องโทษต่างกัน

อาชีพก่อนต้องโทษ	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
รับจ้างทั่วไป	158	20.4177	3.0997
แรงงาน	25	21.4800	2.2383
ค้าขาย	36	21.3889	2.8211
อื่นๆ	18	21.1667	2.9556
รวม	237	20.7342	2.9860

ตารางที่ 4.12

แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม
ผู้ต้องขัง จากการใช้กิจกรรมนันทนาการระหว่างผู้มีลักษณะแห่งความผิดต่างกัน

แหล่งความแปรปรวน	DF	SS	MS	F Ratio	F Prob
ระหว่างกลุ่ม	5	40.9567	8.1913	.9771	.4706
ภายในกลุ่ม	231	2063.2964	8.9320	-	-
รวม	236	2104.2532	-	-	-

ตารางที่ 4.13

แสดงค่าเฉลี่ย ของการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขังจากการใช้กิจกรรมนันทนาการ
ระหว่างผู้ต้องขังต้องโทษลักษณะแห่งความผิดต่าง ๆ

ลักษณะแห่งความผิด	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
พ.ร.บ. ยาเสพติดให้โทษ	163	20.6905	3.0029
ความผิดเกี่ยวกับเพศ	10	19.7000	2.4518
ประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน	24	20.8750	3.0118
ประทุษร้ายต่อชีวิต	25	21.2000	3.1538
ประทุษร้ายต่อร่างกาย	3	23.333	2.8868
ความผิดอื่น ๆ	7	20.0000	2.6458
รวม	237	20.7342	2.9860

ตารางที่ 4.14

แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวน เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของการปรับเปลี่ยน
พฤติกรรมผู้ต้องขัง จากการใช้กิจกรรมนันทนาการ ระหว่างผู้ที่มีกำหนดระยะเวลา
ที่ถูกต้องโทษต่างกัน

แหล่งความแปรปรวน	DF	SS	MS	F Ratio	F Prob
ระหว่างกลุ่ม	3	6.8606	2.2869	.2561	.8583
ภายในกลุ่ม	231	2078.6032	8.9983	-	-
รวม	234	2085.4638	-	-	-

ตารางที่ 4.15
แสดงค่าเฉลี่ยของการเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขังจากการใช้กิจกรรมนันทนาการ
ระหว่างผู้ที่มีกำหนดระยะเวลาที่ถูกลงโทษต่างกัน

ระยะเวลาที่ถูกลงโทษ	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
1 ปี – 2 ปี	8	21.5000	3.9279
3 ปี – 5 ปี	94	20.7979	2.9130
6 ปี – 8 ปี	60	20.6167	2.7128
8 ปีขึ้นไป	72	20.6164	3.2216
รวม	235	20.7191	2.9853

4.4.2 การทดสอบค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์

(1) การทดสอบค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างจำนวนครั้งในการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการ กับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขังจากการใช้กิจกรรมนันทนาการ โดยทดสอบจำนวนครั้งในการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการกับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขัง พบว่า

การแสดงดนตรี มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .1979 ประเภทกิจกรรมการแข่งขันกีฬา มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .2263 และกิจกรรมการประกวดร้องเพลงมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .1862 ทั้งหมดมีความสัมพันธ์กัน การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขังจากการใช้กิจกรรมนันทนาการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 (ตารางที่ 4.16)

ตารางที่ 4.16

แสดงค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ จำนวนครั้งในการเข้าร่วมกิจกรรม กับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขัง จากการใช้กิจกรรมนันทนาการ

จำนวนครั้งในการเข้าร่วมกิจกรรม	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์
กิจกรรมการแสดงดนตรี	.1979 *
กิจกรรมการแสดงประกวดร้องเพลง	.1862*
กิจกรรมการแข่งขันกีฬา	.2263 *

* ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .001

(2) การทดสอบค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ระหว่างความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมกับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ผู้ต้องขัง จากการใช้กิจกรรมนันทนาการ พบว่า

การแสดงดนตรี มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ .4726 การแสดงประกวดร้องเพลง มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ .5540 และการแข่งขันกีฬา มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ .5779 ทั้งหมดมีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนพฤติกรรม ของผู้ต้องขัง จากการใช้กิจกรรมนันทนาการ อย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติ ที่ระดับ .001 (ตารางที่ 4.17)

ตารางที่ 4.17

แสดงค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ระหว่างความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมกับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขังจากการใช้กิจกรรมนันทนาการ

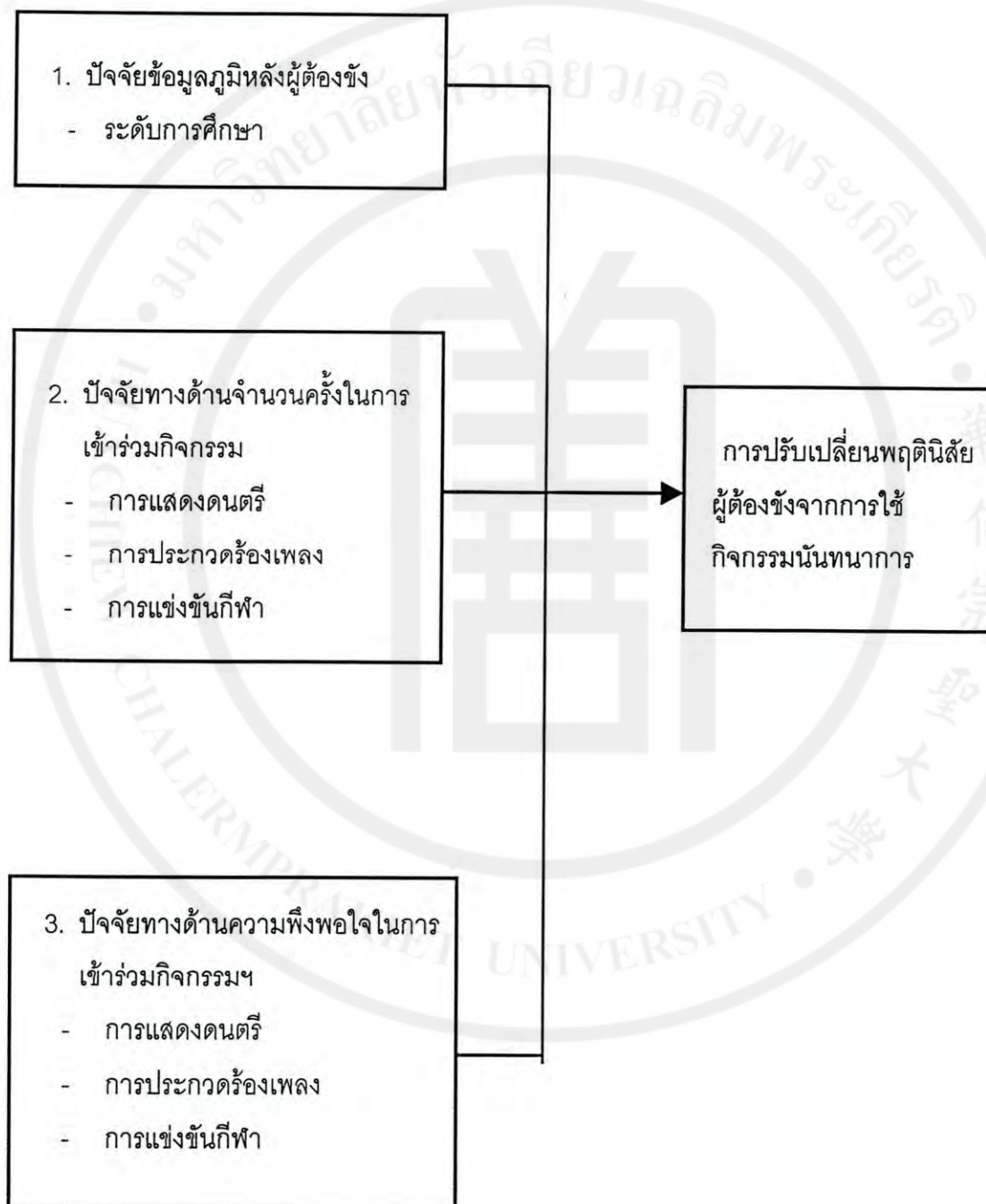
ความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรม	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์
การแสดงดนตรี	.4726 *
การประกวดร้องเพลง	.5540 *
การแข่งขันกีฬา	.5779 *

* ระดับนัยสำคัญทางสถิติ = .001

จากการวิจัยทั้งหมดที่กล่าวมา สรุปว่า มีปัจจัยหลายประการ ที่มีความสัมพันธ์กับการใช้กิจกรรมนันทนาการในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ต้องขัง ภายในเรือนจำ ทั้งปัจจัยข้อมูลภูมิหลังผู้ต้องขัง ได้แก่ ระดับการศึกษา ปัจจัยในด้านจำนวนครั้งในการเข้าร่วมกิจกรรมทั้ง 3 ด้าน คือกิจกรรมแสดงดนตรี กิจกรรมร้องเพลง และกิจกรรมการแข่งขันกีฬา และปัจจัยทางด้านความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมทั้ง 3 ประเภท คือ การแสดงดนตรี การประกวดร้องเพลง และการแข่งขันกีฬา (แผนภูมิที่ 4.1)

แผนภูมิที่ 4.1

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการใช้กิจกรรมนันทนาการในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขังภายในเรือนจำ



บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง การใช้กิจกรรมนันทนาการในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ผู้ต้องขังในเรือนจำ : กรณีศึกษาผู้ต้องขังในเรือนจำกลาง ชลบุรี การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ทำโดยใช้แบบสอบถาม และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป (SPSS / PC+) การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนาและการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว

5.1 สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาข้อมูลทั่วไปของผู้ต้องขัง พบว่า ผู้ต้องขังส่วนใหญ่มีอายุเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 21-30 ปี ร้อยละ 47.06 มีการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษา ร้อยละ 45.80 สถานภาพสมรสส่วนใหญ่เป็นโสด ร้อยละ 57.60 ผู้ต้องขังมีอาชีพรับจ้างทั่วไป ร้อยละ 66.80 ผู้ต้องขังส่วนใหญ่มีลักษณะความผิดปกติทางจิต ป.บ. ยาเสพติดให้โทษ ร้อยละ 71.00 และถูกจองจำ ช่วงระยะเวลา 3-5 ปี ร้อยละ 40.30

ผลการศึกษาการเข้าร่วมกิจกรรม พบว่า ผู้ต้องขังส่วนใหญ่เข้าร่วมกิจกรรมแสดงดนตรี 1-5 ครั้ง ร้อยละ 46.22 เข้าร่วมกิจกรรมการประกวดร้องเพลง 1-5 ครั้ง ร้อยละ 36.97 เข้าร่วมกิจกรรมแข่งขันกีฬา 1-5 ครั้ง ร้อยละ 63.20

ผลการศึกษาความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมประเภทการแสดงดนตรี พบว่า ผู้ต้องขังส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรม ในส่วนของการขับร้องและเล่นดนตรี ของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ เพื่อแสดงความเป็นกันเอง กับผู้ต้องขังมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.05 รองลงมาคือ การ ขับร้องและเล่นดนตรีแนวเพลงเพื่อชีวิต มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 4.02 และผู้ต้องขังมีความพึงพอใจน้อยที่สุดต่อการแสดงของทางเครื่องสาวประเภทสอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.33 เมื่อทำการปรับค่าเฉลี่ยกับความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรม ประเภทกิจกรรมทางด้านการแสดงดนตรี พบว่า ผู้ต้องขังมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก

ผลการศึกษาความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรม ประเภทกิจกรรมการประกวดร้องเพลง พบว่า ผู้ต้องขังส่วนใหญ่ มีความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมในส่วนของการได้รับการยอมรับ จากเพื่อนผู้ต้องขัง และเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ ว่าเป็นบุคคลที่มีคุณค่าและมากความสามารถ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.01 รองลงมาคือ การได้รับการแจกรางวัลที่มีคุณค่า มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.99 และผู้ต้องขังมีความพึงพอใจน้อยที่สุด ต่อการประกวดร้องเพลง ประเภทลูกทุ่ง – ลูกกรุง มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 3.68 เมื่อทำการปรับ

ค่าเฉลี่ยกับความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมประเภทการประกวดร้องเพลง พบว่า ผู้ต้องขังมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก

ผลการศึกษาความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมประเภทกิจกรรมการแข่งขันกีฬา พบว่า ผู้ต้องขังส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรม ในส่วนของการได้รับความสนุกสนาน เพลิดเพลินจากการได้ออกกำลังกายจากเกมกีฬา และมีสุขภาพแข็งแรงมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.10 รองลงมา คือ การได้รับแจกรางวัล และได้รับการยอมรับจากเพื่อนผู้ต้องขัง และเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.02 และผู้ต้องขังมีความพึงพอใจน้อยที่สุด การแข่งขันวอลเลย์บอล มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.35 เมื่อทำการปรับค่าเฉลี่ยกับความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมประเภทการแข่งขันกีฬา พบว่า ผู้ต้องขังมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก

ผลการศึกษาการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขัง จากการใช้กิจกรรมนันทนาการ พบว่า ผู้ต้องขัง มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมากที่สุด คือ ความสมบูรณ์ของสุขภาพร่างกาย ของผู้ต้องขัง แข็งแรงขึ้น โดยผู้ต้องขังส่วนใหญ่คิดว่า ตัวเองปรับเปลี่ยนพฤติกรรมดีขึ้น จากการเข้าร่วมกิจกรรม นันทนาการ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.25 รองลงมาคือ การพัฒนาตนเอง ให้เป็นบุคคลที่ทำตนให้เป็นประโยชน์ ในการสร้างสภาพแวดล้อมในสังคมเรือนจำให้น่าอยู่ มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 4.15 และผู้ต้องขังมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมน้อยที่สุด ในเรื่องการปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.11

เมื่อทำการปรับค่าเฉลี่ยกับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ผู้ต้องขังจากการใช้กิจกรรมนันทนาการ พบว่า ผู้ต้องขังมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมอยู่ในระดับมาก

5.2 อภิปรายผล

5.2.1 ความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการ

ในการศึกษาความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการ ของผู้ต้องขังในเรือนจำกลาง ชลบุรี ผู้ศึกษาได้สอบถามผู้ต้องขังเกี่ยวกับความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการ ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมการแสดงดนตรี กิจกรรมการประกวดร้องเพลง กิจกรรมการแข่งขันกีฬา

ผลการศึกษา พบว่า ผู้ต้องขังมีความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการ ที่จัดให้ค่อนข้างมาก มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้นในทุกด้าน และในทุกกิจกรรมที่จัดให้แก่ผู้ต้องขัง กล่าวคือ ถ้ามีการจัดให้มีกิจกรรมนันทนาการในทุกกิจกรรม แก่ผู้ต้องขังในเรือนจำ โดยให้ผู้ต้องขังมีโอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมหลายๆ ครั้ง หรือทุก ๆ ครั้งที่มีกิจกรรม ก็จะทำให้ผู้ต้องขัง มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น ยิ่งเข้าร่วมกิจกรรมบ่อยๆ ครั้ง ก็ยิ่งบังเกิดผลดี ต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขังมากยิ่งขึ้น ในทุกด้านของกิจกรรมการงานของเรือนจำ มีการปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้าหน้าที่

พนักงานเรือนจำ ให้ความร่วมมือทำกิจกรรมการงานของทางเรือนจำจัดให้ดียิ่งขึ้น มีความตั้งใจในการฝึกวิชาชีพ ดูแลสุขภาพร่างกายของตนเองอย่างเหมาะสม ประพฤติตนให้มีประโยชน์ต่อสังคม ภายในเรือนจำ และร่วมสร้างสภาพแวดล้อมในสังคมภายในเรือนจำให้น่าอยู่มากขึ้น เป็นการลดปัญหาต่างๆ ของทางเรือนจำได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งเป็นการขจัดปัญหาได้อีกแนวทางหนึ่งของการพัฒนาบุคคลากร ซึ่งเป็นผู้ต้องขัง

ซึ่งผลการศึกษาระดับดังกล่าวเป็นการยืนยันทฤษฎีของ การ์วินและกลาสเซอร์ (Garvin and Glasser, 1994) ที่เสนอแนะเกี่ยวกับการใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อพัฒนาคน คือ กระบวนการเปลี่ยนแปลง การจัดระเบียบทางสังคม กระบวนการที่เกี่ยวกับกิจกรรมและเนื้องาน กระบวนการพัฒนาวัฒนธรรมของกลุ่ม นอกจากนี้ยังยืนยันถึงแนวคิดของ สกินเนอร์ (Skinner) ซึ่งเชื่อว่าการกระทำที่ได้รับการเสริมแรง ย่อมจะมีแนวโน้มที่จะทำให้เกิดการกระทำนั้นอีก ส่วนการกระทำใดที่ไม่ได้รับการเสริมแรง หรือถูกขัดขวาง ย่อมมีแนวโน้มที่จะทำให้ ความถี่ของการกระทำนั้น ๆ ลดลงและหายไปในที่สุด ซึ่งเชื่อมโยงกับการทำกิจกรรมนันทนาการมาประยุกต์ ได้ใช้กับผู้ต้องขัง ในการจัดให้เข้าร่วมกิจกรรม และเกิดความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรม ให้มากที่สุดและบ่อยครั้งที่สุด

5.2.2 ความสัมพันธ์ในการใช้กิจกรรมนันทนาการกับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขัง

จากผลการศึกษาที่กล่าวมา พบว่า จำนวนครั้งในการเข้าร่วมกิจกรรม ความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรม และระดับการศึกษา มีความสัมพันธ์กับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขัง จากการใช้ กิจกรรมนันทนาการ ซึ่งจะอภิปรายผลดังนี้

ระดับการศึกษา

จากการศึกษาพบว่า ระดับการศึกษา มีความสัมพันธ์ต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนิสัยผู้ต้องขัง จากการใช้กิจกรรมนันทนาการ โดยเฉพาะในด้านการยอมรับ และความสนใจต่อการเข้าร่วมกิจกรรม และมีความพึงพอใจต่อกิจกรรมที่จัดให้ โดยระดับการศึกษานี้ นับเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อทัศนคติของผู้ต้องขัง ต่อการยอมรับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนิสัย โดยผู้ที่มีการศึกษาระดับมาตรฐานสังคมคือระดับมัธยมศึกษาตอนต้นถึงมัธยมศึกษาตอนปลายจะมีทัศนคติที่ดีต่อกิจกรรมนันทนาการที่จัดให้ และพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนิสัยจากการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการ มากกว่าผู้ที่มีการศึกษาน้อยกว่า และใช้เวลาในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนิสัยในระยะเวลาที่น้อยกว่ากลุ่มผู้ต้องขังที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า

ซึ่งผลการศึกษาครั้งนี้ สอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุเทพ นิมมา (2544) ซึ่งพบว่า ระดับการศึกษา มีความสัมพันธ์ต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนิสัยผู้ต้องขัง โดยเฉพาะในด้านการเพิ่มความรู้ ความสามารถ และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนิสัยได้มากกว่า ผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า

ความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมและจำนวนครั้งในการเข้าร่วมกิจกรรม

นันทนาการ

จากผลการศึกษาความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมและจำนวนครั้งในการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการ พบว่า มีความสัมพันธ์ต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขังในระดับที่มาก ผู้ศึกษาได้สอบถามเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดให้แก่ผู้ต้องขัง ผลการศึกษา พบว่า ผู้ต้องขังมีความพึงพอใจต่อกิจกรรมที่จัดให้และมีความต้องการที่จะเข้าร่วมกิจกรรมที่จัดให้เป็นอย่างมาก ซึ่งสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคมเรือนจำที่ผู้ต้องขังมักชอบทำกิจกรรมที่ผ่อนคลายความเครียดและมีความต้องการที่จะดูแลสุขภาพอนามัยของตน เนื่องจากสภาพภายในเรือนจำมีความแออัดและขาดแคลนความเป็นส่วนตัว จึงพึงพอใจในกิจกรรมที่ร่วมทำ และมีความต้องการในการเข้าร่วมกิจกรรมเป็นอย่างมาก อีกทั้งยังได้แสดงออกถึงศักยภาพของตน ในการร่วมทำกิจกรรมที่จัดให้ เมื่อได้รับการยอมรับจากเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์และผู้ต้องขังในเรือนจำในสังคมเรือนจำอีกด้วย ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าว สอดคล้องกับความหมายของนันทนาการ ซึ่ง บัดเลอร์ (Busler) ได้แสดงความหมายไว้ “นันทนาการ คือ กิจกรรมที่บุคคลสมัครใจกระทำในเวลาว่างโดยความพึงพอใจและสุขใจ จากผลของการกระทำ” ซึ่งมีผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในที่สุด

5.3 ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษา ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะดังนี้

5.3.1 ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย

- (1) กระทรวงมหาดไทย ควรมีนโยบายให้กรมราชทัณฑ์ใช้กิจกรรมนันทนาการเป็นกลยุทธ์ ในการพัฒนาและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขัง
- (2) กรมราชทัณฑ์ควรมีนโยบายให้เรือนจำ / ทัณฑสถานส่งเสริมการจัดกิจกรรมนันทนาการแก่ผู้ต้องขังอย่างเหมาะสมกับสภาพในเรือนจำ / ทัณฑสถาน นั้น ๆ

5.3.2 ข้อเสนอแนะระดับปฏิบัติ

- (1) ผู้บริหารเรือนจำกลางชลบุรี ควรให้การส่งเสริมและให้ความสำคัญต่อการปรับปรุง ปรับเปลี่ยนแนวทางในการใช้กิจกรรมนันทนาการให้เหมาะสมแก่ผู้ต้องขัง โดยเน้นใช้หลักการจัดกิจกรรมตามหลักนันทนาการมาประยุกต์เข้ากับ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับของทางเรือนจำ และจัดสรรงบประมาณ

สวัสดิการต่าง ๆ ตลอดจนการจัดการใช้ทรัพยากรบุคคล และทรัพยากรที่มีอยู่ภายในเรือนจำ ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

(2) เจ้าหน้าที่ในเรือนจำ ควรสร้างความสัมพันธ์อันดีงาม กับผู้ต้องขัง เนื่องจากการสร้างสัมพันธ์ที่ดีจะก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี ระหว่างเจ้าหน้าที่กับผู้ต้องขัง ทำให้ลดความกดดัน ความตึงเครียด และเกิดการไว้วางใจซึ่งกันและกัน ทำให้สังคมภายในเรือนจำน่าอยู่ และจะขจัดปัญหาต่าง ๆ ได้ในที่สุด

5.3.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาคั้งต่อไป

ควรมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในกลุ่มผู้ต้องขังหญิง โดยการใช้กิจกรรมนันทนาการหลาย ๆ ประเภทเพื่อหาข้อสรุปว่ากิจกรรมใดที่เหมาะสมและมีผลการพัฒนา และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ต้องขังที่เป็นเพศหญิง

บรรณานุกรม

หนังสือและบทความ

- กิตติพัฒน์ นนทปัทมะดุลย์. (2536). พื้นฐานทฤษฎีสังคมสงเคราะห์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- คณิต เขียววิชัย. (2534). หลักนันทนาการ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วันतीय วาสิกะสิน, สุรางค์ วศิณารมณ และ กิตติพัฒน์ นนทปัทมะดุลย์. (2538). ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสวัสดิการสังคม และสังคมสงเคราะห์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิสัย พุกชะจัน. (2534). พระราชบัญญัติราชทัณฑ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ทิพย์อักษร.
- ประเทือง ภูมิภัทราคม. (2535). การปรับพฤติกรรม : ทฤษฎีและการประยุกต์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- เสริม บุณณะหิตานนท์. (2527). การกระทำผิดในสังคม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมโภชน์ เอี่ยมสุภาสิต. (2541). ทฤษฎีและเทคนิคการปรับพฤติกรรม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์

- ชัยพร บุญเจริญ. ร.ต.อ. (2541). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกระทำผิดของผู้ต้องขังหญิงที่เป็นผู้ใช้แรงงาน : ศึกษาเฉพาะกรณีเรือนจำกลางสมุทรปราการ. วิทยานิพนธ์. สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.
- วิระชัย กรานคำยี่. (2526). การกระทำผิด. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สาวิตรี ไพฑูรย์. (2533). ปัจจัยที่นำมาสู่การกระทำผิดซ้ำของสตรี. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุพจน์ สุทธา. (2539). ปัจจัยที่ทำให้ผู้ต้องขังเข้าร่วมกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ : ศึกษากรณีเฉพาะกรณีเรือนจำกลางสมุทรปราการ. วิทยานิพนธ์. สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.
- สุเทพ นิมมา. (2543). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขังในเรือนจำ : กรณีศึกษาเรือนจำกลางสมุทรปราการ. สารนิพนธ์. สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.



ภาคผนวก

แบบสอบถาม

ส่วนที่ 1 ข้อมูลภูมิหลังของผู้ต้องขัง

1. เพศ

() 1. ชาย

() 2. หญิง

2. อายุ..... ปี (.....)

3. ระดับการศึกษา

() 1. ไม่ได้รับการศึกษา

() 2. ประถมศึกษา

() 3. มัธยมศึกษาตอนต้น

() 4. มัธยมศึกษาตอนปลาย (ป.ว.ช.)

() 5.ปริญญาตรี

() 6. อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

4. สถานภาพสมรส

() 1. โสด

() 2. สมรสแล้ว

() 3. หย่าร้าง

() 4. อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

5. อาชีพของท่านก่อนต้องโทษหรือถูกคุมขัง

() 1. รับจ้างทั่วไป

() 2. แรงงาน (ลูกจ้างอุตสาหกรรม,บริษัท)

() 3. คำขาย

() 4. อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

6. ท่านต้องโทษคดีนี้ลักษณะความผิดใด

() 1. พ.ร.บ. ยาเสพติดให้โทษ

() 2. ความผิดเกี่ยวกับเพศ

() 3. ประทุษร้ายต่อทรัพย์

() 4. ประทุษร้ายต่อชีวิต

() 5. ประทุษร้ายต่อร่างกาย

() 6. ความผิดอื่น ๆ (ระบุ).....

7. ระยะเวลาที่ท่านถูกลงโทษให้จองจำ (จำคุก)

() 1. 1ปี-2ปี

() 2. 3 ปี-5 ปี

() 3. 6 ปี-8 ปี

() 4. 8 ปีขึ้นไป

8. ประเภทกิจกรรมนันทนาการและจำนวนครั้งในการเข้าร่วม (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

() 1. การแสดงดนตรี

เคยเข้าร่วม.....ครั้ง

() 2. การประกวดร้องเพลง

เคยเข้าร่วม.....ครั้ง

() 3. การแข่งขันกีฬา

เคยเข้าร่วม.....ครั้ง

ส่วนที่ 2 ความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการ

2.1 การแสดงดนตรี

กิจกรรมทางด้านการแสดงดนตรี	ชอบ ที่สุด	ชอบ มาก	ชอบ ปาน กลาง	ไม่ ชอบ	ไม่ชอบ มาก
1. การขับร้องและเล่นดนตรีแนวเพลงเพื่อชีวิต					
2. การขับร้องและเล่นดนตรีสตริงที่ทันสมัย					
3. การขับร้องเพลงและเล่นดนตรีแนวเพลงลูก ทุ่ง-ลูกกรุง					
4. การแสดงของแดนเซอร์ (ทางเครื่องสาว ประเภทสอง)					
5. การขับร้องและเล่นดนตรีของเจ้าหน้าที่ ราชทัณฑ์เพื่อแสดงความเป็นกันเองกับ ผู้ต้องขัง เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียด และ สร้างบรรยากาศที่เป็นมิตรภาพ					

2.2 การประกวดร้องเพลง

กิจกรรมทางด้านการประกวดร้องเพลง	ชอบ ที่สุด	ชอบ มาก	ชอบ ปาน กลาง	ไม่ ชอบ	ไม่ชอบ มาก
1. การประกวดร้องเพลงประเภทเพลงเพื่อชีวิต					
2. การประกวดร้องเพลงประเภทเพลงสตริง ที่ทันสมัย					
3. การประกวดร้องเพลงประเภทเพลงลูกทุ่ง- ลูกกรุง					
4. การแจกรางวัลที่มีคุณค่า (สิ่งอุปโภค-บริโภค)					
5. การได้รับการยอมรับจากเพื่อนผู้ต้องขังและ เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ว่าเป็นบุคคลที่มีคุณค่าและ มากกว่าความสามารถ					

2.3 การแข่งขันกีฬา

กิจกรรมทางด้านการแข่งขันกีฬา	ชอบ ที่สุด	ชอบ มาก	ชอบ ปาน กลาง	ไม่ ชอบ	ไม่ชอบ มาก
1. การแข่งขันฟุตบอลสนามเล็ก					
2. การแข่งขันเซปัก-ตระกร้อ					
3. การแข่งขันวอลเลย์บอล					
4. การได้รับความสนุกเพลิดเพลินจากการได้ออก กำลังกายจากเกมกีฬาและมีสุขภาพแข็งแรง					
5. การได้รับรางวัลจากการแข่งขันและได้รับการ ยอมรับจากเพื่อนผู้ต้องขังด้วยกันและเจ้าหน้าที่ ราชทัณฑ์ว่าเป็นบุคคลที่มีคุณค่า สุขภาพแข็งแรง					

ส่วนที่ 3 การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขังจากการใช้กิจกรรมนันทนาการ

การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขัง	ชอบ ที่สุด	ชอบ มาก	ชอบ ปาน กลาง	ไม่ ชอบ	ไม่ชอบ มาก
1. สุขภาพร่างกายของข้าพเจ้าสมบูรณ์และแข็งแรง ขึ้นจากการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการ					
2. ข้าพเจ้าปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้าหน้าที่เรือนจำ ดียิ่งขึ้น ภายหลังจากการเข้าร่วมกิจกรรม นันทนาการ					
3. ข้าพเจ้าได้มีความตั้งใจในการฝึกอาชีพดียิ่งขึ้น ภายหลังจากการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการ					
4. ข้าพเจ้าได้ร่วมมือทำกิจกรรมการงานของทาง เรือนจำจัดให้ดียิ่งขึ้น ภายหลังจากการเข้าร่วม กิจกรรมนันทนาการ					
5. ข้าพเจ้าทำตนให้เป็นประโยชน์มากยิ่งขึ้น ในการ สร้างสภาพแวดล้อมในสังคมเรือนจำให้น่าอยู่ ภายในจากการเข้าร่วมกิจกรรม นันทนาการฯ					

ประวัติผู้เขียน

- ชื่อ นามสกุล นายกำจัด วรรณทร
- วัน เดือน ปีเกิด 28 มิถุนายน 2511
- ที่อยู่ปัจจุบัน 100/39 หมู่ 2 ต. บ้านสวน
อ. เมือง จ. ชลบุรี
- ประวัติการศึกษา - มัธยมศึกษา โรงเรียนชลราษฎรอำรุง จ. ชลบุรี
- ปริญญาตรี สถาบันราชภัฏ ฉะเชิงเทรา
คณะเทคโนโลยี อุตสาหกรรม (วทบ.)
- เข้าศึกษาหลักสูตรปริญญาโท หลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต
สาขาการจัดการโครงการสวัสดิการสังคม
มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
- สถานที่ทำงานปัจจุบัน ข้าราชการกรมราชทัณฑ์ สังกัดเรือนจำกลางชลบุรี